

Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko

Poikkihallinnollisen valmistelun ja
osallistavan prosessin pohjalta

Sisältö

1	Johdanto	8
2	Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä	10
2.1	Maaseudun määritelmä	11
2.2	Maaseututieto ja -tutkimus	17
2.3	Maaseutupolitiikan määritelmä	20
2.3.1	Kansallinen organisoituminen: maaseutupolitiikan neuvosto ja verkosto	21
2.3.2	Maaseutupolitiikan kokonaisvaltainen ja kohdennettu toimintatapa	24
2.3.3	Maaseutuvaikutusten arviointi	26
2.3.4	Kansainvälinen viitekehys	28
2.3.4.1	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD	28
2.3.4.2	Euroopan unioni	29
2.3.4.3	Pohjoismaiden ministerineuvosto	30
3	Maaseutumaisten alueiden tilannekuva ja muutostekijät	34
3.1	Väestökehitys ja väestön toimintakyky	35
3.1.1	Elämänlaatu	39
3.1.2	Väestön toimintakyky	40
3.1.3	Monipaikkainen väestö	42
3.2	Asuminen eriyttää maaseutua	45
3.3	Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkitys	50
3.4	Maaseudun talouden rakenteiden tilanne	55
3.4.1	TKI, julkiset hankinnat ja rahoituksen saatavuus	56
3.4.2	Työvoiman saatavuus ja osaaminen	59
3.4.3	Maa- ja metsätalouden rakennemuutos	60
3.4.4	Yritysten ja paikallistalouden resilienssi	62
3.4.5	Vahvistuvat alat	64
3.4.6	Yhteisötalous	67
3.4.7	Nuoret tulevaisuuden tekijöinä	68
3.5	Palveluverkkomuutokset ja muutokset saavutettavuudessa	71
3.5.1	Opetus- ja koulutuspalvelut	71
3.5.2	Sosiaali- ja terveyspalvelut	73
3.5.3	Kulttuuripalvelut	74
3.5.4	Välttämättömyyspalvelut	75
3.5.5	Välttämättömät digitaaliset yhteydet	76
3.5.6	Palveluiden fyysinen saavutettavuus	78

3.6	Kolmoiskriisi maaseutujen näkökulmasta.....	83
3.6.1	Energiasiirtymä	86
3.7	Maaseudun elinvoima kokonaisturvallisuuden kehityksessä	88
3.8	Havaintoja keskinäisriippuvuudesta ja tyytymättömyyden maantieteestä	94
3.9	Tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi	99
4	Kansallinen maaseutuvisio.....	101
5	Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset.....	103
5.1	Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta.....	106
5.2	Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistamista tukevia rakenteita	109
5.3	Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, hyvinvointia, luottamusta ja tulevaisuususkoa	114
5.4	Tavoite: Lisätään, kootaan ja hyödynnetään yhteiskunnallista maaseututietoa.....	120
5.5	Tavoite: Terävöitetään ja vahvistetaan maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää.....	124
6	Lähdeluettelo	128

1 Johdanto

Maaseutupoliittinen selonteko annetaan eduskunnalle kolmatta kertaa. Se kuvaa maaseutumaisten alueiden nykytilaa ja muutostekijöitä, esittää pitkän aikavälin maaseutuvision sekä poikkihallinnolliset tavoitteet ja suositukset maaseutujen elinvoiman uudistamiseksi. Selonteko toimii hallituksen ja valtioneuvoston strategisen päätöksenteon tukena ja tarkentaa alueiden eriytymiseen liittyviä erityiskysymyksiä, joita myös tulevaisuusselonteon 1. osassa on nostettu esiin.

Hallitusohjelmassa ”Vahva ja välittävä Suomi” korostetaan maaseudun merkitystä koko yhteiskunnan peruspilarina. Tavoitteena on edistää koko Suomen mahdollisuuksia, torjua alueiden eriarvoistumista ja vahvistaa huoltovarmuutta. Selonteko tukee näiden tavoitteiden toteuttamista täydentämällä kansallisia strategioita ja ohjelmia maaseututiedolla sekä antamalla kontekstia kansallisille politiikkatoimille, joiden vaikuttavuus riippuu maaseudun toiminnasta. Kestävän kasvun tavoite kytkeytyy maaseutujen potentiaaleihin, joita voidaan tunnistetusti hyödyntää paremmin. Hallitusohjelmassa painotetaan pk-yritysten kasvuedellytyksiä, reilua kilpailua, TKI-panostuksia sekä digitalisaation ja datatalouden hyödyntämistä. Maaseudut tarjoavat mahdollisuuksia investoinneille, viennille ja hyvinvoinnille monipuolisen yritystoiminnan ja maaseudun kehittämisen rakenteiden kautta. Tavoitteisiin liittyvät myös liikkumisen sujuvoittaminen, liikkumattomuuden torjuminen, etätyön vahvistaminen, maalle ja saaristoon muuton kannustimet sekä luonnon monimuotoisuuden ja puhtaan energian saatavuuden turvaaminen.

Selonteossa tunnistetaan maaseutumaisten alueiden erityispiirteet, vahvuudet ja haasteet. Hallitusohjelmassa tunnistetaan, että EU:n päätösten tulee olla oikeudenmukaisia ja alueelliset erityispiirteet huomioivia. Suomi on EU:n ja OECD:n maaseutumaisimpia maita, ja kansainvälinen vaikuttaminen edellyttää tarkkaa tietoa maaseudun erityiskysymyksistä. Selonteko tukee EU-vaikuttamista ja seuraavan EU:n rahoituskauden kansallista valmistelua.

Selonteon rinnalla on valmisteltu Kansallinen ruokastrategia 2040, joka on määrä antaa eduskunnalle selontekona keväällä 2026. Molemmat asiakirjat vastaavat Euroopan komission visioihin maataloudesta ja ruuasta sekä maaseudusta. Maaseutupoliittinen selonteko luo kehystä ja edellytyksiä ruokapolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi.

Maaseutupolitiikka on osa aluekehittämisen kokonaisuutta, ja se toimii rinnakkain kaupunkipolitiikan ja saaristopolitiikan kanssa. Maaseutupoliittinen selonteko kytkeytyy aluekehittämisen kansallisiin tavoitteisiin monitasoisesti, erityisesti vahvistamalla maaseutumaisten alueiden elinvoimaa, huoltovarmuutta ja kestävyys siirtymää. Selonteko tukee aluekehittämisen toimeenpanoa tarjoamalla paikkatietoon ja maaseutututkimukseen perustuvaa tietopohjaa, joka auttaa kohdentamaan toimenpiteitä alueiden sisäisten ja välisten erojen kaventamiseksi sekä elinvoiman uudistamiseksi paikallislähtöisesti. Maaseutuvaikutusten arvioinnin tarve on tunnistettu jo vuoden 2009 selonteossa. Eduskunta edellytti sen käyttöönottoa keskushallinnossa, ja tarve on sittemmin korostunut.

Vaikuttava politiikka edellyttää kokonaisvaltaista tarkastelua ja tarkempaa seurantaa kuin yleiset tilastot tarjoavat. Selonteko vastaa tähän tarpeeseen. Selonteossa hyödynnetään paikkatietoa ja yhteiskunnallista maaseutututkimusta, ja sen valmisteluun on osallistettu eri-ikäisiä ja -taustaisia ihmisiä eri puolilta Suomea, yhteensä yli 2 300 henkilöä sekä maa- ja metsätalousvaliokunta (MmV), maaseutupolitiikan neuvosto (MANE), saaristoasiain neuvottelukunta (SANK) ja harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (Harva). Selonteon luonnos on ollut lausuttavana Lausuntopalvelu.fi-alustalla 5.6.–18.8.2025. Lausuntopyyntöön vastasi yhteensä 217 tahoa.

Selonteon virkavalmistelua on ohjannut poikkihallinnollinen ohjausryhmä puheenjohtajanaan ylijohtaja Minna-Mari Kaila maa- ja metsätalousministeriöstä. Ohjausryhmän tukena on toiminut poikkihallinnollinen sihteeristö, jonka puheenjohtajana on toiminut neuvotteleva virkamies Antonia Husberg, maa- ja metsätalousministeriöstä.

Selonteon valmistelua on seurannut puhtaan energian, ympäristön ja huoltovarmuuden ministerityöryhmä (PEYH) puheenjohtajanaan ilmasto- ja ympäristöministeri Kai Mykkänen (24.1.2025 saakka) sekä Sari Multala (24.1.2025 alkaen).

Selonteon aikajänne ylittää kuluva vaalikauden ulottuen 2040-luvulle. Eduskuntakäsittelyn ja eduskunnan kirjelmän pohjalta laaditaan tarkempi maaseutupoliittisen selonteon poikkihallinnollinen toimeenpanosuunnitelma. Toimintaedellytykset maaseuduilla on turvattava varmistamalla maaseutumaisten alueiden näkökulmien huomioiminen ylivaalikautisesti. Yksityiskohtaiset rahoituspäätökset tehdään julkisen talouden suunnitelmien ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

2 Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Suomi on kansallisesti ja kansainvälisesti sitoutunut paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen edistämiseen ja vahvistamiseen¹. Poikkihallinnollista koordinaatiota vahvistavat maaseutupoliittiset toimet aloitettiin 1970–80-lukujen taitteessa². Toimintamallia on kehitetty suunnitelmallisesti ja sitä on seurattu vuodesta 1988. Malli on kansainvälisesti edelläkävijä³. Paikkaperustainen lähestymistapa⁴ on niin kansallisessa kuin kansainvälisessä maaseutupolitiikassa lähtökohtana. Lähestymistavan pohjalta politiikka, sen valmistelu ja kehittämistoimet räätälöidään erilaisten alueiden ja paikkojen tarpeet, vahvuudet ja mahdollisuudet tunnistaen ja huomioiden (emt.). Tiedonlouhintaselvitys on kuitenkin osoittanut, että maaseutuun ja paikallisuuteen liittyvät tarkastelut ovat valtionhallinnossa jääneet kaupunkien ja alueellisuuden tarkastelun varjoon⁵.

1 OECD 2019a, Euroopan unionin neuvosto 2023

2 Maaseutupolitiikan neuvottelukunta 1992

3 OECD 2008

4 Barca 2009; Lehtonen 2015; Luoto ym. (toim.) 2016

5 Lehtonen ym. 2025a; vrt. Hyyryläinen ym. 2021

2.1 Maaseudun määritelmä

Suomen pinta-alasta yli 95 prosenttia on maaseutualuetta, 68 prosenttia harvaan asuttua⁶ ja 15 prosenttia saaristoalueita⁷. Maaseutu voidaan määritellä tilastollisesti⁸, hallintorajoihin nojautuen⁹, paikkatietopohjaisesti karttaruutuihin perustuen¹⁰ sekä toiminnallisena alueena¹¹. Maaseutu on ihmisten muotoilema käsitys, ja sitä kuvataan kokemuspohjaisesti ja kielellisesti¹².

Selonteossa maaseutumaiset alueet määritellään hallinnollisista rajoista riippumattoman paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen¹³ pohjalta (kuva 1, vasemmalla). Luokitus jakaa Suomen alueet useiden vertailuperusteiden ja 250 metrin tilastoruutujen pohjalta seitsemään alueluokkaan. Luokituksen avulla pystytään erottamaan erilaiset alueet toisistaan ja laskemaan tilastoja niille sekä niiden yhdistelmille.

6 Kaupunki-maaseutuluokitus-tietosivu (ymparisto.fi)

7 Saaristoluokitus (ymparisto.fi)

8 Väestötiheyden perusteella (Tilastokeskus 2025) tai usean muuttujan pohjalta, kuten väestö-, työvoima-, työpaikka-, työmatka-, rakennustieto (Helminen ym. 2020).

9 Tilastokeskus 2025

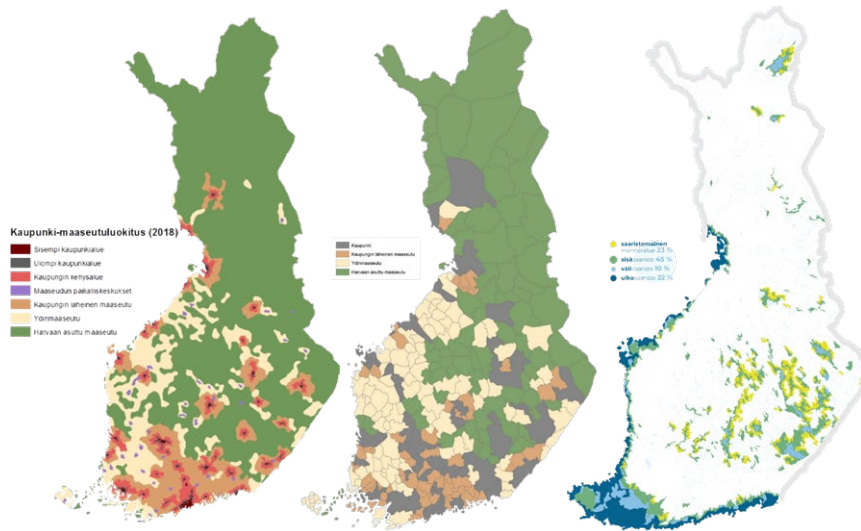
10 Kaupunki-maaseutuluokitus-tietosivu; Helminen ym. 2020; Penje ym. 2023

11 Toiminnalliset alueet kattavat usein sekä kaupunki- että maaseutualueita. Kaupunki-alueet ovat yleensä pieni osa, ja suurin osa toiminnallisesta alueesta on maaseutua. Jos kaupunkialuetta ei ole, keskuksena toimii usein maaseudun paikalliskeskus. Harvaan asutuilla alueilla pienet keskuksat yhdistyvät palveluiden ja työssäkäyntivirtojen kautta. (Nurmio ym. 2017). Toiminnallisten maaseutualueiden määritelmää kehitetään EU-tasolla. (Dijkstra ym. 2023; Stjernberg ym. 2023)

12 Leinamo ym. 2017; MacGregor-Fors ym. 2020; Kanner ym. 2021; Vihinen ym. 2024a; Maaseutubarometri-tietosivu (maaseutupolitiikka.fi)

13 Helminen ym. 2014 ja 2020

Kuvio 1. Kansallinen paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutuluokitus (vasemmalla), kuntarajoihin yleistetty alueluokitus (keskellä) sekä saaristotypologia (oikealla). Lähde: SYKE 2020; 2022.

Luokitus on nykymuodossa ollut käytössä vuodesta 2013, ja sitä on päivitetty vuonna 2020. Suomen ympäristökeskus selvitti sen käyttötarpeita ja uudistusta kesällä 2025. Keskushallinnon merkittävimmät käyttökohteet liittyvät poikkihallinnolliseen valmisteluun ja vaikutusarviointiin, joissa se toimii strategisena työkaluna alueiden hahmottamiseen ja politiikan kohdentamiseen. Maaseudun kehittämisen ja aluekehityksen seurannassa luokituksen avulla saadaan kunta- ja maakuntatasoa tarkempaa tietoa. Kaupunkipolitiikassa luokitus soveltuu taustatiedon tuottamiseen. Yhteiskunnalliset muutokset ja murrokset korostavat ilmiöiden dynaamista luonnetta. Luokitus on tarkoitettu pysyväksi erilaisten alueiden tulkinnaksi ja toimii apuvälineenä ilmiöiden jäsentämisessä ja ymmärtämisessä. Suurempiin menetelmämuutoksiin ei ole tunnistettu tarvetta, mutta nykyisten alueluokkien tarkentaminen, epäjohdonmukaisuuksien poistaminen, luokituksesta viestiminen ja sen käytön kouluttaminen ovat tarpeellisia¹⁴.

Kuntarajoihin perustuvat luokitukset ovat ongelmallisia kuntien suurten pinta-alojen vuoksi. Kunnan tai kaupungin alueella on usein sekä kaupunkimaisia, maaseutumaisia että saaristoisia alueita. Kaupunki-maaseutuluokituksesta on tuotettu

14 Helminen ym. 2025

kuntarajoihin yleistetty luokitus (kuva 1, keskellä), jossa kunnan aluetyyppi mää-
räytyy hallitsevimman alueluokan perusteella. Vastaavasti Tilastokeskuksen tilastol-
linen kuntaryhmitys kuvaa kaupunkimaisuutta. Se jakaa kunnat kaupunkimaisiin,
taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin niiden taajamaväestön osuuden ja
suurimman taajaman väkiluvun perusteella¹⁵. Samaan luokkaan yhdistetään hyvin
erilaisia kuntia ja kaupunkeja (esimerkiksi Helsinki ja Kaskinen). Tilastollista kunta-
ryhmitystä käytettäessä nähdään sen mukaiset maaseutumaiset ja taajaan asutut
kunnat maaseutumaisiksi¹⁶.

Kaupunki-maaseutuluokitus kattaa saaristoalueita, joille on kehitetty oma luokitus.
Saaristoluokitus (kuva 1 oikealla) jakaa saaristoalueet neljään alueluokkaan: sisä-
saaristoon, välisaaristoon, ulkosaaristoon ja saaristomaisiin manneralueisiin. Saa-
ristoalueisiin kuulumattomat alueet on luokiteltu muiksi vesi- ja manneralueiksi¹⁷.
Selonteossa maaseutumaisten alueiden nähdään kattavan myös maaseutumaisia
saaristoalueita.

Kansainvälisellä tasolla on olemassa erilaisia maaseutumääritelmiä. Pohjoismaisen
ministerineuvoston tutkimuslaitos Nordregio on luonut pohjoismaisen kaupunki-
maaseutuluokituksen (kuva 2) Suomen mallin pohjalta¹⁸. Taloudellisen yhteistyön
ja kehityksen järjestön OECD:n (jäljempänä OECD)¹⁹ maailmanlaajuinen luokitus
perustuu toiminnallisiin kaupunkialueisiin, ja se tunnistaa vain väestötiheyden sekä
ajomatka-arviot tiheiden metropolialueiden määritelmiksi. Maaseutu määritellään
luokituksessa yhdeksi kolmesta pienalueiden (TL3) tyypistä.

15 Tilastokeskus 2025

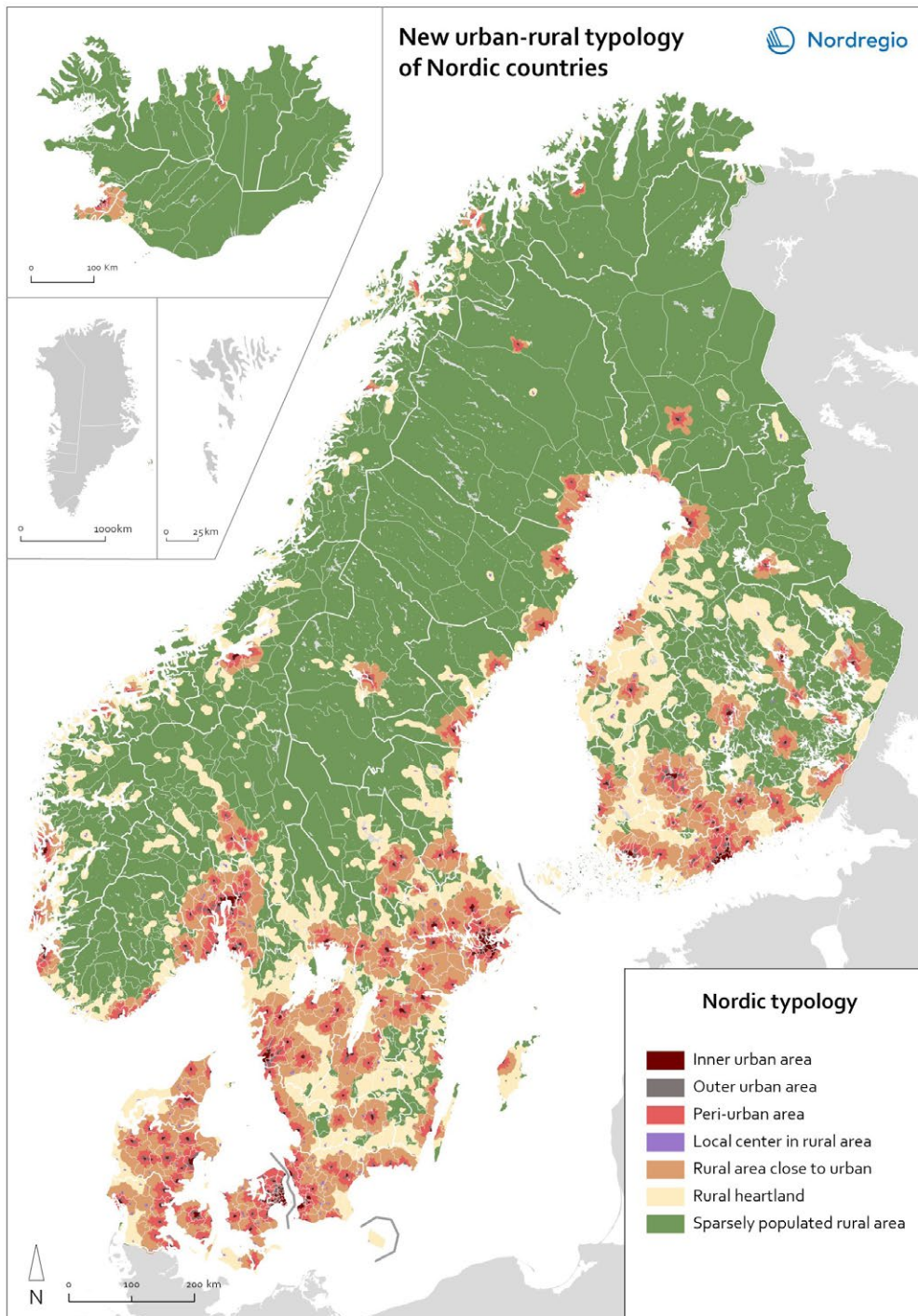
16 Muita luokituksia on, kuten MDI Publicin (FCG) oma kuntaryhmitys, joka tunnistaa kun-
nan kaupunki- tai maaseutumaisuutta ja on lähempänä kansallisen kaupunki-maaseu-
tuluokituksen mukaista kuntajaottelua kuin Tilastokeskuksen kuntaryhmitys.

17 Saaristoluokitus (ymparisto.fi)

18 Penje ym. 2023; Salonen 2024

19 Fadic ym. 2019

Kuvio 2. Pohjoismainen paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutuluokitus. Lähde: Penje ym. 2023

Kansallinen kaupunki-maaseutuluokitus

Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen mukaiset maaseudun aluekuvaukset ovat kansallisia yleistyyksiä ja auttavat hahmotamaan kansallisia maaseutupoliittisia kysymyksiä. Kuvaukset ovat seuraavat:

Harvaan asutun maaseudun alueen asutusrakenne on hajanaista ja taajamia on harvassa (laajoja asumattomia alueita). Alueella asuu vajaa viisi prosenttia koko maan väestöstä. Alueet sijaitsevat kaukana isoista keskuksista ja elinkeinorakenne on suhteessa yksipuolista. Alueeksi luokitellaan ne maaseudut, jotka eivät täytä kaupungin läheisen maaseudun tai ydinmaaseudun kriteereitä. Yleisin maankäyttöluokka on metsä tai suo.

Ydinmaaseutu on taloudellisilta toiminnoiltaan monipuolista aluetta, suhteellisen tiiviisti asuttua ja etäällä suurista keskuksista. Alue on kaupungin läheisen maaseudun ja harvaan asutun maaseudun välialuetta. Alueella asuu noin 12 prosenttia koko maan väestöstä.

Maaseudun paikalliskeskukset jäävät kaupunkien vaikutusalueen ulkopuolelle. Ne ovat pienempiä keskustaajamia, joissa on enintään 15 000 asukasta. Niillä on tärkeä tehtävä ympäröivien maaseutualueiden palvelu- ja asiointikeskuksina. Ne rajataan väestömäärän, asukastiheyden, työpaikkamäärän ja aluetehokkuuskriteerien perusteella.

Kaupungin läheinen maaseutu on maaseutumaista aluetta, joka on toiminnallisesti (esim. työpaikka-alueena) ja fyysisesti lähellä kaupunki-alueita. Se rajataan suhteessa jo rajattuihin kaupunkialueisiin. Alueella asuu noin kymmenen prosenttia väestöstä.

Saaristoluokitus

Saaristoalueet kattavat noin 15 prosenttia Manner-Suomen pinta-alasta. Niistä 70 prosenttia on harvaan asuttua maaseutua, ydinmaaseutua kymmenen prosenttia ja kaupungin läheistä maaseutua 16 prosenttia. Myös saaristoluokitus on toteutettu hallinnollisista rajoista riippumattomalla tilastoruutujaolla, mutta vertailuperusteet ovat eri kuin kaupunki-maaseutuluokituksessa.

Ulkosaaristoa luonnehtivat laajat avomerialueet ja pitkät välimatkat muihin saariin, jotka ovat useimmiten pieniä ja osa niistä on saavutettavissa mantereelta saaristoliikenneyhteyksillä. Ulkosaaristoon voi kuulua myös laajojen vesialueiden ympäröimiä tiheitäkin saaristoalueita.

Välisaaristo on nimensä mukaisesti vaihettumavyöhyke sisä- ja ulkosaariston välillä. Sitä luonnehtii runsas saarten määrä ja melko lyhyet etäisyydet muihin saariin. Välisaaristossa saaristoalueet ovat laajoja ja melko tiheitä. Niihin on hyvin harvoin kiinteä tieyhteys mantereelta. Merkittävimmät saaret ovat saavutettavissa mantereelta saaristoliikenneyhteyksillä.

Sisäsaaristoa luonnehtii mantereen läheisyys sekä maapinta-alan suuri osuus suhteessa vesipinta-alaan. Sisäsaaristo on suurelta osin kiinteään tieyhteyden saaristoa, ja siten yhteydet mantereelle ovat hyvät. Sisäsaariston sisällä on myös avovesialueita.

Saaristomaisiin manneralueisiin kuuluvat vesistöjen voimakkaasti pirstomat manneralueet, joiden saavutettavuushaitta vastaa saaristoalueiden olosuhteita. Ne ovat pääasiassa sisämaan järviolueiden erityispiirre, ja niitä ilmenee pieninä alueina myös rannikolla yksittäisinä niemenkärkinä tai kapea-alaisina rikkonaisina rannikkoalueina.

Lähteet: Kaupunki-maaseutuluokitus-tietosivu; Helminen ym. 2014 ja 2020; saaristoluokitus

2.2 Maaseututieto ja -tutkimus

Useiden poliittisten ja strategisten tavoitteiden saavuttaminen on riippuvainen siitä, miten maaseutumaiset alueet toimivat ja kehittyvät. Tilastotietoa, tilannekuvauksia sekä analyysijä maaseutujen tilanteesta kaivataan päätöksenteossa ja sen valmistelussa²⁰. Kansainvälisellä tasolla maaseututiedon merkitys on korostunut, erityisesti kestävyyshaasteiden ja innovaatiojärjestelmien yhteydessä²¹. On tunnistettu ”urbaani vinouma”²², jossa kaupungit nähdään tehokkaimpina ratkaisijoina kestävyyspulmiin ja talouden toimijoina.

Maaseutujen toimintaan vaikuttavat maantiede, väestö, talouden rakenteet ja sosioekonomiset tekijät. Nämä ovat erilaiset kuin kaupungeissa²³. Maaseutuja huomioivaa tilastotietoa on saatavilla rajoitetusti, sitä päivitetään hitaasti ja tieto on hajallaan eri lähteissä ja tietopalveluissa²⁴. Tämä haastaa tiedon käyttöä esimerkiksi maaseutuvaikutusten arvioinnin (eng. Rural Proofing) ja saaristovaikutusten arvioinnin (eng. Island Proofing) toteutuksissa. Tarve arvioinneille on viime vuosina korostunut. Uudella tutkimustiedolla, tarkemman tason tilastoilla ja analyysillä, valtakunnallisilla maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeilla ja kansainvälisesti esimerkiksi OECD:n työssä on pystytty purkamaan maaseutuun liittyviä myyttejä²⁵.

Suomessa tilastot painottuvat kaupunkeihin, koska yli 72 prosenttia väestöstä asuu rekistereiden mukaan kaupunkialueilla. Tämä peittää ja vääristää maaseutumaisten alueiden tilannekuvaa, sillä monet tilastot ja analyysit perustuvat väestön vakituiseen asuinpaikkaan. Kansalliset ja myös alueelliset (hyvinvointialueiden, ELY-alueiden, aluehallintovirastoalueiden ja maakuntien) raportit, jotka esittävät tuloksia kansallisina ja/tai alueellisina keskiarvoina, jättävät kuvaamatta maaseutumaisten alueiden tai maaseutukuntien todellista tilannetta ja kehitystä.

Valtion julkaisuarkiston tiedonlouhinta-analyysi (11–12/2024) osoittaa, että maaseutua kuvaavat käsitteet esiintyvät epätasaisesti ja keskittyvät maa- ja metsätalouteen. Kaupunkikäsitteet ovat laajemmin ja enenevässä määrin edustettuina eri

20 Vihinen ym. 2025a

21 Euroopan komissio 2021a; Euroopan parlamentti 2022; Euroopan unionin neuvosto 2023; Valtioneuvoston selvitys 2021; McCann 2023 sekä OECD 2022, 2023a-b, 2024b ja 2025a

22 Ala-Mantila ym. 2022

23 Muun muassa Lehtonen 2015; Lehtonen ym. 2022; Husberg ym. 2022; Kahila ym. 2022; Makkonen ym. 2022; Lehtonen ym. 2025b; Makkonen ym. 2025

24 Vihinen ym. 2025a; vrt. Lehtonen ym. 2025a

25 OECD 2022; 2025a, b ja d; vrt. Sasso ym. 2025

ministeriöiden julkaisuissa ja liittyvät yhteiskunnallisiin rakenteisiin, elinkeinoelämään ja palveluihin²⁶. Vinouma heijastuu myös kansalaisten kokemuksiin esimerkiksi ilmastopoliittisten toimenpiteiden alueellisesta oikeudenmukaisuudesta²⁷. Poliitiikan suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa korostuu tarve tunnistaa ja huomioida myös maaseutumaisten alueiden erityispiirteet ja -tarpeet²⁸.

Euroopan komission pitkän aikavälin maaseutuvision²⁹ toimintasuunnitelman keskeisiä hankkeita ovat olleet maaseutuyhteisöjä tukeva tutkimus ja innovointi (Horisontti Eurooppa) sekä maaseudun seurantakeskuksen (eng. Rural Observatory) perustaminen. Seurantakeskus kokoaa maaseututietoa ja tilastoja sekä tuottaa analyysejä päätöksenteon tueksi. Suomessa Luonnonvarakeskuksen lain³⁰ mukaisiin tehtäviin kuuluu hyvinvoinnin ja maaseudun elinvoimaisuuden edistäminen. Luonnonvarakeskus on kehittänyt luonnonvaratietoa kokoavan tietopalvelun³¹, mutta EU:n maaseudun seurantakeskusta vastaavaa maaseudun elinvoiman edistämistä kokoavaa tietopalvelua ei ole tuotettu yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi.

Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD korostaa maaseutututkimuksen merkitystä. OECD:n Rural Studies -sarja³² tarjoaa maaseutunäkökulmaa yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tutkimussarja on verrattavissa MMM:n kansallisen maaseutupolitiikan kautta rahoittamiin valtakunnallisiin maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Suomessa maaseutututkimus on korkeatasoista ja kytkeytyy maaseutupolitiikan T&K-rahoitukseen ja verkostotoimintaan. Tutkimusta on rahoitettu 1980-luvun lopulta lähtien. Määrärahaan on kohdistunut merkittäviä muutoksia, ja se on vähentynyt yli 80 prosenttia vuodesta 2011. T&K-hankkeiden rahoitus on viime vuodet pysynyt 0,5 milloonan. euron tasolla. Rahoituksella on tuettu maaseutupolitiikalle kriittistä tutkimusta, jolle ei ole ollut saatavilla muuta tukea. Tuloksia on hyödynnetty esimerkiksi kausityövoimakriisin hallinnassa sekä monipaikkaisuuden ilmiön, väestöltään vähenevien kuntien elinvoimaisuuden uudistamisen (älykkään sopeutumisen ilmiön), palveluverkkomuutosten vaikutusten,

26 Lehtonen ym. 2025a

27 Muun muassa maaseutubarometritutkimukset 2020 ja 2023; vrt. Alue ja Ympäristö 2023

28 Muun muassa OECD 2019a; Euroopan komissio 2021a; Kattilakoski ym. 2021; OECD 2022; Husberg ym. 2022; McCann 2023; OECD 2025a ja e

29 Euroopan komissio 2021a

30 Laki Luonnonvarakeskuksesta (561/2014) 1 § mukaan ”uusiutuvien luonnonvarojen kestävään käyttöön perustuvan kilpailukykyisen elinkeinotoiminnan sekä hyvinvoinnin ja maaseudun elinvoimaisuuden edistämistä varten on Luonnonvarakeskus”.

31 Esimerkiksi Luonnonvaratieto-palvelu (luke.fi) sisältää luonnonvaraseurantojen, tutkimushankkeiden ja asiantuntijatehtävien tuottamia tuloksia.

32 OECD Rural Studies -sarja

energiasiirtymän ympäristöoikeudenmukaisuuden sekä energia- ja liikenneköyhyyden ilmiöiden ymmärtämisessä. Rahoitus on toiminut siemenrahana laajemmalle tutkimukselle ja esimerkiksi osarahoituksena yhdeksän yliopiston maaseutuprofessorin viran ja Rural Studies -verkoston perustamiselle. Nämä lakkautettiin yliopistojen toimesta 2010-luvulla. Suomessa on yliopistotasolla tarjolla vain yksittäisiä maaseutuopetuksen kursseja. Ainoa jäljellä oleva maaseutupolitiikan professuuri on Luonnonvarakeskuksessa. Maaseutututkimusta sekä tutkimuksen ja kehittämisen vuorovaikutusta edistetään Suomessa myös yhdistyspohjalta³³.

”Tehtävä: Maaseutu” ja maaseutututkimuksen edistäminen Ruotsissa

Ruotsin maatalousyliopisto (Sveriges lantbruksuniversitet, jäljempänä SLU) sai vuonna 2019 hallitukselta tehtävän ja kansallista rahoitusta vahvistaa maaseutututkimusta. ”Tehtävä: Maaseutu” (Uppdrag Landsbygd) ja siihen kohdistettu rahoitus pohjautuvat hallituksen esitykseen ”Yhtenäinen politiikka Ruotsin maaseuduille” (En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder, prop. 2017/18:179). SLU:n Institutionen för stad och land -laitokselle osoitettu tehtävä sisältää maaseutututkimuksen koordinoinnin ja yhteistyön parantamisen, vuorovaikutuksen lisäämisen tutkijoiden ja kehittäjien välillä, tutkimustiedon levittämisen ja hyödyntämisen edistämisen sekä siltojen rakentamisen tieteen ja kehittämistyön välillä. Tehtävänä on myös tukea hallitusta tarjoamalla politiikkarelevanttia koottua tietoa ja analyyseja maaseutututkimuksen pohjalta.

Taustalla on tunnistettu tarve lisätä tietoa siitä, miten ihmiset voivat asua, elää ja työskennellä kestävästi koko maassa. On nähty, että tieto ja tutkimus ovat välttämättömiä maaseudun ja alueiden edellytysten vahvistamiseksi ja kestäväen kehityksen saavuttamiseksi. Pitkällä aikavälillä tutkimukseen perustuvan tiedon lisäämisen on nähty vahvistavan maaseudun ja alueiden edellytyksiä edistää kestävää kehitystä, innovaatioita, elinkeinoelämää, työllisyyttä, sosiaalista tasa-arvoa sekä lisäävän ymmärrystä kaupunkien ja maaseudun välisistä kestäväistä

33 Maaseudun uusi aika ry ylläpitää vertaisarvioitua Maaseutututkimus – Finnish Journal of Rural Studies -lehteä ja järjestää vuosittaisen tutkijoita, kehittäjiä ja politiikkatoimijoita yhteen kokoavan Maaseutututkijatapaamisen.

vuorovaikutussuhteista. Panostuksen maaseutututkimukseen on katsottu tukevan osallistumista EU:n Horisontti Eurooppa -tutkimusohjelmaan ja laajemmin globaalien haasteiden ratkaisemista. Maaseudun yhteyksien ja harvaan asuttujen alueiden roolin innovaatioissa on todettu olevan keskeinen osa tätä kehitystä.

SLU:lle osoitettu maaseutu- ja aluekehitystutkimuksen nykyinen rahoitus (n. 360 000 euroa, 4 milj. ruotsin kruunua vuosina 2005–2008) on osa laajempaa maaseutupolitiikan ja tutkimuksen kokonaisuutta: Nationella forskningsprogrammet för hållbart samhällsbyggande (jäljempänä Formas). Formas-tutkimusohjelman rahoitus kestäväälle yhteiskuntarakentamiselle ja maaseutujen ja alueiden kehitykselle on yhteensä noin 2,2 milj. euroa (25 milj. ruotsin kruunua) vuosille 2025–2028.

Lähteet: Regeringens proposition 2017/18:179; Regeringens proposition 2020/21:60; Regleringsbrev för budgetåret 2025 avseende Sveriges lantbruksuniversitet; Sveriges lantbruksuniversitet – Uppdrag landsbygd -tietosivu; Nationella forskningsprogrammet för hållbart samhällsbyggande -tietosivu; Regeringskansliet 2024.

2.3 Maaseutupolitiikan määritelmä

Maaseutupolitiikka on maantieteellistä ja maaseutu-ulottuvuuksien systemaattista tarkastelua yhteiskunnallisessa valmistelussa, päätöksenteossa ja kehityksessä. Ytimessä ovat ihmisten hyvinvointi ikään, sukupuoleen tai taustaan katsomatta, maaseudun toimintaympäristöjen tarjoamat mahdollisuudet ja edellytykset sujuvaan arkeen, yhteisölliseen tekemiseen, työhön, yrittäjyyteen ja yhteisen hyvän rakentamiseen. Tarkastelun tulokulma on ihmislähtöinen ja yhteiskunnallinen. Tavoitteena on parantaa politiikkatoimien osuvuutta maaseuduilla tuottamalla tietoa, tukemalla päätöksentekoa ja aktivoimalla yhteiskunnan eri toimijoita yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi³⁴. Lähtökohtana on paikkaperustaisuus³⁵.

34 Kattilakoski ym. 2021; vrt. Vaattovaara 2021

35 Luoto ym. 2016 ja 2017; OECD 2019a; Kattilakoski ym. 2021; McCann 2023; OECD 2025a ja h

Maaseutupoliittiset kysymykset ovat poikkihallinnollisia ja sektorit ylittäviä. Yhteiskunnallista maaseutupolitiikkaa tehdään ja toteutetaan eri päätösten yhteydessä, tiedostaen tai tiedostamatta. Erityiset maaseutuvaikutukset kohdistuvat maaseutujen ihmisiin, maaseuduilla toimiviin yrityksiin ja yhteisöihin, näiden rakenteisiin ja keskinäissuhteisiin sekä laajemmin maaseudun kehitykseen ja elinvoiman edellytyksiin. Vaikutukset kohdistuvat kaupunki-maaseutu-vuorovaikutukseen, sen tasapainoon ja toimivuuteen. Erityisiä vaikutuksia aiheutuu myös saaristoalueilla. Tyytymättömyyden maantiede ja maaseuduilla yleisesti matalampi luottamus julkisiin instituutioihin eivät ole irrallisia ilmiöitä, vaan heijastavat sitä, miten maaseudun näkökulmia on tunnustettu, tunnustettu ja huomioitu osana yhteiskunnallista päätöksenteon suunnittelua, toimeenpanoa ja seurantaa. Tyytymättömyyden maantiede viittaa suoraan epäoikeudenmukaisuuden tunteeseen alueilla, joiden asukkaat kokevat alueensa yhteiskunnassa ja politiikassa unohdetuksi.

Maaseutupolitiikka on osa aluekehittämisen kokonaisuutta³⁶ ja toimii kaupunkipolitiikan ja saaristopolitiikan rinnalla. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä tukee aluekehittämisen tavoitteita ja vastaa sen tietotarpeisiin maaseutumaisten alueiden näkökulmasta.

2.3.1 Kansallinen organisoituminen: maaseutupolitiikan neuvosto ja verkosto

Suomessa on toteutettu kansallisesti organisoitua maaseutupolitiikkaa vuodesta 1988. Maaseutupolitiikka vakiintui 1990-luvun kuluessa osaksi suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa sekä aluekehittämisen laajaa kokonaisuutta³⁷. Kansallista maaseutupolitiikkaa luonnehditaan verkostomaiseksi³⁸. Toiminta pohjautuu valtioneuvoston asettamispäätökseen maaseutupolitiikan neuvoston (jäljempänä MANE) tehtävistä ja toiminnasta³⁹, lakiin maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta (1413/2011) ja maaseutupoliittiseen kokonaisohjelmaan. Ajassa uudistuva maaseutu - maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027⁴⁰ on järjestyksessään seitsemäs.

36 Työ- ja elinkeinoministeriö 2024

37 Aluekehittämisen tavoitteet ja suunnittelu -tietosivut (tem.fi)

38 Henttinen 2008

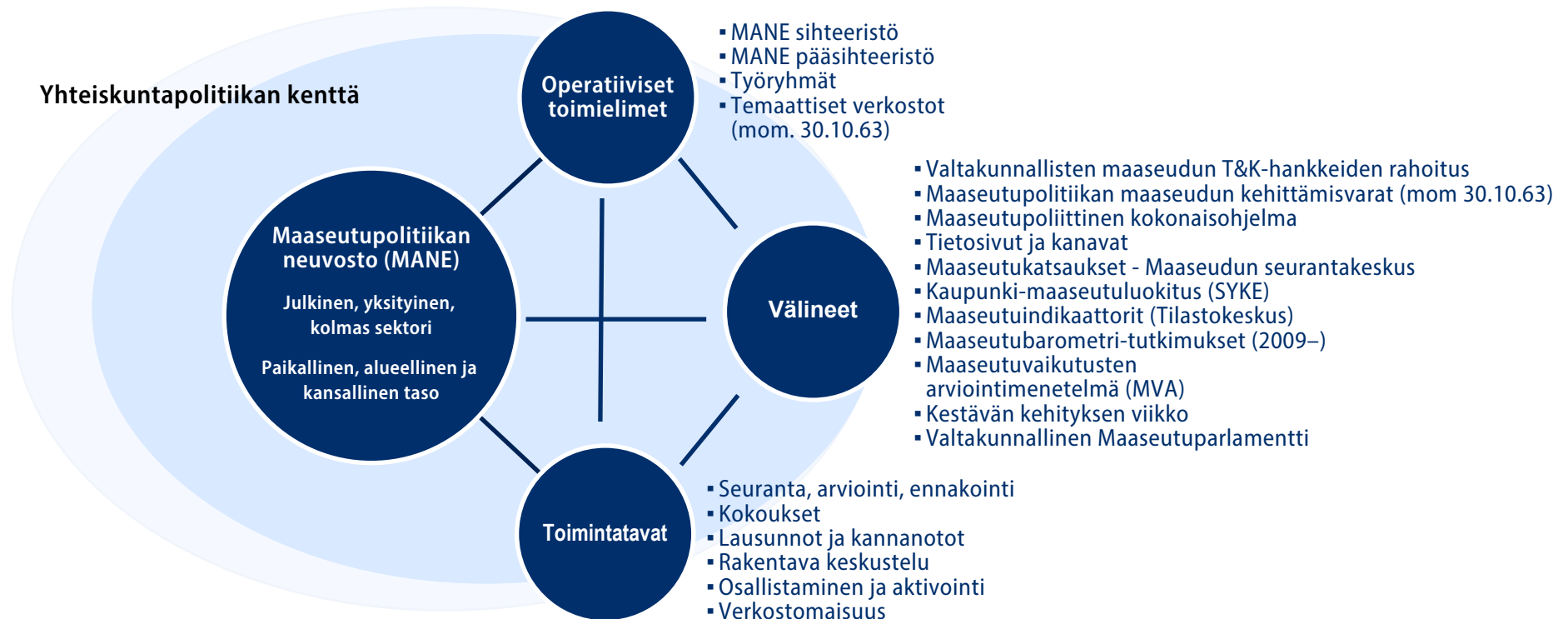
39 Valtioneuvosto 2021a

40 Kattilakoski ym. 2021

MANE on maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta annetun lain (1413/2011) 5 a §:ssä tarkoitettu yhteistyöryhmä, joka jatkaa aikaisempien maaseutupolitiikan neuvottelukunnan ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän tehtäviä. Valtioneuvosto asettaa poikkihallinnollisen ja sektorit ylittävän MANEn merkittävien kokonaisuuksien valmistelun ja toimeenpanon yhteensovittamista sekä ennakkointia, seuranta ja arviointia varten enintään kuudeksi vuodeksi kerrallaan. Valtioneuvosto määrää MANEn puheenjohtajat. Vuodesta 2016 alkaen puheenjohtajana on toiminut maa- ja metsätalousministeri ja varapuheenjohtajana työministeri tai aluekehittämisestä vastaava ministeri.

MANE on itsenäinen toimielin, jonka linjaukset eivät suoraan sido eri hallinnonaloja, vaan toimivat informaatio-ohjauksen välineinä. Kaudella 18.2.2021–31.12.2025 neuvostolla on ollut kuusi erityistä tehtävää, joiden keskeisenä tavoitteena on ollut valtioneuvoston tukeminen poikkihallinnollisissa ja strategisesti tärkeissä kansallisten maaseutupoliittisten kysymysten valmistelussa ja toimeenpanossa. MANEn keskeiset välineet, toimintatavat ja operatiiviset toimielimet (verkosto) on esitetty kuvassa 3.

Kuvio 3. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä: operatiiviset toimielimet, käytössä olevat välineet ja toimintatavat

Itsenäisenä toimielimenä MANE voi asettaa omia toimielimiä (sihteeristö) ja työryhmiä (esim. yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen YPK-työryhmä yhteistyössä kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän kanssa). Operatiivisen työn ytimen muodostavat MANEn sihteeristö ja pääsihteeristö, verkostot ja työryhmät. Keskeisiä välineitä ovat maaseutupoliittinen kokonaisohjelma⁴¹ (7. kausi 2021–2027), maaseutuvaikutusten arviointi ja sitä tukeva tietopohja valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksen kautta. Hankkeiden rahoituslähde on ollut Maatilatalouden kehittämisrahasto Makera vuoteen 2025 saakka ja vuodesta 2026 MMM:n TKI-momentti. Tehtävien ja tavoitteiden toteutus edellyttää sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin sidosryhmien oma-aloitteisuutta, aktiivisuutta ja kumppanuutta sekä niiden välistä dialogisuutta.

Valtioneuvostossa maaseudun kehittämisestä ja maaseutupolitiikasta vastaa maa- ja metsätalousministeriö⁴². MANEn tehtäviin, linjauksiin ja maaseutupoliittiseen kokonaisohjelmaan pohjautuen osoitetaan maa- ja metsätalousministeriön päätöksillä varoja valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoitukseen (mukaan lukien maaseutupolitiikan verkostot), maaseutupoliittisen kokonaisohjelman edistämiseen, kumppanuudessa toteutettavan valtakunnallisen Maaseutuparlamentti -tapahtuman järjestelyihin (osa maaseutupolitiikan valmistelua, seuranta ja arviointia) sekä muuhun MANEn tehtävien toteutukseen.

Maaseutupolitiikan mennyttä ja mahdollista tulevaa kehitystä on Suomessa kuvattu useissa teoksissa⁴³. Keskeisiä asiakirjoja ovat valtioneuvoston edelliset maaseutupoliittiset selonteot⁴⁴. Useat maat ovat hakeneet ja hakevat mallia suomalaisesta kansallisesta maaseutupolitiikasta, ja MANE tuodaan usein esille hyvänä esimerkkinä⁴⁵. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä muodostaa kansainvälisesti poikkeuksellisen tukiverkoston maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttamiselle.

41 Käynnissä on seitsemäs kokonaisohjelmakausi: Kattilakoski ym. 2021

42 Valtioneuvoston asetus maa- ja metsätalousministeriöstä 242/2025 ja maa- ja metsätalousministeriön asetus maa- ja metsätalousministeriön työjärjestyksestä 920/2025

43 Muun muassa maaseutupolitiikan neuvottelukunta 1992; Uusitalo 1998; Katajamäki ym. 2001; Ingberg 2002; Niemi ym. 2004; Henttinen 2008; OECD 2008; Uusitalo 2009; Sillanpää 2012; Vihinen 2018; Haila ym. 2021

44 Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 1993 ja 2009

45 OECD 2008; Tillväxtanalys 2016; Euroopan komission maaseutusopimuksen yhteisö 2023

2.3.2 Maaseutupolitiikan kokonaisvaltainen ja kohdennettu toimintatapa

Kansallisesti maaseutupolitiikka jaetaan kokonaisvaltaiseen ja kohdennettuun toimintatapaan (kuva 4), joita MANE yhteensovittaa. Kokonaisvaltaisella (tai ”laajalla”) maaseutupolitiikalla viitataan koko hallintoa koskevaan ja osallistavaan toimintatapaan, jossa maantieteelliset ja maaseudun erityispiirteet tunnistetaan, tunnustetaan ja huomioidaan eri hallinnonalojen ja hallinnon tasoilla tapahtuvassa politiikan suunnittelussa, toimeenpanossa ja seurannassa. Poikkihallinnollinen yhteensovitus ja sektorit ylittävä dialogi ja kumppanuus ovat keskeisiä, kuten myös tutkitun maaseututiedon ja -tilastojen saatavuus⁴⁶. Keskeisin väline on maaseutuvaikutusten arviointi (eng. rural proofing).

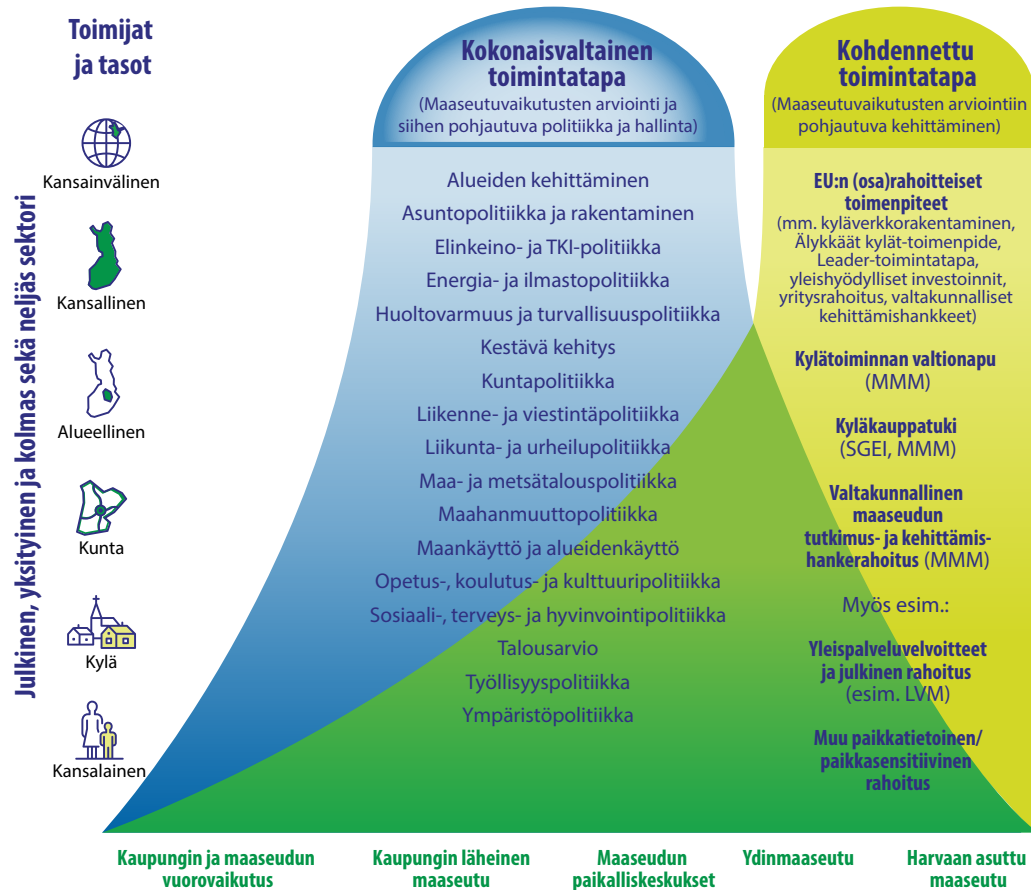
Kohdennetulla (tai ”suppealla”) maaseutupolitiikalla viitataan erityisiin välineisiin, joita hallinnoidaan eri hallinnonaloilla, ja joilla maaseutualueita kehitetään paikalliset ja alueelliset erityispiirteet, tarpeet ja mahdollisuudet sekä voimavarat tunnistaen, tunnustaen ja huomioiden. Keskeisimmät välineet maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla ovat EU:n maaseuturahasto ja kansallisen CAP-suunnitelman (–2027) mukaiset maaseudun kehittämisen toimenpiteet ml. Leader-toiminta⁴⁷ sekä yleisavustus kylätoiminnan valtakunnalliseen kehittämiseen⁴⁸. Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalla ovat alue- ja rakennerahastot (–2027) tärkeä väline ja sisäministeriössä Palosuojelurahasto.

46 Kattilakoski ym. 2021

47 Suomen CAP-suunnitelman (2023–2027) toimenpiteet maaseudun asukkaille -tietosivu (maaseutu.fi).

48 Valtion talousarvioesitykset -tietosivu (momentti 30.10.63); Hae avustuksia -verkkopalvelu

Kuvio 4. Kokonaisvaltainen ja kohdennettu maaseutupolitiikka – päivitetty maaseutupoliittisen selonteon valmistelun perustalta

2.3.3 Maaseutuvaikutusten arviointi

Jokaisen ministeriön hallinnonalan vastuulla olevat asiat koskevat kaikkia alueita: kaupunkeja, maaseutuja ja saaristoja. Maaseutumaisiin alueisiin vaikuttavat suoraan ja välillisesti eri hallinnonalojen vastuulla olevat, usein paikka- ja alueneutraalit ohjausvälineet, jotka aiheuttavat erityisiä yhteiskunnallisia maaseutuvaikutuksia. Eduskunta peräänkuulutti maaseutuvaikutusten arvioinnin käyttöönottoa jo vuoden 2009 selonteon yhteydessä⁴⁹.

49 Eduskunnan kirjelmä 7/2010 vp

Maaseutuvaikutusten arviointi on kansainvälisesti tunnustettu menetelmä, jota on kehitetty ja otettu käyttöön eri tavalla eri maissa. Suomessa menetelmä sisältyy vuonna 2022 päivitettyyn lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeeseen ja siitä on tuotettu erillisohje⁵⁰. Menetelmän käyttöönottoa on kansallisella tasolla edistetty vuodesta 2007 maaseutupolitiikassa ja maa- ja metsätalousministeriön johdolla poikkihallinnollisesti. Hyvinvointialue- ja maakuntatasolla sitä on edistetty maaseutupolitiikan verkostotyön ja T&K-hankkeiden kautta. MANE, MANEn sihteeristö ja verkostot ovat 2020-luvulle tultaessa kasvavassa määrin toimineet maaseutuvaikutusten arvioinnin asiantuntija- ja toteuttajatahoina kansallisella ja alueellisella tasolla⁵¹. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä on kansainvälisesti ainutlaatuinen maaseutuvaikutusten arviointia ja sen toteuttamista tukeva järjestelmä. Maaseutuvaikutusten arvioinnilla ei Suomessa ole samaa statusta kuin ympäristövaikutusten arvioinnilla tai sukupuolivaikutusten arvioinnilla. Varsinaista seurantaä käyttöön otosta eri ministeriöissä ei olla tehty.

Maaseutuvaikutusten arviointia (engl. *Rural Proofing*) toteutetaan eri tavoin eri OECD-maissa, kuten Australiassa, Uudessa-Seelannissa, Kanadassa, Isossa-Britanniassa, Saksassa, Ranskassa, Irlannissa ja Ruotsissa. OECD suosittelee menetelmän käyttöä erityisesti terveydenhuoltoon, tietoliikenneyhteyksiin, ympäristöön ja liikenteeseen liittyvässä politiikassa⁵². Myös Maailman terveysjärjestö WHO korostaa menetelmän merkitystä pysyvien terveyserojen ratkaisemisessa terveyspolitiikassa, erityisesti politiikan suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa⁵³. Euroopan komissio on nostanut maaseutuvaikutusten arvioinnin keskeiseksi osaksi lainsäädännön valmistelun kehittämistä.⁵⁴

50 Valtioneuvosto 2022a; Husberg ym. 2022

51 Maaseutuvaikutusten arviointi -tietosivu (maaseutupolitiikka.fi)

52 Bryce 2024; Granular-innovaatiohanke-tietosivu

53 Wilson 2021

54 Euroopan komissio 2021a; Euroopan komissio (Säätelyn parantaminen)

Saaristopolitiikka - oma kansallinen politiikkalohko

Suomi on saarten määrällä ja vesistöisyydellä mitattuna Euroopan ja maailman kärkeä. Saaristoisuus ja vesistöisyys vaikuttavat Suomen yhdyskuntarakenteeseen tehden siitä pirstonaisen, mikä asettaa alueet eriarvoiseen asemaan. Saaristopolitiikka käynnistyi jo vuonna 1949, ja sen tavoitteena on tasata vesistöisyydestä ja saaristoisuudesta aiheutuvia haittoja. Saaristopolitiikkaa harjoitetaan omana politiikkalohkonaan, ja toiminta perustuu saaristolakiin (1981/494) ja sen pohjalta pysyvän valtioneuvoston asettaman saaristoasiain neuvottelukunnan SANKin toimintaan. Saaristolaki velvoittaa valtiota ja kuntia toimimaan saariston elinkeinojen, liikenneyhteyksien ja muun infrastruktuurin, palvelujen sekä ympäristön turvaamisen puolesta.

Saaristopolitiikka ja maaseutupolitiikka ovat itsenäisiä aluepolitiikan osia, mutta niiden sisällöissä on yhteisiä nimittäjiä: arjen sujuvuus, elinkeinotoiminnan perusedellytykset, maantieteellinen saavutettavuus, perus- ja välttämättömyyspalvelut. Ratkaisuja on kuitenkin haettava paikkaperusteisesti erilaiset toimintaympäristöt huomioiden.

Saaristovaikutusten arviointimenetelmää ollaan kehittämässä saaristopolitiikan puolella maaseutupolitiikan sparrauksella.

Lähteet: Saaristolaki 1981/494; saaristopolitiikka.fi

2.3.4 Kansainvälinen viitekehys

Vuoden 2008 talouskriisi, covid-19-pandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ovat vaikuttaneet maaseutualueiden uudelleenmäärittelyssä kansallisissa ja kansainvälisissä politiikoissa⁵⁵. Kokonaisvaltaista maaseutupolitiikkaa on organisoitu eri tavalla eri maissa, mutta organisoitumista tukevat kansainväliset viitekehykset, tutkimus ja toimitelimet.

2.3.4.1 Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD

OECD:n jäsenmaissa on yhä enemmän siirrytty kokonaisvaltaisempaan maaseudun kehittämiseen tavoitteena vahvistaa hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia maaseutualueilla. OECD:n maaseutupolitiikan viitekehys ”Maaseutu 3.0 – ihmiskeskeinen

55 Muun muassa OECD 2019a; Euroopan komissio 2021a; Kattilakoski ym. 2021; OECD 2022; Husberg ym. 2022; McCann 2023; OECD 2023a ja 2025a ja e

maaseutupolitiikka” perustuu laajaan kansainväliseen tutkimukseen maaseutualueiden väestöstä, työllisyydestä, teknologioiden käytöstä, yrittäjyydestä ja innovaatiojärjestelmästä. Viitekehystä taustoittava politiikkamuistio esittää perustelut kokonaisvaltaiselle maaseutualueiden kehittämiselle ja maaseutualueiden mahdollisuuksien hyödyntämiselle⁵⁶. Kehys korostaa maaseutualueiden monimuotoisuutta, taloutta ja niihin vaikuttavia tekijöitä (mm. markkinatilanne alueella ja yhteydet alueella ja alueelle) ja erityispiirteitä.

OECD:n maaseutupolitiikan periaatteet⁵⁷ tukevat toimeenpanoa ja painottavat paikaperustaisen politiikan, monitasoisen hallinnan ja yhteisölähtöisen kehittämisen merkitystä, maaseutualueiden resilienssin vahvistamista tunnistaen teknologisia, demografisia ja ympäristön muutoksiin perustuvia haasteita ja mahdollisuuksia sekä oikean mittakaavan tiedon merkitystä. Kumppanuus julkisen vallan (erityisesti ministeriöt ja aluehallinto), yksityisen sektorin ja kansalaistoiminnan sekä tutkimuksen (tutkimuslaitokset ja rahoitusinstituutiot) välillä sekä yhteyksien rakentaminen kaupunkien ja maaseutualueiden välille on keskeistä. Viitekehys näkyy vahvasti kansallisen maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmässä ja suomalaista mallia on hyödynnetty OECD:n viitekehystä kehitettäessä.

2.3.4.2 Euroopan unioni

EU:lla ei ole vielä OECD:n tai Suomen kaltaista kokonaisvaltaista maaseutupolitiikan kehystä. Komission puheenjohtaja Ursula von der Leyen lanseerasi kaudella 2019–2024 pitkän aikavälin maaseutuvision, siihen liittyvän toimintasuunnitelman, maaseutusopimuksen (engl. Rural Pact) ja -yhteisön, johon kuuluu vuonna 2025 noin 3 500 jäsentä eri sektoreilta, edustettuna julkinen hallinto, kansalaisjärjestöt ja yksityinen sektori.

Visiossa asetettiin kymmenen tavoitetta ja neljä toiminta-aluetta, joiden avulla pyritään vahvistamaan maaseutualueiden elinvoimaa vuoteen 2040 mennessä. Tavoitteena on oikeudenmukainen vihreä ja digitaalinen siirtymä, jossa ketään ei jätetä jälkeen. Julkinen kuuleminen osoitti, että suuri osa maaseudun asukkaista kokee tulleen unohdetuksi. Euroopan unionin neuvosto ja muut toimielimet tukivat visiota ja kehottivat komissiota kehittämään siitä täysimittaisen EU:n maaseutustrategian, joka vastaisi OECD:n ja Suomen mallia.

56 OECD 2018

57 OECD 2019b

Vuonna 2024 von der Leyen käynnisti strategisen vuoropuhelun EU:n maatalouden tulevaisuudesta⁵⁸. Sen pohjalta julkaistiin visio oikeudenmukaisesta ja kilpailukykyisestä ruokajärjestelmästä, jossa korostetaan elävän maaseudun roolia elintarviketuotannossa ja haavoittuvuutta erityisesti EU:n itärajalla⁵⁹. Visiossa painotetaan koulutusta, työpaikkoja, liikkuvuutta, terveyspalveluita ja yhteyksiä maaseudun elinvoiman kannalta. Vision myötä päivitetään maaseutuvision toimintasuunnitelmaa ja vahvistetaan maaseutusopimuksen yhteisöä. Nykyisen komission työn pohjalla on muun muassa katsaus EU:n sisämarkkinoiden tulevaisuudesta, jossa korostetaan yleishyödyllisten palveluiden merkitystä ja alleviivataan ”vapautta jäädä” kotiseudulleen⁶⁰. Katsauksen on laatinut Italian entinen pääministeri ja Jacques Delors -instituutin johtaja Enrico Letta. ”Vapaus jäädä” on huomioitu komission kesän 2025 pohjaesityksessä seuraavalle EU:n rahoituskaudelle ja asiaa edistetään Euroopan komission varapuheenjohtajan Raffaele Fitton kabinetin alaisuudessa⁶¹ sekä osana maaseutusopimuksen kokonaisuutta⁶².

EU:n rahoituskauden 2028–2034 pohjaehdotuksessaan Euroopan komissio korostaa maatalous-, maaseutu- ja koheesiopolitiikan synergioita⁶³. Maaseutujen erityispiirteet, kysymykset ja mahdollisuudet on tunnistettava kansallisessa kumppanuussuunnitelmassa (NRP). Leader-toiminta ja yhteistyö jatkuvat pakollisina, mutta ilman korvamerkittyä rahoitusta syksyn 2025 tilanteen mukaan⁶⁴. Selonteko tukee osaltaan kansallista valmistelua.

2.3.4.3 Pohjoismaiden ministerineuvosto

Pohjoismaiden ministerineuvoston alaisen tutkimuslaitoksen Nordregion maaseudun kehittämisen tiekartta tunnistaa pohjoismaisten maaseutualueiden ainutlaatuisia haasteita ja mahdollisuuksia⁶⁵. Kokonaisvaltaisessa lähestymistavassa yhdistetään eri politiikkasektorit ja edistetään integroitumista ja

58 Strategisen vuoropuhelun tietosivut (europa.eu)

59 Euroopan komissio 2025

60 Letta 2024

61 Euroopan komissio ja komissaari Raffaele Fitton kabinetti 2024–2029

62 Rural Pact -konferenssi 2025 (europa.eu)

63 Euroopan komissio 16.7.2025

64 Suomessa on CAP-suunnitelman kauden 2023–2027 Vuosille 2023–2027 Leader-ryhmien käytössä on 230 miljoonaa euroa entistäkin paremman maaseudun tekemiseksi. Summasta 43 prosenttia on EU:n maaseuturahoitusta. 37 prosenttia rahasta tulee valtiolta ja 20 prosenttia kunnilta. Lisäksi hankkeissa on mukana merkittävä määrä yksityistä rahoitusta ja talkootyötä. Leader-tietosivu (maaseutu.fi)

65 Salonen 2024

ekosysteempipohjaista ajattelua maaseudun kehittämisessä (vrt. laaja maaseutupolitiikka). Pohjoismaisessa kehyksessä korostetaan paikkaperustaista lähestymistapaa tunnistaen maaseutujen monimuotoisuus ja hyödyntäen paikallisia erityispiirteitä kestävän ja osallistavan kehityksen edistämiseksi. Keskeisiä elementtejä ovat monipaikkainen asuminen ja joustavat asumis- ja työskentelyjärjestelyt, aito sidosryhmien osallistaminen ja osallistuminen sekä vahvistettu hallinnollinen kapasiteetti, joka parantaa paikallishallintojen kykyä toteuttaa tehokasta maaseutupolitiikkaa.

Maaseutupolitiikkaa muissa maissa

OECD:n julkaisussa esitetään eri jäsenmaiden maaseutupolitiikkaa, OECD:n maaseutupolitiikan periaatteita ja kehystä. Kansalliset mallit eroavat toisistaan merkittävästi. Kunkin jäsenmaan hallinnolliset rakenteet, EU:lta saatava rahoitus (Suomi ei esimerkiksi saa koheesiorahaston varoja) sekä alue- ja maaseudun kehittämisen painotukset vaikuttavat siihen, millä tavalla maaseutupolitiikkaa toteutetaan. Esimerkiksi Itävallassa kymmenen vuoden välein toteutetaan maaseudun kehittämisen tavoitteisiin liittyvä katsaus ja varmistetaan digitalisaation, infrastruktuurin ja osaamisen tavoitteiden johdonmukaisuus. Portugalissa korostuu alueiden ja sektoreiden välisen yhteistyön edistäminen, matkailupolitiikka sekä maalle muuton kannustimet sekä paikallisella tasolla osallistava budjetointi. Saksassa ministeriöiden välistä yhteistyötä tehdään tavoitteena edistää hajautettua teollisuutta ja vihreää siirtymää alueellisten kehitysohjelmien avulla. Chilen tuore maaseutupolitiikan kehys edistää ministeriöiden välistä yhteistyötä ja alueellista kehitystä.

Irlannin ja Ruotsin (ei OECD-raportissa) mallit ovat Suomen kannalta kiinnostavia. Kuten Suomessa, on sekä Irlannissa, että Ruotsissa maaseutuvaikutusten arvioinnilla keskeinen merkitys. Irlannin malli on Suomen mallin tavoin strateginen ja kokonaisvaltainen ja kattaa myös kohdennettuja toimenpiteitä. Ruotsin malli on politiikka- ja hallinto-vetoinen, jossa korostuu eri viranomaisille osoitetut tehtävät ja niiden kansallinen seuranta.

Irlanti

Maaseutupolitiikan toteuttamista koordinoi maaseutu- ja yhteisökehitysministeriö (Department of Rural and Community Development), ja sen toteutumista valvoo parlamentaarinen komitea. Poliitiikan rahoitus katetaan asianomaisten tahojen budjeteista.

Kokonaisvaltainen maaseutupolitiikka ja maaseudun kehittäminen pohjautuvat hallituksen strategiaan "Our Rural Future" (2021–2025). Sen visio on kukoistava maaseutu-Irlanti, joka on olennainen osa kansallista taloudellista, sosiaalista, kulttuurista ja ympäristöllistä hyvinvointia ja kehitystä. Strategia perustuu maaseutuyhteisöjen ihmisten lahjakkuuteen, taitoihin ja luovuuteen, elinvoimaisten ja asuttujen maaseutualueiden tärkeyteen sekä mahdollisuuteen luoda laadukkaita työpaikkoja. Strategia ohjaa investointeja ja politiikkaa. Visio on kehitetty laajalla sidosryhmäkuulemisella.

Tavoitteena on varmistaa, että hallituksen politiikat tunnistavat ja ottavat huomioon maaseutualueiden erityispiirteet ja haasteet, ennakoida politiikkatoimien vaikutukset ja varmistaa oikeudenmukaiset tulokset maaseutualueilla. Kaikkien ministeriöiden osastojen on otettava huomioon vaikutukset maaseutuyhteisöihin politiikkaharkinnassaan. Jokaisesta strategian toimenpiteestä vastaa nimetty taho julkisessa hallinnossa.

Hallitus on sitoutunut jatkuvaan vuoropuheluun maaseutualueiden ihmisten kanssa. Maaseutu- ja yhteisökehitysministeriö tekee yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden kanssa tukeakseen maaseudun kehittämisen tietotarpeita. Ministeriö tukee myös korkeakouluverkoston perustamista ja syventää yhteistyötä kansainvälisten organisaatioiden kanssa.

Ruotsi

Kansallisesti organisoitua maaseutupolitiikkaa on toteutettu vuodesta 2017. Se pohjautuu parlamentaarisen työn päätelmiin (SOU 2017:1) ja hallituksen esitykseen (N2018/04123) sekä siihen pohjautuviin hallituksen viranomaisille antamiin tehtäviin (vrt. tulosohejaus), strategioihin ja ohjeistuksiin. Maaseutu- ja infrastruktuuriministeriö (Landsbygds och infrastrukturdepartementet) vastaa asioista, jotka koskevat maaseutua, elintarvikkeita ja luonnonvaraisia elinkeinoja, alueellista kehitystä, kuljetuksia ja infrastruktuuria sekä asuntoja ja yhdyskuntasuunnittelua.

Tavoitteena on elinvoimainen maaseutu, jossa on tasavertaiset mahdollisuudet yritystoimintaan, työhön, asumiseen ja hyvinvointiin, mikä johtaa pitkän aikavälin kestäväan kehitykseen koko maassa. Tavoite on konkretisoitu kolmeksi osatavoitteeksi, ja hallituksen esityksessä (2017/18:179) täsmennetään lisäksi ne yhteiskunnan alueet, joilla maaseutupolitiikka toimii ja vaikuttaa. Tillväxtverketillä on hallituksen antama tehtävä seurata yhtenäistä maaseutupolitiikkaa. Maaseutupolitiikkaa ja aluekehittämistä koordinoidaan tiiviissä yhteistyössä kansallisessa verkostossa, johon kuuluu 28 eri viranomaista.

Ruotsin maaseutupoliittista ja aluekehittämisen mallia arvioidaan vuosien 2024–2026 aikana. Tillväxtverketin vuoden 2024 raportissa suositellaan muun muassa, että hallitus laatii konkreettisen toimintasuunnitelman, joka mahdollistaa rakenteellisemmän toimeenpanon, selkeämmän seurannan ja arvioinnin, antaa selkeät maaseutupoliittiset toimeksiannot ja raportointivelvoitteet viranomaisille, antaa keskeisille viranomaisille tehtäväksi kehittää strategioita omaan maaseutupoliittiseen osallistumiseensa liittyen sekä maaseutupoliittisen näkökulman sisällyttämiseen omiin tehtäviinsä ja arviointeihinsa, vahvistaa seurantajärjestelmää maaseututiedon ja ymmärtämisen vahvistamiseksi sekä eri toimenpiteiden vaikuttavuuden ymmärtämiseksi suhteessa maaseudun kehitykseen ja tavoitteisiin.

Lähteet: OECD 2025a; Government of Ireland (Irlanti); Regeringskansliet (Ruotsi); Tillväxtverket 2024; Livskraftiga landsbygder -tietosivu (Tillvaxtverket.se)

3 Maaseutumaisten alueiden tilannekuva ja muutostekijät

Suomi on sitoutunut paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen toteuttamiseen⁶⁶. Luku kolme tarjoaa ajankohtaisen katsauksen maaseutumaisten alueiden nykytilaan ja keskeisiin muutostekijöihin. Koottu maaseututieto täydentää ja tukee muita selontekoja ja kansallisia tilannekuvia, strategioita ja ohjelmia. Yksityiskohtaisempi tilannekuva ja muutostekijöiden tarkempi erittely julkaistaan erillisenä julkaisuna⁶⁷.

Luvussa neljä siirrytään nykytilan kuvauksesta vuoteen 2040 ulottuvaan visioon. Vision toteuttamista tukevat poikkihallinnolliset tavoitteet ja suositukset esitellään luvussa viisi. Selonteon ja eduskunnan kirjelmän pohjalta laaditaan poikkihallinnollinen toimeenpanosuunnitelma, joka konkretisoi esitetyt suositukset.

Nykyisenkaltaisen maaseudun väestökehityksen jatkumisen ja väestönkasvun keskittymisen vain suurimmille kaupunkiseuduille nähdään vaikuttavan kansalliseen huoltovarmuuteen etenkin alkutuotannosta lähtevien talouden arvoketjujen kautta⁶⁸. Vaikutuksia on siihen, miten maaseuduilla sijaitseva talous- ja hyvinvointipotentiaali voidaan hyödyntää, miten maaseuduilla sijaitsevaa infrastruktuuria voidaan ylläpitää, ilmastonmuutokseen sopeutumista toteuttaa, ilmastoriskihin varautua sekä luonnon monimuotoisuutta parantavien kulttuuriympäristöjen ja -maisemien hoitoa toteuttaa. Väestökehityksen vaikutukset asuntomarkkinoilla ja markkinoiden toimimattomuus vaikuttavat paikallisen ja alueellisen elinvoiman kehityksen edellytyksiin. Omistajuutta, maankäyttöä ja luonnonvarojen hyödyntämistä koskeva päätöksenteko tapahtuu yhä useammin kaukana maaseudusta, mikä heikentää päätösten osuvuutta ja paikallista vaikuttamista, osallisuutta ja hyväksyntää.

Väestökehitys näkyy muutoksissa väestön palvelutarpeissa, kulkemisen reunaehdoissa sekä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan resursseissa, joihin tukeutuu moni kansallinen ja strateginen tavoite. Digisyrjäytyminen, liikenne- ja energiaköyhyys, monipaikkaisuus ja tyytymättömyyden maantiede ovat maaseutumaisia alueita

66 OECD 2019a

67 Husberg ym. 2026

68 Lehtonen ym. 2025b

koskevia ilmiöitä. Näihin vaikuttavat useat yhteiskunnalliset tekijät, kuten tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja laatu, peruspalvelujen järjestämistavat, julkisen liikenteen tuki ja olemassaolo. Kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa oman asuinympäristönsä kehittämiseen on heikentynyt. Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja koko maan hyvinvoinnin kannalta on merkitystä, millä tavalla maaseutujen väestökehitystä ja maaseutuun ja saaristoon kohdistuvia vaikutuksia tunnistetaan ja otetaan huomioon politiikan suunnittelussa ja toteutuksessa, ja millä tavalla muutuneisiin tarpeisiin vastataan julkisen vallan ja hallinnon puolelta.

Suomessa ja useissa muissa EU:n ja OECD:n jäsenvaltioissa on nähtävissä kasvavia alueiden sisäisiä ja niiden välisiä kehityseroja⁶⁹. Tutkimukset ja tilastot ovat pitkään osoittaneet, että kasvavien kaupunkiseutujen elinvoimavaikutukset eivät ulotu kaikialle maaseuduille⁷⁰. OECD korostaa paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen tarvetta ja erilaisiin toimintaympäristöihin soveltuvia paikkaperustaisia politiikkaratkaisuja. Tulevaisuusselonteon 1. osan yhteistyön maailmaa koskevissa skenaariopolun nostoissa tuodaan esiin, että ”alueiden, kaupunkien ja maaseudun eriytymiseen tarvitaan erityis- ja politiikkatoimia”⁷¹. Niitä tarvitaan erilaisille maaseutumaisille alueille, kasvaville kaupunkiseuduille, väestöpohjaltaan oheneville maaseutukunnille ja pikkukaupungeille, maakuntien ja hyvinvointialueiden reuna-alueille, itäisen ja pohjoisen Suomen rajaseuduille sekä eteläisen Suomen saaristoalueille. Maaseutujen tilannekuvaa syvennetään seuraavissa luvuissa.

3.1 Väestökehitys ja väestön toimintakyky

Maaseutujen väestöpohjan ohentuminen haastaa huoltosuhteen kestävyyttä. Myönteiset kunta- ja aluekehitysskenaariot voivat tukea myönteistä kehitystä. Lapset ja nuoret voivat ja viihtyvät maaseuduilla pääosin hyvin. Ikääntyneiden yksin asuvien määrä kasvaa. Elämänlaatu on monin paikoin korkeampi kuin kaupungeissa, vaikka sairastavuus ja toimintakyky ovat keskimäärin ja pysyväluktoisesti heikompia. Monipaikkaisuus tuo uusia väestövirtoja, vaikka ilmiötä ei vielä tunnisteta väestötilastoissa. Maahanmuutto tarjoaa mahdollisuuden, jonka toteutuminen edellyttää toimia paikkaan kiinnittymiseen. Maalle ja saaristoon muutto kiinnostaa yleisesti. Väestökehityksen tasapainottaminen vaatii maaseutujen asuttavuuden parantamista ja vastaanottavuuden vahvistamista.

69 Eurofound 2023; Aluekehityksen kansallinen tilanne ja kehityskuva 2024; Euroopan alueiden komitea 2024; Euroopan parlamentti 2025; OECD 2021a, 2023a, 2024b, 2025a ja 2025b

70 Veneri ym. 2013; Lehtonen ym. 2014; Lehtonen 2015; OECD 2023a

71 Valtioneuvosto 2025d

Maaseutualueilla 15–64-vuotiaiden määrä vähenee tulevan vuosikymmenen aikana yli 135 000 henkilöllä, eli noin 20 prosentilla nykytilanteesta, mikäli nykyinen kehitys jatkuu. Skenaario perustuu Tilastokeskuksen vuoden 2021 väestöennusteeseen ottaen huomioon, että vuoden 2024 ennusteen mukainen väestölisäys perustuu ainoastaan maahanmuuttoon ja kohdistuu toteutuneen muuttoliikkeen mukaisesti pääosin suuriin kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle. Ennuste perustuu oletukseen, että viime vuosien väestökehitys jatkuu muuttumattomana. Se ei ota huomioon kunta- ja aluekehitysskenaarioita tai mahdollisia muutoksia politiikassa, yhteiskunnan kehityksessä (kriisit), investoinneissa tai paikallisissa kehittämistoimissa.⁷²

Ennusteiden mukaan merkittävin väestökehitys tapahtuu maakuntien reuna-alueilla, erityisesti Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomessa. Maaseudun talouden ja luonnonvarojen hyödyntämisen kannalta on huomionarvoista, että väestökehitys selittää työpaikkakehitystä monessa maaseutukunnassa, erityisesti maakuntien luonnonvaratiheillä reuna-alueilla. Toisin kuin kaupungeissa, monin paikoin maaseuduilla työpaikat seuraavat väestöä. Mikäli nykyinen väestökehityksen trendi jatkuu, voi skenaariotarkastelun mukaan ydinmaaseudulta ja harvaan asutulta maaseudulta työikäisen väestön mukana vähentyä yli 43 000 työpaikkaa vuoteen 2040 mennessä. (emt.)

Suurimmassa osassa maata ollaan ikääntyvän yhteiskunnan kehitysvaiheessa⁷³, ja maaseutualueilla, etenkin harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla näytetään tietä. Huoltosuhde, eli alle 15- ja yli 64-vuotiaiden määrä suhteessa työikäisiin, on maaseuduilla huomattavasti korkeampi kuin koko maan ennusteessa vuodelle 2045⁷⁴. Vuonna 2024 väestöllinen (tai demograafinen) huoltosuhde oli harvaan asutulla maaseudulla lähes 95 huollettavaa ja ydinmaaseudulla yli 84 huollettavaa 100 työikäistä kohti⁷⁵ (vrt. koko maa lähes 62 prosenttia ja kaupunkialueet yhteensä lähes 56). Ennuste vuodelle 2040 on 109 prosenttia harvaan asutulla maaseudulla ja 95 prosenttia ydinmaaseudulla.

72 Lehtonen ym. 2025b

73 Lehtonen ym. 2025b vrt. Aro ym. 2023a ja 2023b

74 Ennuste koko maan tasolla vuoteen 2045 mennessä on 60,1. Tilastokeskus. Väestöennuste

75 Maaseutuindikaattorit Taulukko: 142m

Syntyvyys laski historian matalimmalle tasolle vuonna 2023⁷⁶. Lasten määrä on vähentynyt 257 kunnassa viimeisen 40 vuoden aikana, ja ennusteen mukaan 0–14-vuotiaiden määrä vähenee 43 000:lla vuoteen 2040 mennessä⁷⁷. Harvaan asutulla maaseudulla lapsilukuihanteen (2,74) ja toteutuneen lapsiluvun (0,9) välinen kuilu näyttää olevan maan suurin, mutta tieto ei ole yleistettävissä kansalliselle tasolle⁷⁸. Väestöpoliittinen työryhmä (2025) on koonnut lyhyen ja pitkän aikavälin toimenpiteitä, joilla voidaan tukea lapsitoiveiden toteutumista ja syntyvyyttä⁷⁹.

Vuosien 2012–2022 aikana 171 kunnassa ei ollut yhtään kasvavaa postinumeroaluetta. Väestönkasvua tapahtui vain sisemmällä ja ulommalla kaupunkialueella⁸⁰. Netomaahanmuutto on tuonut lisää väestöä maaseutukuntiin eri puolilla Suomea, myös idässä ja pohjoisessa⁸¹. Kuitenkin ulkomaalaistaustaisten kuusinkertainen yliedustus maan sisäisessä muuttoliikkeessä ja muuttovoitosta 82 prosentin kohdistuminen pääkaupunkiseudulle tarkoittaa, että maahanmuutto ei ole tuonut ratkaisuja työvoiman saatavuuteen tai yritysten jatkajapulaan maaseuduilla⁸².

Suomen väestönkasvu määräytyy maahanmuutosta ja suuri osa suomalaistaustaisten muutosta maan sisällä kulkee kaupunkien välillä. Ulkomaalaistaustainen väestö ja maahanmuutto selittää pitkälti kaupungistumisen ilmiötä Suomessa: kaupungistuminen ei tapahdu maaseudulla asumisen kustannuksella. Maaseudulla väestön luonnollinen negatiivinen kehitys, alhainen syntyvyys ja valikoiva muuttoliike, pakko muuttaa maaseudulta kaupunkiin opiskelemaan (esim. asumislisän saamiseksi), tulomuuton keskittyminen sekä ulkomaalaistaustaisen väestön alhainen osuus ovat ilmiöitä, jotka selittävät maaseudun väestökehitystä.⁸³

Maaseudun paikan veto- ja pitovoimaan vaikuttaa tutkitusti kuulumisen kokemus ja moniulotteinen kiinnittyminen paikkaan, sen yhteisöön, arvoihin, paikalliskulttuureihin, luontoon ja eläimiin⁸⁴. Paikallisella kulttuuriperinnöllä sekä esimerkiksi

76 Tilastokeskus. Syntyneet 2024

77 Aro ym. 2023b

78 Sorsa ym. 2023

79 Valtioneuvosto 2025a

80 Lehtonen ym. 2025b

81 Hanell ym.2023; Saastamoinen ym. 2024; Itä-Suomen yliopisto, Historian ja maantieteen laitos 2024; Enbuska 2025a

82 Hanell ym.2023; Vihinen ym. 2024b

83 Aro ym. 2023a; Hanell ym. 2023; Saastamoinen ym. 2024; Lehtonen ym. 2025b

84 Sotkasiira 2016; Pöllänen 2020; Pöysä 2022; Enbuska 2025a ja b; vrt. Nordberg 2024 ja Lassander ym. 2025 ja Eriksen ym. 2026

kulttuuri- ja kirjastopalveluilla on veto- ja pitovoimaa vahvistava merkitys. Kulttuuriperintö luo juuria ja edistää monipaikkaisuutta⁸⁵. Nämä tekijät vaikuttavat niin maahanmuuttajien kuin muiden väestöryhmien, kuten naisten, nuorten, eläkeläisten ja paluumuuttajien, valintaan jäädä, palata tai muuttaa maaseudulle.

Väestöennuste ei ole ennalta määrätty kohtalo vaan työkalu, jonka avulla voidaan suunnitella ja arvioida tulevaisuuden kehitystä. Ennusteet perustuvat oletukseen, että nykyiset väestökehityksen trendit, kuten syntyvyyden lasku, väestön ikääntyminen ja muuttotappiot jatkuvat ilman merkittäviä muutoksia. Ennusteet eivät yksinään kerro koko kuvaa, vaan linkittyvät tiiviisti maaseudun kehittämisen tavoitteisiin ja kunta- ja aluekehityksen skenaarioihin, jotka tarjoavat vaihtoehtoisia tulevaisuuden näkymiä. Näiden skenaarioiden avulla voidaan hahmottaa, miten väestökehitys voi muuttua, jos olosuhteet tai politiikka muuttuvat.⁸⁶

Väestön liikkuvuus eri paikkojen, alueiden ja maiden välillä kuvaa sekä tämän hetken, että tulevaisuuden väestödynamiikkaa. Maaseutumaisten alueiden väestökehitys ja tulevaisuus ei ole yksiselitteisesti supistumisen polku. Pysyvä negatiivinen kehitys ei ole vääjäämätöntä, vaan väestökehityksen suuntaa voidaan kääntää, jos maaseutumaisten alueiden houkuttelevuus eli veto- ja pitovoima vahvistuu. Väestöennusteiden luottamusvälit osoittavat, että esimerkiksi harvaan asutun maaseudun väkiluku voisi olla jopa 23 prosenttia korkeampi kuin perusennuste vuoteen 2040 mennessä, mikäli maaseudun vetovoima kasvaa ja politiikkatoimet tukevat aktiivisesti maaseudun elinvoiman kannalta positiivisten skenaarioiden toteuttamista. Tämä on tilastollinen mahdollisuus, mutta koska politiikkatoimien vaikutus on rajallinen ja kohdistuu epätasaisesti, ei ennuste ole realistinen. Väestökehityksen tasapainottaminen on kuitenkin mahdollista ja edellyttää määrätietoista ja pitkäjänteistä politiikkaa, joka tunnistaa maaseutujen väestökehityksen merkityksen kokonaisturvallisuudelle ja siihen sisältyvälle huoltovarmuudelle, energia- ja ilmastotavoitteille, biotalouden tavoitteille, aluekehitykselle sekä tunnistaa ja huomioi maaseudun ja saariston asuttavuuden perusedellytyksiä. (emt.)

85 Valtioneuvosto 2023

86 Hanell ym. 2023; Lehtonen ym. 2025b

3.1.1 Elämänlaatu

Maaseudun arkeen ja elämään liittyy tutkitusti vahvasti kokemus hyvästä elämästä⁸⁷, joka rakentuu luontoyhteyden, paikallisen yhteisöllisyyden, naapuriavun, perhe- ja ystävyyssuhteiden sekä yhteisen tekemisen ympärille⁸⁸. Maaseutuasumista luonnehtivalla luonnon läheisyydellä ja ihmisten kiinteällä luontosuhteella on tutkitusti merkitystä hyvinvoinnille⁸⁹.

Asuinympäristöön kohdistuva tyytyväisyys ja koettu elämänlaatu – hyvä elämä – ovat yleisesti korkeammalla tasolla maaseutualueilla suhteessa kaupunkialueisiin kehittyneissä talouksissa⁹⁰. Tämä on huomionarvoista tilanteessa, jossa sosioekonomisen ja taloudellisen kehityksen maantieteelliset ja kaupunki-maaseutualueiden erot Suomessa ovat merkittäviä. Niin Suomessa kuin useimmissa talouksissa Länsi- ja Pohjois-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa on koettu elämänlaatu korkeampi maaseutuvaltaisilla alueilla. Elämänlaatu on kohentunut eniten heillä, jotka ovat muuttaneet rauhallisemman elämäntavan alueille, pienemmille paikkakunnille tai maaseutuvaltaisille alueille. Myös kaupunkeihin muuttaneiden elämänlaatu on kohentunut, kun syynä on ollut kaupungista saatava palvelutarjonta⁹¹. Palveluiden saatavuudella ja saavutettavuudella on keskeinen merkitys hyvän elämän ja turvallisen arjen kokemukselle⁹².

Koetun hyvinvoinnin muutokset ovat Suomessa olleet maltillisia, mutta vuosien 2020–2022 välillä on onnellisuudessa ja elämään tyytyväisyydessä tapahtunut merkittävää heikennystä kaikissa väestöryhmissä, erityisesti nuorten kohdalla⁹³. Nuorten aikuisten yksinäisyyden kokemus on kasvanut, mihin vaikuttaa muun muassa ulkopuolisuuden ja erilaisuuden tunteet⁹⁴. Läheisten ystävien merkitys on keskeinen⁹⁵. Tulevaisuususkon Nuorisobarometrin mukaan romahtanut (emt.). Huolestuttavia muutoksia siinä, miten nuoret näkevät tulevaisuuden on nähtävissä myös Tulevaisuusbarometrissa, jonka tulokset kertovat heikoista vaikutusmahdollisuuksista paikallisella tasolla⁹⁶.

87 Vihinen ym. 2024a; Kattilakoski ym. 2022a; HYVIS-hanke 2020–2021

88 Nordberg ym. 2023

89 Yli-Viikari ym. 2016; Bodman 2019; Tyrväinen ym. 2024

90 Maaseutubarometritutkimukset; Hanell ym. 2024

91 Hanell ym. 2024

92 Vihinen ym. 2024a

93 Karvonen ym. (toim.) 2022

94 Suomen punainen risti 2025

95 Happonen ym. 2025

96 Rekola ym. 2025

Sosioekonomiset erot, maantieteellinen sijainti ja fyysinen ja digitaalinen saavutettavuus vaikuttavat energia- ja liikenneköyhyyden ilmiöihin⁹⁷. Nämä yhdessä peruspalveluiden, kuten sosiaali- ja terveystalouden⁹⁸, ja muiden sujuvan arjen kannalta välttämättömien palveluiden sähköistymisen kanssa vahvistavat lisäksi digisyrjäytymistä heikentäen koettua elämänlaatua, osallisuutta ja luottamusta yhteiskuntaan⁹⁹. Digisyrjäytymisen ilmiöön liittyy erityisiä maaseutupiirteitä, ja ne koskevat kaikkia ikäryhmiä. Haavoittuvassa asemassa ovat terveydentilansa heikoksi kokevat, matalan koulutustason omaavat, työelämän ulkopuolella olevat, ikääntyneet, vammaiset, maahanmuuttajat ja maaseuduilla asuvat, mutta myös nuoret, joiden digitaaliset taidot eivät ulotu julkiseen asiointiin tai palveluiden käyttöön¹⁰⁰.

Lasten ja nuorten kuulemisen tulosten pohjalta suurin osa maaseutualueilla asuvista lapsista ja nuorista voi hyvin. Kolmannes maaseudulla asuvista nuorista haluaisi myös tulevaisuudessa asua maaseudulla. Tärkeänä pidettiin infrastruktuurin kunnon parantamista, pitkien välimatkojen haasteeseen vastaamista, palvelupuutteiden ratkaisemista sekä vastaamista tyttöjen ja nuorten naisten toiveisiin, tarpeisiin ja mahdollisuuksiin. Tulokset avaavat ja tukevat aikaisemmissa tutkimuksissa esille nousseita havaintoja siitä, miksi pitkään jatkunut valikoiva muuttoliike koskettaa nuoria ja etenkin naisia. Ratkaisuja voi löytyä yrittäjyydestä ja nuorten omanäköisestä kehittämistoiminnasta ja harrastusmahdollisuuksista (esim. patikointi, ratsastus, eläinharrastus), joille on annettava vapautta ja osoitettava luottamusta.¹⁰¹

3.1.2 Väestön toimintakyky

Liikkumattomuus on tunnistettu merkittäväksi uhkaksi suomalaisten toimintakyvylle, taloudelle ja kokonaisturvallisuudelle. Liikkumattomuuden kustannukset ovat 4,7 miljardia euroa vuodessa ja näkyvät työkyvyttömyyseläkkeinä, sairauspoissaoloina ja kasvavina sote-menoina¹⁰². Hyvä kestävyyskunto vähentää sairauspoissaoloja jopa 67 prosenttia ja parantaa työkykyä.

97 Vestinen ym. 2025, Lehtonen 2024

98 Katso esim. Vehko ym. 2025

99 Korhonen ym. 2023, MaaseutuDigi - Digisyrjäytymisen arki maaseuduilla -hanke ja Miten ratkaistaan digiköyhyyden juurisyyt? -webinaari

100 Andersen ym. 2024; Mubarak ym. 2024; Shaban 2024; Wendt-Lucas ym. 2024

101 Kankaanranta 2025

102 UKK-instituutti 2022a ja 2022b

Liikkumattomuuden kustannukset ovat 24 prosenttia korkeammat maaseuduilla kuin kaupungissa. Vain 32 prosenttia lapsista ja nuorista täyttää liikkumissuosituksen ja lähes 40 prosenttia lapsista ja nuorista on fyysisesti niin heikossa kunnossa, että se vaarantaa terveyttä¹⁰³. Ennusteiden mukaan vuonna 2040 vain kaksi prosenttia 50-vuotiaista omaa hyvän kestävyyskunnon¹⁰⁴.

Maaseudulla sairastavuusindeksi on 21 prosenttia korkeampi ja diabetesindeksi jopa 42 prosenttia korkeampi kuin kaupungeissa¹⁰⁵. Monisairastavuuden esiintyminen on suurempaa harvaan asutun ja ydinmaaseidin kuntaluokissa ja matalampaa kaupungin läheisen maaseudun kuntaluokissa pohjoisessa Suomessa. Läntisessä Suomessa monisairastavuudessa ei enää ole eroja kaupunkien ja kaupungin läheisen maaseudun välillä, mutta esiintyvyys ydinmaaseudulla on korkeampaa kuin pohjoisessa Suomessa. Eteläisessä Suomessa monisairastavuus esiintyy eniten ydinmaaseudun kuntaluokissa (harvaan asutun maaseudun kuntaluokat puuttuvat alueelta). Itäisessä Suomessa monisairastavuus on korkeinta harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla. Työkyky koetaan paremmaksi kaupungeissa kuin maaseutumaisilla alueilla¹⁰⁶. Työkyvyttömyysindeksi on merkittävästi korkeampi harvaan asutun maaseudun kuntaluokissa, korkeampaa ydinmaaseudun kuntaluokissa ja matalampaa kaupungin läheisen maaseudun kuntaluokissa kuin kaupungeissa pohjoisessa Suomessa. Läntisessä ja eteläisessä Suomessa on työkyvyttömyysindeksi matalinta kaupungeissa. Itäisessä Suomessa on työkyvyttömyysindeksi matalin kaupungin läheisellä maaseudulla, jossa se lähes puolittuu harvaan asutun maaseudun kuntaluokkien keskiarvoon verraten (emt.). Itä- ja Pohjois-Suomen kaupungeissa työikäisistä jopa 27 prosenttia kokee itsensä osittain tai täysin työkyvyttömiksi, kun sama luku on pääkaupunkiseudulla noin 17 prosenttia¹⁰⁷.

Alueelliset ja alueiden sisäiset erot terveydessä ja toimintakyvyssä eivät ole sattumaa, vaan seurausta rakenteellisesta eriarvoisuudesta: koulutuksen, palvelujen ja liikkumismahdollisuuksien epätasaisesta jakautumisesta. Tilanne on alueilla, joilla pitkät etäisyydet, kulkemisen kapeammat reunaehdot, palveluverkon harventuminen entisestään (mm. perusopetuspaikkojen lakkautukset), toimintaympäristön esteet (vähäiset kävely- ja pyöräilyreitit, kapeat pientareet, talvikunnossapito) ja vähäiset tukiverkostot heikentävät arjen aktiivisuutta ja harrastusmahdollisuuksia.

103 Opetushallitus 13.12.2023; Opetus- ja kulttuuriministeriö 11.12.2024

104 UKK-instituutti 17.3.2023; Vasankari ym. 2023

105 UKK-instituutti 16.4.2025

106 Lehtonen ym. 2024; Itä-Suomen yliopisto, Historian ja maantieteen laitos 2024; Husberg ym. 2026 (tulossa)

107 Saarttila ym. 2024

Harvaan asutuilla alueilla työkykyyn vaikuttavat tekijät kasaantuvat: matalampi koulutustaso, fyysisesti raskaammat työt, heikompi terveys, palveluverkon voimakas harveneminen, tietoliikenneyhteyksien katvealueet sekä energia- ja liikenneköyhyyden sekä digisyrjäytymisen ilmiöt.¹⁰⁸

Ikäihmisten liikkumisen esteiksi on tunnistettu toimintakyvyn rajoitukset, kiinnostuksen puute ja taloudelliset tekijät. Piha- ja puutarhatyöt, kävely ja hyötyliikunta ovat yleisimmät liikkumisen muodot. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan nuorisokyselyn (2022) tulosten mukaan lähes kolmannes nuorista ja 34 prosenttia 15–19-vuotiaista ilmoitti, ettei harrasta mitään luonnossa. Patikointi ja marjastaminen on 24–29-vuotiaiden naisten ja kalastus on nuorten miesten suosiossa. Alakoululaisten harrastamattomuus on pojilla suurempaa kuin tytöillä (emt.), joille eläinharrastaminen (ml. ratsastus) on tunnistettu merkittäväksi¹⁰⁹.

Toimintakykyinen väestö on edellytys elinkeinotoiminnan, kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan sekä infrastruktuurin jatkuvuudenhallinnan kannalta maaseuduilla. Vuosina 2014–2020 Suomessa on rahoitettu yhteensä yli 1 680 liikuntateemaista toiminnallista ja investointihanketta EU:n maaseuturahastosta (CAP-suunnitelma 2023–2027).

3.1.3 Monipaikkainen väestö

Vakituisen väestön ikääntymiselle ja vähenemiselle rinnakkainen merkittävä ilmiö on erilaisten osa-aikaisten ja monipaikkaisten vapaa-ajan asukkaiden sekä pistäytyjien määrän lisääntyminen. Monipaikkaisuus on osa miljoonien suomalaisten arkea ja sen myötä väestövirrat suuntautuvat ensisijaisesti kaupungeista maaseutualueille, erityisesti kaupunkien läheiselle maaseudulle, saaristoalueille ja harvaan asutulle maaseudulle¹¹⁰.

Ilmiö on yleistynyt työn paikkariippumattomuuden, vapaa-ajan lisääntymisen, kaupungistumisen sekä liikenne- ja viestintätekniikan kehityksen myötä¹¹¹. Monipaikkaisuuteen liittyy kausityön ja vapaa-ajan asumisen sesonkiluonteisuus, mutta

108 Vestinen ym. 2025; MaaseutuDigi - Digisyrjäytymisen arki maaseuduilla -hanke

109 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2024a; Kankaanranta 2025

110 Admiak ym. 2017; Pitkänen ym. 2018; Kotavaara ym. 2020; Lehtonen ym. 2020; Yhdyskuntasuunnittelu-lehti (2021); Voutilainen ym. 2021; Airikkala ym. 2022; Rannanpää ym. 2022; Vihinen ym. 2024a; Ympäristöministeriö 2024a; Hirvonen ym. 2025

111 Rannanpää ym. 2022

myös opiskelu, etähoiva ja omistajuus¹¹². Maaseutujen ja saariston vapaa-ajan asukkaita on Suomessa 2,4–2,9 miljoonaa, kolmasosassa kuntia on enemmän vapaa-ajan asuntoja kuin vakituksessa asuinkäytössä olevia asuntoja ja mökeillä vietetään noin 85 vuorokautta vuodessa (lähes 3 kuukautta)¹¹³. Monipaikkaisen työn, opiskelun ja asumisen edistämiseksi on laadittu valtioneuvoston periaatepäätös¹¹⁴.

Väestön liikkuvuuden lisääntyminen haastaa hallinnollisia rakenteita, kuten kuntalaisuuden määritelmää. Monipaikkaisuudella on merkittäviä vaikutuksia palveluiden (sosiaali- ja terveystaloudet, pelastuspalvelut, infrastruktuuri) kysyntään, käyttöön ja kansanterveyteen, kuten myös talouden rahavirtoihin niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla¹¹⁵. Covid-19-pandemian aikana tapahtunut merkittävä siirtyminen vakituksista asuinpaikoista vapaa-ajan asunnoille ja etätöihin osoitti konkreettisesti maaseudun ja saariston infrastruktuurin, yhteyksien ja palveluiden toimivuuden merkityksen kriisitilanteessa¹¹⁶. Digitaalisen infrastruktuurin reunaehdot haastavat monipaikkaisuuden potentiaalin hyödyntämistä kunnissa¹¹⁷. Monipaikkaisuuden ilmiön huomioiminen palveluiden suunnittelussa, järjestämisessä ja rahoitusperusteissa on kriittistä etenkin saariston ja harvaan asutun maaseudun mökki- ja matkailualueilla¹¹⁸.

Monipaikkaiset maaseutujan osa-aikaiset asukkaat nähdään voimavarana, ja he voivat toimia esimerkiksi palveluiden järjestämisessä ja kysynnän luomisessa¹¹⁹. Mökkipaikan lähiseudun palvelujen hyödyntäminen on kuitenkin vähentynyt¹²⁰. Kulttuuripalveluissa osa-aikaiset asukkaat tuovat uusia ideoita ja vaikutteita sekä vahvistavat paikallista kulttuurielämää ja -toimintaa. Monipaikkaisuuden kestävyttä on sen laajuuden vuoksi ryhdytty tutkimaan viime vuosina¹²¹.

112 Pitkänen ym. 2018; Vehkalahti ym. 2021

113 Voutilainen ym. 2021; Myllymäki 2025

114 Valtioneuvosto 2022d

115 Lepistö 2020; Kauppinen 2022; Parhiala ym. 2022; Lehtonen ym. 2023a; Lehtonen ym. 2024; Myllymäki 2025

116 Lehtonen ym. 2021; Kauppinen 2022; Saukkonen ym. 2022; Lyly-Yrjänäinen 2024

117 Lehtonen ym. 2023a

118 Lepistö 2020; Parhiala ym. 2020; Kauppinen 2022; Eskelinen ym. 2025

119 Saukkonen ym. 2022

120 Myllymäki ym. 2025

121 Lehtonen ym. 2020

Taulukko 1. Väestökehitykseen liittyviä tunnuslukuja kaupunki-maaseutuluokituksen (SYKE 2020) mukaisella aluejaottelulla ja suuraluekohtaisesti: eteläinen (E-S), itäinen (I-S), läntinen (L-S) ja pohjoinen Suomi (P-S)

Kaupunki- maaseutu- luokituksen mukainen alue- tyyppi/Tilasto (Tietolähde)	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydinmaa- seutu *maa- seudun paikallis- keskukset	Kaupungin- läheinen maaseutu	Kaupunki- alueet *kaupungin kehysalue **sisempi ja ulompi kaupunki- alue	Koko maa *yhteen- laskettu
Huoltosuhde vuonna 2023 (Maaseutu- indikaattorit. Taulukko 143n.)	90 %	82 %	70 %	57 %	62 %
Taloudellinen huoltosuhde (Vihinen ym. 2024)	1,78 %	1,58 %	1,29 %	-	1,32 %
Väestökehitys 15–64-vuotiaiden väestöryhmässä, ennakoitu muutos 2022– 2037 (Lehtonen ym. 2025b)	-33 998	-50 896 (-22 658*)	-28 033	-12 016* 326 361**	178 760*
Monisairastavuus vuonna 2019 (%) ¹²² (Itä-Suomen yliopisto Historian ja maantieteen laitos 2024)	E-S: - I-S: 52 % L-S: 49 % P-S: 48 %	E-S: 49 % I-S: 50 % L-S: 47 % P-S: 44 %	E-S: 46 % I-S: 49 % L-S: 43 % P-S: 44 %	E-S: 46 % (48 %) I-S: 47 % (47 %) L-S: 44 % (45 %) P-S: 45 % (45 %)	-

122 Monisairastavuuden esiintyvyys on laskettu suhteuttamalla monisairaiden määrä kunnan aikuisväestöön (yli 18-vuotiaisiin). Lisäksi esiintyvyys on ikävakioitu, joka mahdollistaa vertailun eri alueiden välillä väestörakenteesta riippumatta. Laskettu kunta-aineistosta, IMPRO-tutkimushankkeesta.

Kaupunki- maaseutu- luokituksen mukainen alue- tyyppi/Tilasto (Tietolähde)	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydinmaa- seutu *maa- seudun paikallis- keskukset	Kaupungin- läheinen maaseutu	Kaupunki- alueet *kaupungin kehysalue **sisempi ja ulompi kaupunki- alue	Koko maa *yhteen- laskettu
Työkyvyttömyys vuonna 2019 (%) ¹²³ . (emt.)	E-S: - I-S: 157 % L-S: 133 % P-S: 137 %	E-S: 112 % I-S: 135 % L-S: 121 % P-S: 134 %	E-S: 96 % I-S: 103 % L-S: 100 % P-S: 123 %	E-S: 97 % (105 %) I-S: 131 % (116 %) L-S: 96 % (103 %) P-S: 143 % (117 %)	100 %

3.2 Asuminen eriyttää maaseutua

Maalla ja saaristossa asuinen kiinnostaa, silti valtakunnallinen alueiden eriytymiskehitys on voimistumassa. Siihen vaikuttavat asuntojen hintakehitys ja toimimattomat asuntomarkkinat. Kasvu keskittyy laajentuville suurimmille kaupunkiseuduille, erityisesti eteläisen Suomen verkostometropolialueelle. Monella maaseutumaisella alueella asuntojen ylitarjonta sekä alhainen hinta johtavat alhaisiin vakuusarvoihin ja muodostavat peruskorjauksen rahoitukselle ongelman. Teknisesti monet kohteet olisivat korjattavissa. Tekninen korjausvelka muuttuu taloudelliseksi korjausvelaksi.

Asuinympäristöt muuttuvat. Valtakunnallisen alueiden eriytymisselvityksen¹²⁴ mukaan maaseudun rakennemuutosta syventää keskeisen varallisuuserän eli asuntojen arvojen lasku, jolla on laajoja seurauksia. Selvityksessä on tarkasteltu väestökehityksen lisäksi 16 muuta muuttujaa. Tarkastelun kohteena ovat pääosin 600–30 000 asukkaan tyypilliset maaseutujen taajamat, joissa on yhtiömuotoista

123 Indeksien arvo on sitä suurempi, mitä yleisempää työkyvyttömyys alueella on. Esiintyvyys on ikävakioitu. Indeksien arvo on koko maassa 100. Tietolähde THL. Sotkanet.

124 Ristimäki ym. 2025

asutusta. Selvityksen mukaan väestöpohjaltaan ohenevien alueiden taajamien asumisessa, asuntokannassa sekä infrastruktuurissa korostuvat sopeutuminen voimistuvaan asuntojen tyhjenemiseen, vajaakäyttöön sekä kausiluonteisuuteen. Nähdään, että monet vakituiseen asumiseen tarkoitetut omakotitalot voivat muuttua loma-asuntokäyttöön, kakkos- tai kolmoisasunnoiksi, ja että lyhytvuokrauksen merkitys tulee kasvamaan. Muutos on osa asuntokannan sopeutumista uuteen kysyntään. Paikkaan riippumattoman etä- ja hybridityön vakiintumisen myönteiset maaseutuvaikutukset kohdistuvat eteläisen Suomen verkostometropolialueelle, jossa laajat ja monipuoliset työmarkkinat ovat aiempaa helpommin saavutettavissa. Maalla asumista hyödyttää eteläisessä Suomessa maltilliset liikkumiskustannukset sekä kaupunkeja alhaisemmat asumisen investointikustannukset. Asumisen ja etä- ja hybridityön kautta nähdään kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutuksen voimistuvan. Muualla maaseuduilla asumiseen liittyvä kaupunki-maaseutuvuorovaikutus painottuu asumisessa kausiluonteisuuteen ja vapaa-ajan asumiseen.

Omistusasuminen on huomattavasti yleisempää maaseutumaisilla alueilla kuin kaupunkialueilla. Yleisesti asutaan omistusasunnoissa ja pientaloissa, joista osa on jo muuttunut kakkos-, kolmos- tai loma-asuntokäyttöön. Vuokra-asuntomarkkinat eivät ole kehittyneet koko 2000-luvulla. Yksinasuminen yleistyy myös maaseuduilla. Yhden henkilön asuntokuntien osuus kaikista asuntokunnista oli vuonna 2023 (vrt. 2010) maaseudun paikalliskeskuksissa 49 prosenttia (vrt. 44 prosenttia), harvaan asutulla maaseudulla 45 prosenttia (vrt. 39 prosenttia) ja ydinmaaseudulla 42 prosenttia (vrt. 37 prosenttia) asuntokunnista¹²⁵. Rakennuskanta on muuta maata ikääntyneempää ja korjausrakentamisen tarve kasvaa¹²⁶. Energiamerkinnot eivät juurikaan huomioi varautumista vahvistavia monimuotoisia energia- ja lämpölähteitä.

Asuntokuntien keskitulot ovat maaseuduilla nousseet jonkin verran, mutta ne ovat jatkuvasti matalammat kaupunkeihin verrattuna (43 620–54 697 euroa vuonna 2023) erityisesti maaseudun paikalliskeskuksissa (40 872 euroa vuonna 2023) ja harvaan asutulla maaseudulla (41 579 euroa vuonna 2023)¹²⁷. Maaseuduille kohdennuu suhteessa enemmän sosiaalietuuksia kuin kaupunkeihin, jolloin myös etuuksia koskevat muutokset vaikuttavat suhteessa voimakkaammin maaseuduilla asuviin edunsaajiin. Omistusasunnon myyminen ja muutto halvempaan asumismuotoon, kuten vuokra-asumiseen, voi maaseuduilla käytännössä osoittautua erittäin hankalaksi.

125 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Tietolähde: Tilastokeskus

126 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Tietolähde: Väestötietojärjestelmä/ Digi- ja väestötietovirasto

127 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Tietolähde: Tilastokeskus

Ympäristöministeriön alueiden eriytymisselvitys kertoo, että monissa maaseutujen taajamissa asuntojen hinnat laskevat, ja niitä rakennetaan sekä peruskorjataan niukasti. Peruskorjauksen kustannukset ovat usein markkinahintaa korkeammat, ja alhaiset vakuusarvot vaikuttavat rahoituksen saatavuuteen. Yhdistettynä asuntokannan voimistuvaan ylitarjontaan haastaa tämä kehitys maaseutujen taajamien asuntokantaa ja asumista maaseuduilla laajasti. Paikalliset erot asuntokannassa voimistuvat. Hyväkuntoisten ja peruskorjausta vailla olevien asuntojen hintaero kasvaa. Maaseutujen rakennettuun ympäristöön tulee yhä enemmän tyhjiä, autiotuneita rakennuksia, joita ei ole varaa purkaa. Samalla ikääntyminen edellyttää esteetöntä asuntokantaa. Hintojen alaskirjaus nähdään selvityksessä heikentävän ostovoimaa ja työvoiman liikkuvuutta.

Asuntojen alhaiset vakuusarvot heijastuvat maaseudun talouteen laajasti¹²⁸. Asuntojen vakuusarvoihin ja pankkien toimintaan liittyviä vaikutuksia on tuotu esille selonteon valmistelua tukevassa erillisselvityksessä ja itäisen Suomen puntaroivassa suuraluetilaisuudessa. Väestökehityksen myötä rakennusten omistajuus etääntyy paikasta, ja tyhjiä kiinteistöjä on yhä enemmän. Rakennusten arvon lasku vaikuttaa paitsi oman kodin korjausrakentamisen ja energiatehokkuuden parantamisen edellytyksiin, myös oman kodin hankintaan maaseudulta ja yritysten toiminnan kehittämiseen. Nämä ovat kiinteästi kytköksissä asuntojen arvon kehitykseen ja vakuusarvoihin. Heikko asuntomarkkina vaikeuttaa lainansaantia, mikä heikentää yritystoiminnan kehityksen edellytyksiä erityisesti maaseudun mikro- ja pk-yrityksissä. Vaikutus ulottuu paikallis- ja aluetalouden kehitykseen heikentäen edelleen asuntomarkkinoita ja maaseutumaisien alueiden asuttavuutta, veto- ja pitovoimaa.

Tulomuutto keskittyy maaseuduilla erityisesti kaupunkiseutujen vaikutusalueilla hyvien liikenneyhteyksien ja peruskoulun läheisyyteen¹²⁹. Lapsiperheitä (1–3 lasta) kuitenkin kiinnostaa erityisesti haja-asutusalueella asuminen ja yksinasuvia kiinnostaa asuminen pienessä tai keskisuuressa kaupungissa¹³⁰. Maaseutubarometrien 2011–2023 aikasarja osoittaa johdonmukaisesti, että maaseutumaisemmassa ympäristössä haluaisi asua suurempi osa suomalaisista kuin siellä todellisuudessa asuu (emt.). Vuoden 2023 tulosten mukaan 39 prosenttia suomalaisista haluaisi asua maaseuduilla. Suurimmaksi esteeksi muuttopäätökselle koetaan työ (emt.). Maalle muuton kannusteisiin linkittyy vahvasti palveluiden saatavuus ja paikallisyhteisön vastaanottavuus¹³¹. Maalla asuminen ja sen mahdollisuudet kiinnostavat myös nuoria¹³².

128 Norkio ym. 2024

129 Saastamoinen ym. 2024; vrt. Lehtonen 2021

130 Vihinen ym. 2024a

131 Lassander ym. 2025

132 Vihinen ym. 2024a; Kuhmonen ym. 2021; Pöysä 2022; Meijer ym. 2023; Nordregio 2023; Kankaanranta 2025

Maaseuduilla sijaitsee suuri määrä rakennuksia, jotka ovat osa Suomen kulttuuri-perintöä, esimerkiksi vanhoja maatiloja, kartanoita, kouluja ja kirkkoja. Rakennukset ovat historiallisesti arvokkaita, mutta niillä on arvoa myös laajemmin paikallisen ja alueellisen identiteetin, kylämaisemien, matkailun ja yrittäjyyden kannalta. Niiden säilyttäminen ja hyödyntäminen voi tukea paikallista ja alueellista elinvoimaa, mutta vaatii resursseja ja suunnitelmallista hoitoa. Maaseutujen rakennettu ympäristö voi tarjota mahdollisuuksia esimerkiksi luovalle toiminnalle ja kulttuuriperintöön pohjautuvalle yrittäjyydelle.

Toimimattomat asuntomarkkinat ja asuntolainan saannin vaikeus vaikuttavat suoraan sekä maallemuuton että maalta muuton mahdollisuuksiin. Asumisen ongelmien yhtälö koskee omistus- ja omakotitaloasumisen yleisyyttä, vuokra-asuntojen saatavuutta ja kuntoa, pienituloisuutta, asuntomarkkinoiden toimivuutta kuin myös liikkumisen (kulkemisen) ja energian kustannusten nousua, velkaneuvontaa ja palveluverkkomuutoksia. Asumiseen liittyvä negatiivinen kierre ei kuitenkaan heijasta maaseudun luontoon, luonnonvaroihin ja elinkeinotoimintaan pohjautuvia tavoitteita, joita on kaavailtu esimerkiksi elintarvikehuollolle ja huoltovarmuudelle, ruoka- ja metsäbiotaloudelle, energiasiirtymälle, ennallistamistoimille tai luontohyvinvoinnille.

Kuntayhteisöä ajatellen väestön vähenemistä ja kuntien elinvoimakehitystä on viime vuosina tarkasteltu älykkään sopeutumisen viitekehyksessä¹³³, koska kovien talousmuuttujien (väestömuutos, työpaikkakehitys, talous) rinnalle elinvoimatar-kasteluun on ollut tarve nostaa myös pehmeämpiä osallisuutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja kestävää kehitystä kuvaavia tekijöitä¹³⁴. Älykäs sopeutuminen korostaa elinvoiman ja hyvinvoinnin yhtäaikaista edistämistä¹³⁵, minkä vuoksi käsite on määritelty muun muassa suunnitelmalliseksi pitkän aikavälin paikkaperustaiseksi sopeutumiseksi tai uudistamiseksi sosiaalisesti, alueellisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla väestön ja talouden muuttuessa¹³⁶. Tätä pitkän aikavälin muutosta ja erilaisten kuntien kestävää elinvoimaisuutta ikääntyvässä yhteiskuntakehityksessä voidaan seurata kestävä elinvoimaisuuden (älykkään sopeutumisen) indikaattoritarkastelulla¹³⁷.

133 Makkonen ym. 2022, Kahila ym. 2022, Kattilakoski ym. 2022

134 Makkonen ym. 2022

135 Kahila ym. 2022, Makkonen ym. 2022; OECD 2025a-d

136 Kahila ym. 2022

137 Makkonen ym. 2022

Väestöltään vähenevä kunta voi olla älykkäästi sopeutuva eli kestävästi elinvoimainen

Älykäs sopeutuminen ei tarkoita pelkästään sopeutumista väestön vähenemiseen, vaan erityisesti uusien elinvoiman lähteiden etsimistä ja hyödyntämistä pitkäjänteisesti ja kestävästi.

Väestöltään vähenevien maaseutukuntien kestävä elinvoimaisuutta on tutkittu Itä-Suomen yliopiston Spatia-tutkimuskeskuksen Sopeutuvat innovatiiviset maaseudut SOMA-hankkeessa. Tutkimuksessa hyödynnettiin laajaa tilastoaineistoa (47 muuttujaa), kuntastrategioita ja kaupunki-maaseutuluokituksen mukaista aluejakoa. Siinä muodostettiin kestävä elinvoimaisuuden indikaattori, joka yhdistää taloudellisia muuttujia (kuten väestökehitys, työpaikat ja kuntatalous) ja pehmeämpiä tekijöitä (kuten osallisuus, hyvinvointi ja kestävä kehitys). Indikaattoritarkastelu osoittautui tehokkaaksi keinoksi nostaa esille kuntia, jotka pärjäävät hyvin supistuvasta väestöstään huolimatta, kun mitataan talouden kehitystä, elinvoimaisuutta ja kestävä kehitystä suhteessa toisiinsa saman maaseututyypin kuntiin.

Tulosten mukaan väestöltään ikääntyvissä ja vähenevissä ja samalla kestävästi elinvoimaisissa kunnissa on tunnistettu väestökehityksen haasteet ja ryhdytty aktiivisiin, suunnitelmallisiin toimiin niiden ratkaisemiseksi. Kunnat ovat kehittäneet innovatiivisia ratkaisuja, kuten asu-miskokeiluja, rakennusten uusiokäyttöä, digipalvelujen laajentamista ja etätyömahdollisuuksien parantamista. On vahvistettu kuntalaisten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Lähestymistapaa kutsutaan älykkääksi sopeutumiseksi, joka viittaa paikkaperustaiseen, pitkäjänteiseen uudistamiseen sosiaalisesti, alueellisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla.

Tutkimuksen pohjalta voidaan seurata ydinmaaseudun, harvaan asutun maaseudun ja kaupungin läheisen maaseudun kuntia koskevaa kestävä elinvoimaisuutta (älykästä sopeutumista) ja tunnistaa väestökehitykseen sopeutumisen paikallisia keinoja. Tämän kautta voidaan tunnistaa ja edistää kansallisella tasolla älykkään sopeutumisen edellytyksiä.

Lähde: Makkonen ym. 2022

3.3 Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkitys

Kolmas sektori keskittyy alueille, joilla sen tarjoamille palveluille on suurin tarve, ja joilla on suhteessa vähiten resursseja. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla vastataan maaseuduilla muun muassa tie-, vesihuolto- ja tietoliikenneinfrastruktuurin, pelastustoiminnan ja varautumisen, päivittäistavarakauppapalvelujen ja monipalvelupisteiden, ikääntyneiden kotona-asumisen ja saattamisen, kulttuuri- ja liikuntatoiminnan sekä yhteisöllisten tilojen tarpeisiin ja kysyntään. Väestökehitys ja resurssien vähäisyys sekä julkisen vallan kasvavat odotukset haastavat maaseutujen kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden jaksamista ja toiminnan jatkuvuutta. Merkitystä on koko Suomen hyvinvoinnille, kestäväälle kasvulle ja kokonaisturvallisuudelle.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta muodostaa maaseudulla perustan kylien, kuntien ja alueiden elinvoimalle, paikalliselle resilienssille¹³⁸ ja turvallisuudelle¹³⁹, ilmastonmuutokseen sopeutumiselle¹⁴⁰ ja kestäväälle kehitykselle¹⁴¹. Sillä on tärkeä merkitys taloudelliselle toiminnalle ja huoltovarmuudelle sekä monipaikkaisuuden edellytyksille esimerkiksi infran rakentamisen, ylläpidon ja jatkuvuudenhallinna kautta. Vuonna 2022 toteutetussa kyselyssä vain noin neljännes kansalaistoimijoista koki tulleen huomioduksi viranomaisten varautumistyössä¹⁴². Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta tuo esiin, että viranomaisverkon kattavuus ja avun saamisen viivästyminen ovat herättäneet harvaan asutuilla alueilla huolta. Tämän vuoksi vapaaehtoisten ja sopimusperusteisten turvallisuustoimijoiden merkitys näillä alueilla korostuu.

Väestöön suhteutettuna eniten kansalaisjärjestöjä toimii harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla¹⁴³. Vapaaehtoiset ylläpitävät maaseuduilla monia yhteiskunnallisesti välttämättömiä toimintoja, kuten pelastustoimintaa (VPK, sopimuspalokunnat; meripelastus)¹⁴⁴, yksityisteiden kunnossapitoa (tieosuuskunnat), vesihuoltoa (vesiosuuskunnat)¹⁴⁵, kyläverkkojen rakentamista (kyläverkko-osuuskunnat)¹⁴⁶ ja

138 Mäenpää ym. 2025

139 Eskelinen ym. 2025; Kattilakoski ym. 2025

140 Virtanen 2023

141 Kattilakoski ym. 2022

142 Mäenpää ym. 2025

143 Maaseudun talous, taloudellinen huoltovarmuus ja alueellinen elinvoima (TOTAL)-hanke

144 Lepistö 2020; Haake 2022; Mäenpää ym. 2025; Eskelinen ym. 2025

145 Eskelinen ym. 2025; Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vesihuoltolain muuttamisesta (HE 40/2025 vp)

146 Hirvonen ym. 2020

ylläpitoa¹⁴⁷ sekä suurriistavirka-apua (riistanhoitoyhdistykset)¹⁴⁸. Kyläyhdistykset ja -toiminta vahvistavat paikallista varautumista ja resilienssiä esimerkiksi kyläturvallisuus-, kylävara- ja kyläradiotoiminnan kautta¹⁴⁹. Paikallinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta kattaa laajemmin esimerkiksi kulttuuritoimintaa, ikäihmisten kotona asumista tukevia palveluita ja palvelukyytejä, luontoreittien ja liikuntapaikkojen ylläpitoa, yhteisöllisten tilojen kehittämistä ja ylläpito sekä ympäristötoimia¹⁵⁰. Kyläyhdistykset, urheiluseurat ja nuorisoseurat sekä metsästysseurat¹⁵¹ tarjoavat maanlaajuisesti harrastusmahdollisuuksia ja tukevat fyysistä ja henkistä hyvinvointia. Myös monipaikkaiset, maaseutujen osa-aikaiset asukkaat osallistuvat toimintaan ja hyötyvät palveluista¹⁵².

Väestökehitys maaseuduilla vaikuttaa suoraan kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan järjestäytymis- ja kantokykyyn¹⁵³. Tarpeet ja odotukset kohdistuvat yhä pienemmän joukkoon työikäisiä, toimintakykyisiä eläkeläisiä ja aktiivisia nuoria. Nuorten kiinnostus perinteiseen yhdistystoimintaan on vähentynyt, mikä heikentää toiminnan uusiutumista. Samalla neljännen sektorin, kuten talkoot, naapuriapu ja verkostomainen toiminta, merkitys kasvaa, mutta sen organisointi vaatii uusia rakenteita ja tukimuotoja (emt.). Vuoden 2022 kyselyssä lähes 80 prosenttia piti uusien toimijoiden mukaan saamista vaikeana, ja yli kaksi kolmasosaa koki vapaaehtoisten rekrytoinnin haastavaksi. Itä-Suomessa toimintavalmius on keskimääräistä heikompi¹⁵⁴. Kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden vahvistaminen on tärkeää erityisesti maantieteellisen haavoittuvuuden alueilla, joilla myös julkisen sektorin rooli ja vastuu yhteistyöstä on kriittinen.

147 Pimiä 2019

148 Suurriistavirka-apu (SRVA) on riistanhoitoyhdistysten ylläpitämä organisaatio, joka välittää poliisille metsästäjien virka-apua suurriistakonflikteissa. Toiminta perustuu poliisin ja riistanhoitoyhdistysten välisiin sopimuksiin sekä riistahallintolakiin. Mukana olevat metsästäjät, koiranohjaajat ja metsästysseurat toimivat vapaaehtois pohjalta. (Suomen riistakeskus)

149 EU-osarahoitteen maaseuturahaston (CAP-suunnitelma 2023–2027) toimenpiteiden toteuttamista kokoava maaseutuverkosto.fi -palvelun hankerekisterissa löytyi lokakuussa 2025 hakusanalla ”kyläturvallisuus” 17 käynnissä olevaa hanketta (maaseutuverkosto.fi). Yksi hankkeista on valtakunnallinen Kylävara paikallisen varautumisen perustana (Kylävara) -hanke (Suomen Kylät ry).

150 Kattilakoski ym. (toim.) 2024; Mäenpää ym. 2025

151 Pellikka ym. 2020

152 Rantanen 2021; Rannanpää ym. 2022; Kattilakoski ym. 2022

153 Kumpulainen ym. 2022; Kattilakoski ym. (toim.) 2024

154 Mäenpää ym. 2025

Kunnilla on keskeinen rooli demokratian ja osallisuuden vahvistamisessa, yhteisöjen toimintakyvyn ylläpitämisessä ja kriisinkestävyydessä. Kulttuurialalla julkinen sektori, kuten kirjastopalvelut ja kirjastoautot, luo perustan kansalaistoiminnalle ja sivistykselle. Hyvinvointialueiden kannalta kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kokoontumis- ja harrastustilat ovat kriittiset.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta kytkeytyy suoraan paikallistalouteen, resilienssiin sekä osallisuuden ja demokratian vahvistamiseen. Osallistuminen ei jakaudu tasaisesti eri sosioekonomisissa ryhmissä, eivätkä kansalaisjärjestöt ole keskenään yhdenvertaisessa asemassa. Eniten kansalais- ja vapaaehtoistyötä tekevät ylemmät toimihenkilöt, ja vastuutehtäviä kantavat erityisesti yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Vaikuttamisen polarisoituminen ja joidenkin ryhmien jääminen aktiivisen (digi) kansalaisuuden ulkopuolelle uhkaa demokraattisen järjestelmän legitimitettiä. On tunnistettu, että järjestötoimijoiden on uudistuttava rakenteellisten muutosten mukana tunnistuen maaseudun erityispiirteet ja kysymykset sekä yhteisöllistä resilienssiä tukevia tekijöitä, kuten kulttuuri, monipaikkaisuus ja paikalliset toimijat.

Maaseudun kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkittävää taloudellista arvoa tutkitaan vuonna 2025 rahoitetussa valtakunnallisessa maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeessa¹⁵⁵. Kansallisella tasolla vapaaehtoistyön arvo on arvioitu lähes 3,2 miljardiksi euroksi vuodessa, mikä vastaa noin 1,3 prosenttia bruttokansantuotteesta¹⁵⁶. EU:n maaseuturahoituksella tuetuissa kehittämishankkeissa tehtiin vuosina 2014–2021 (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma) noin 3,4 miljoonaa tuntia talkootyötä, jonka arvo nykyisen CAP-suunnitelman (2023–2027) ehtojen mukaan olisi 68–204 miljoonaa euroa riippuen työkoneiden käytöstä¹⁵⁷. Esimerkiksi Leader-toimintamalli perustuu paikalliseen tietoon ja kumppanuuteen: yhteisölähtöiseen paikalliseen kehittämiseen. Suomessa toimii 53 seudullista Leader-ryhmää, joiden hallitukset koostuvat paikallisista asukkaista, yhteisöistä ja julkisen hallinnon edustajista. Leader-toiminnan rahoitus on 230 miljoonaa euroa CAP-suunnitelman kaudella 2023–2027. Leader-rahoituksen tuottama vipuvaikutus kattaa 3,3 miljoonaa tuntia talkootyötä (emt.). Näiden panosten taloudellinen merkitys on huomattava alueilla, joilla muu rahoitus ja julkiset resurssit ovat rajalliset.

155 Maaseudun talous, taloudellinen huoltovarmuus ja alueellinen elinvoima (TOTAL)-hanke

156 Oikeusministeriö 2024

157 Maaseutuohjelman indikaattorit 2014–2020/ Maaseudulla tehty talkootyö (Luonnonvarakeskus)

Kolmannen sektorin toiminta kohtaa kasvavia paineita. Rahoitus on vähentynyt erityisesti kulttuuri- ja sote-järjestöiltä, ja kuntien sekä hyvinvointialueiden taloudelliset haasteet siirtävät lisää vastuuta kansalaisyhteiskunnalle. Kolmas sektori ei kykene vastaamaan kasvavaan kysyntään pelkän talkootyön varassa. Toiminnan organisointi, hallinto ja fyysisten puitteiden ylläpito vaativat rahallisia resursseja. Yhteisötalous nähdään osaratkaisuna kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan haasteisiin yhdistämällä liiketoiminnan ja yhteisöllisen yleishyödyn tavoittelun¹⁵⁸. Kehittäminen edellyttää pilottikokeiluja, uusia palveluiden yhteistuotannon malleja ja yhteisöyrittäjyyden tukemista. Vuonna 2022 järjestetyissä alueellisissa keskustelutalouksissa¹⁵⁹ tunnistettiin neljä keskeistä kehittämiskokonaisuutta: osallistumisen kapeikot, osallisuuden vahvistaminen kunnissa ja hyvinvointialueilla, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen yhteistyönä sekä kansalaistoiminnan rakenteellinen ja toiminnallinen uudistuminen¹⁶⁰. Hyvä elämä maaseudulla -keskusteluiden¹⁶¹ yhteenvedossa voidaan tunnistaa seuraavia ulottuvuuksia koskien kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa: yhteisöllisyys ja osallisuus, resurssien haasteet ja yhteistyön tarve, nuorten osallisuuden mahdollistaminen ja kansalaistoiminnan uudistaminen. Eri maakunnissa painoittui eri teemoja: Kainuun keskustelussa korostui kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkitys turvallisuudessa; Etelä-Savossa nähtiin vapaa-ajan asukkaiden ja paikallisten välinen yhteistyö kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan vahvistajana; Uudellamaalla monikulttuurisuus ja yhteisöllisyys nähtiin vahvuuksina sekä paikalliset yhdistykset kotoutumisen mahdollistajina; Keski-Suomessa kansalaisyhteiskunta nähtiin tärkeänä osana kokonaisturvallisuutta ja elinikäistä oppimista. (emt.)

158 Rinne-Koski ym. 2020; Kattilakoski ym. 2021; Euroopan komissio 2021b; Euroopan komissio 13.6.2023; Töyli ym. 2024; Yhteisötalouden ja yhteiskunnallisten yritysten strategia 2025–2029 -hanke (TEM090:00/2024)

159 Maaseutupolitiikan Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla (HYMY) -verkoston järjestämät tilaisuudet pohjustivat julkaisua Kattilakoski ym. (toim.) 2024.

160 Kattilakoski ym. (toim.) 2024

161 Maaseutupolitiikan neuvosto 2023

Yksityistiet maaseutuilmiönä

Suomen tiet jaetaan kolmeen ryhmään: valtion maantiet, kuntien katuverkko ja yksityistiet. Teiden hoitoa ja hallinnointia varten voidaan perustaa tiekunta. Väestökehitys maaseuduilla sekä ihmisten ja toimijoiden rajalliset resurssit vaikuttavat esimerkiksi tiekuntien edellytyksiin ylläpitää kansallisesti palvelevaa infrastruktuuria. Maaseutumaisilla saaristoalueilla erityisyytenä ovat tiekunnat, joilla on yksityistielossi tai -lautta. Nämä tiekunnat ovat erityisen riippuvaisia valtion ja kuntien tuesta.

Yksityistiet muodostavat merkittävän osan Suomen tieverkosta erityisesti maaseuduilla. Ne rakennetaan ja ylläpidetään maanomistajien varoilla. Niillä on maaseutujen, kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen ja kansallisen huoltovarmuuden kannalta kriittinen merkitys.

Yksityisteiden käyttäjiä on arviolta yli kaksi miljoonaa. Yksityistiet palvelevat muun muassa asukkaita, yrityksiä, maa- ja metsätaloutta, matkailua sekä viranomaisia. Ne mahdollistavat pelastustoiminnan, elinkeinotoiminnan, monipaikkaisen asumisen ja luonnon virkistyskäytön.

Yksityisteiden ja yksityistiesiltojen korjausvelka-arvio on kokonaisuudessaan 1,3 miljardia euroa. Liikenne 12 -suunnitelmaluonnoksen rahoitusohjelman mukaisesti yksityisteiden valtionavustuksen määrää korotettaisiin vuodesta 2030 alkaen neljällä miljoonalla eurolla vuosittain. Yksityisteiden tienpitoon myönnettävistä avustuksista päättävät myös kunnat. Metsäteiden rakentamiseen ja perusparannukseen on voitu myöntää metsätalouden kannustejärjestelmän mukaista tukea.

TIESIT-hankkeen (Metsäkeskus) paikkatieto tarjoaa arvokasta tietoa varojen käytön priorisoinnille sekä tieosakkaiden aktiivisuuden, osamisen ja yhteistyön lisäämiselle.

3.4 Maaseudun talouden rakenteiden tilanne

Maaseuduilla on paljon hyödyntämätöntä kestävän talouden potentiaalia. Toiminta maaseuduilla vaikuttaa laskennallisten arvonlisäystavoitteiden saavuttamisen edellytyksiin esimerkiksi biotaloudessa niin ruuan, matkailun, maatalouden kuin luonto- ja metsäaloilla. Itsensä työllistäminen ja yrittäjyys on maaseuduilla suhteellisesti yleisempää. Pula uusista yrittäjistä ja jatkajista on ilmeinen. Työvoiman liikkuvuus tarjoaa vain osaratkaisun työvoiman saatavuuden pulaan. Maaseudun talouden rakenteiden uudistaminen on kiinni väestökehityksestä ja asuttavuudesta sekä osaamisen ja kansainvälistymisen vahvistamisesta, rahoituksen saatavuuden ja ehtojen parantamisesta sekä maaseudun yrittäjyyteen ja innovaatiotoimintaan liittyvien mielikuvien purkamisesta.

Väestökehitys vaikuttaa maaseuduilla työpaikkakehitykseen, maaseudun talouteen ja laajemmin kansalliseen huoltovarmuuteen¹⁶². Päivitetylle tulkinnalle maaseuduista on kysyntää. Maaseudut ja paikallisuus tarjoavat tutkitusti houkuttelevia, haluttavia ja uskottavia merkityksiä tulevaisuuden aloille ja kaupunki-maaseutu-vuorovaikutukselle¹⁶³. Miten maaseudut nähdään ja miten ne toimivat vaikuttaa muun muassa laskennallisten arvonlisäystavoitteiden saavuttamisen edellytyksiin esimerkiksi biotaloudessa, niin ruuan, maatalouden, metsäbiotalouden, matkailun ja luonto-aloilla kuin energia-, ilmasto- ja ympäristötoimialoilla.

Vuoden 2022 jälkeen merkittävimpiä haasteita pk-yrittäjyydelle ja maaseudun työnantajayrityksille ovat olleet energia- ja raaka-ainehintojen nousu, rahoituksen saatavuus ja sen korkea hinta, korkeat kustannukset, osaavan työvoiman saatavuus, omistajavaihdokset sekä kysynnän heilahtelu ja ulkomaankaupan epävarmuus (ml. epävarmat toimitusketjut, palveluvienti kasvaa)¹⁶⁴. Maaseudun yritykset ovat osoittaneet vahvaa resilienssiä (sopeutumiskykyä, monialaisuutta, kasvuhakuisuutta), mutta haavoittuvuudet ovat pysyneet merkittävinä (energia, omistajavaihdokset, työvoima, rahoitus) (emt.). Väestökehitys näkyy maaseutualueilla työntekijä- ja yrittäjäpulana kaikilla toimialoilla¹⁶⁵.

162 Lehtonen ym. 2025b

163 Lundström ym. 2019; Honkaniemi ym. 2019; Honkaniemi 2023; Maaseutubarometritutkimukset 2020 ja 2023

164 Elinkeinoelämän keskusliitto 2022, 2024a, 2025; Pk-yritysbarometri kevät ja syksy 2023–2025; Valtakunnallinen omistajavaihdosbarometri 2024

165 Vihinen ym. 2024b

3.4.1 TKI, julkiset hankinnat ja rahoituksen saatavuus

Euroopan komissio on huomauttanut, että digitaalisia tavoitteita ei saavuteta¹⁶⁶. Digitaalinen kuilu maaseudun ja kaupungin välillä on kasvanut vuosien 2020 ja 2024 välillä. OECD korostaa digitaalisen saavutettavuuden merkitystä, kansallisten innovaatiojärjestelmien maaseutuvaikutusten arviointia, maaseutu-kaupunki-yhteyksiä sekä maaseudun innovaatioiden erityispiirteiden tunnistamista kansallisissa järjestelmissä¹⁶⁷.

Useissa OECD-maissa on ollut nähtävissä heikkoa tuottavuuden kasvua ja hidastumista innovaatioiden suhteen, erityisesti mullistavien, tuottavuutta lisäävien innovaatioiden osalta¹⁶⁸. OECD osoittaa, että tuottavuuden kasvu on edelleen ollut vahvaa metropolialueiden ulkopuolisilla maaseutualueilla, vaikka kaupunkialueilla on nähty hidastumista viime vuosikymmenen aikana¹⁶⁹. Myöskään Suomessa kilpailukyky ei ole kasvanut kaupungistumiskehityksestä huolimatta¹⁷⁰. OECD korostaa tarvetta ymmärtää ja hyödyntää paremmin maaseutualueilla olevaa innovaatio- ja kasvupotentiaalia¹⁷¹ sekä ratkaista pitkään jatkunut alueiden eriarvoistumiskehitys¹⁷². Tietotalous, TKI-toiminta ja innovaatiot vaikuttavat maaseuduilla kaikkiin arvoketjujen osiin, mutta niiden ilmentymiä ja yhteyksiä maaseudun ja saariston laajempaan kehitykseen on tutkittu vain vähän¹⁷³. Vuoteen 2040 mennessä ennakoidaan automatisaation, digitalisaation ja vihreän siirtymän aiheuttavan laadullisia muutoksia, jotka vaativat osaamisen uudistamista, innovaatioita ja investointeja uuden teknologian käyttöön ja uusien arvoketjujen rakentamiseen.

Eri sektoreilla on merkittäviä potentiaaleja arvonlisäykselle. Ruokasektorin liikevaihto voi parhaimmillaan kasvaa 30 prosenttia ja arvonlisä 39 prosenttia. Kasvusta neljä viidesosaa koskettaa vientiä¹⁷⁴. Suomen biotalousstrategiassa on tunnistettu potentiaalia biotalouden arvonlisän kaksinkertaistamiseen vuoteen 2035

166 Euroopan komissio 16.6.2025

167 OECD 2022; Marshalian ym. 2023

168 OECD 2022

169 OECD 2022, 2023b; vrt. Vihinen ym. 2024b

170 Kilpailukykyindeksin neljästä kokonaisuudesta (taloudellinen menestys, julkisen hallinnon tehokkuus, yritysten suorituskyky ja infrastruktuuri) Suomen heikkoutena on taloudellinen menestys, jossa Suomi sijoittuu 50. sijalle (IMD 2024).

171 OECD 2022

172 OECD 2023b

173 Purhonen (toim.) 2023; Rannanpää ym. 2023; Lehtonen ym. 2023b; Voutilainen ym. 2021

174 Jansik ym. 2024

mennessä¹⁷⁵. Metsäsektorin osalta on laskettu mahdollisuuksia saavuttaa 50 miljardin euron (vrt. 10,9 miljardia euroa vuonna 2022) arvonlisäystavoite vuoteen 2035 mennessä eri skenaarioilla¹⁷⁶. Kiertotalouden strategisessa ohjelmassa on asetettu tavoitteeksi taittaa luonnonvarojen kulutuksen kasvu ja kaksinkertaistaa resurs-situottavuus ja kiertotalousaste vuoteen 2035 mennessä¹⁷⁷. Suomen materiaa-livirtojen analyysi osoittaa, että asetettu tavoite luonnonvarojen käytön kasvun pysäyttämiseksi on mahdollista saavuttaa ja samalla tukea taloudellista hyvinvointia, kun kiertotaloustoimenpiteitä otetaan laajasti käyttöön rakentamisessa, teollisuudessa, kulutuksessa, energiasektorilla ja ruokajärjestelmässä¹⁷⁸.

Potentiaaleihin linkittyy vahvasti osaaminen, TKI-toiminta ja uusien tuotteiden ja arvoketjujen luominen. Suomessa TKI-kokonaismenoista alle viisi prosenttia kohdistui maaseutumaisiin kuntiin vuosien 1997–2017 aikana¹⁷⁹. Vuosien 2018–2021 kar-toitetuista valtion julkisista hankinnoista 97 prosenttia kohdistui kaupunkeihin ja 75 prosenttia Uudellemaalle¹⁸⁰. Julkisten hankintojen tavoitteena on paitsi julkisten varojen käytön tehostaminen myös taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestä-vyyden saavuttaminen¹⁸¹. Osana hankintoja voidaan synnyttää innovaatioita (emt.). Erot alueellisessa kohdentumisessa ovat merkillepantavia, sillä maaseuduilla sijait-see 35 prosenttia koko maan liikeyrityksistä ja lähes 20 prosenttia yrityksistä, joiden liikevaihto ylittää kymmenen miljoonaa euroa¹⁸². EK:n Maaseutupulssin pohjalta kasvua tavoittelevista pk-sektorin työnantajayrityksistä 40 prosenttia sijaitsee kau-pungin läheisellä maaseudulla ja 23 prosenttia harvaan asutulla maaseudulla¹⁸³. Valmistava teollisuus on toiseksi suurin työllistävä ala maaseuduilla¹⁸⁴. TKI-kokonais-menojen ja julkisten hankintojen heikko kohdentuminen maaseutumaisille alueille vaikuttaa suoraan maaseudun talouden rakenteiden uudistamisen edellytyksiin¹⁸⁵. Suomen CAP-suunnitelman (2023–2027) kasvutoimissa keskeisiä aloja ovat elin-tarvikealan pk-yritykset ja muut teolliset yritykset sekä biotalouden alalla toimivat

175 Valtioneuvosto 2022b

176 Lintunen ym. 2023; Tapio 2024

177 Valtioneuvosto 2021b

178 Savolainen ym. 2024

179 Maaseutuindikaattorit. Tietolähde: Tilastokeskus

180 Makkonen ym. 2025

181 Valtiovarainministeriö 2023

182 Maaseutuindikaattorit. Tietolähde: Tilastokeskus

183 Elinkeinoelämän keskusliitto 2024a

184 Vihinen ym. 2024b

185 Vihinen ym. 2024b; Makkonen ym. 2025

yrietykset. EU:n maaseuturahaston tulokset ovat olleet Suomessa vaikuttavia, vuosina 2014–2022 syntyi muun muassa 15 000 uutta työpaikkaa, millä on vaikutusta kansalliseen BKT:seen¹⁸⁶.

Maaseuduilla toimivien yritysten piirissä keskeistä on käytännönläheinen innovaatiotoiminta, joka konkretisoituu yritysten palvelu- ja tuoteinnovaatioina ja investointeina, joiden avulla yritykset kehittyvät ja kasvavat. Tärkeitä innovaatiokumppaneita ovat seudulliset ammatilliset oppilaitokset. Yritykset tekevät yhteistyötä myös muiden oppilaitosten kanssa ja innovointia tapahtuu yritysten välisessä yhteistyössä. Ammatillinen koulutus ja oppilaitokset ovat keskeisessä asemassa maaseutualueiden TKI-toiminnassa, ja ne nähdään osana alueellista innovaatiojärjestelmää.¹⁸⁷

Maaseuduilla rahoituksen saatavuuteen vaikuttaa ja lainansaantia heikentää asuntomarkkinoiden tilanne ja asuntovarallisuuden heikkeneminen¹⁸⁸. Tilastollisten tarkastelujen perusteella on viitteitä siitä, että myös pankkikonttorien lopettamisella on yhteys mikroyritysten pitkäaikaisen lainamäärän laskuun. Vuonna 2022 noin kymmenessä prosentissa Manner-Suomen kunnista ei ollut yhtään pankkikonttoria, ja puolessa kunnista oli vain yksi konttori. Kehitys on ollut erityisen voimakasta vuoden 2008 talouskriisin jälkeen. Vaikka tilanne on kriittisin itäisessä Suomessa, on ongelma noussut esille selonteon valmistelun aikana kaikilla suuralueilla järjestetyissä puntaroivissa suuraluetaisuusissa¹⁸⁹. Vaikutusta on myös julkisia rahoitusinstrumentteja käyttäneiden yritysten määrän vähenemiseen. Osassa instrumenteista on edellytyksenä merkittävä omarahoitus. Pankkipalveluiden sähköistymisellä nähdään olevan kielteinen vaikutus pehmeään tietoon eli ymmärrykseen paikallisesta elinkeinotoiminnasta, maaseudun toimialoista ja yrityksistä (emt.).

Valtion julkinen rahoitus kohdentuu tutkitusti eri painotuksin erilaisille alueille: elinvoimaa uudistavaa rahoitusta (kuten koulutukseen kohdistuva rahoitus, TKI-rahoitus, hankinnat ja valtion työpaikat) ohjautuu kaupunkeihin. Maaseutumaisille alueille kohdentuu ylläpitävää tukea (sosiaaliuudet ja maatalouden suorat tuet sekä valtionosuudet). Ylläpitävän rahoituksen vaikutus rakenteiden uudistumiseen on vähäinen. Tutkimuksen politiikkasuosituksissa peräänkuulutetaan talouden rakenteiden uudistamiseksi paikkaperustaista ja aluetietoista politiikan suunnittelua, toimeenpanoa ja seurantaa.¹⁹⁰

186 Maa- ja metsätalousministeriö 10.2.2025; Vihinen ym. 2025b

187 Jauhola ym. 2016; Suutari 2019; Purhonen ym. 2023; Suutari 2025; Suutari ym. 2025

188 Norkio ym. 2024; Ristimäki ym. 2025

189 Norkio ym. 2025

190 Makkonen ym. 2025

3.4.2 Työvoiman saatavuus ja osaaminen

Osaavan työvoiman saatavuus on usean barometrin ja tutkimuksen mukaan yksi keskeisimmistä elinkeinotoimintaa jarruttavista tekijöistä¹⁹¹. Saatavuus liittyy paikan ja alueen veto- ja pitovoimaan, asuttavuuteen ja saavutettavuuteen, peruspalvelujen sekä rahoituksen saatavuuteen, rakennettuun ympäristöön ja kulttuuri- ja luontoympäristöihin. Lisäksi se kytkeytyy luonnonvarojen kestäväan käyttöön, paikallisen lisäarvon kasvattamiseen, luonnon hyvinvointivaikutuksiin ja luoviin aloihin sekä kestäväan ruokajärjestelmän, matkailun ja metsäbiotalouden kehittämiseen.

Toimialarakenteen palveluvaltaistuminen ja automatisaatio jakavat tehtäviä uudelleen ammattien sisällä, mikä vaikuttaa osaamisvaatimuksiin ja korostaa täydennyskoulutuksen ja muuntokoulutuksen tarjonnan, saatavuuden ja saavutettavuuden merkitystä. Nyt ja tulevaisuudessa arvioidaan tarvittavan huoltovarmuusosaamista yli toimialarajojen, kestävyysosaamista (ml. tuote- ja materiaali-osaaminen, ilmastomuutos ja monimuotoisuusosaaminen), digitaalisia taitoja (ml. teknologian käyttöönotto ja hyödyntäminen) sekä vahvempia liiketoiminnan perustaitoja (johto-, asiantuntija- ja arviointiosaaminen sekä etä- ja virtuaalipalvelut) sekä riskienhallintataitoja¹⁹². Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuudesta ja tulevaisuuden tarpeista on koottu erillinen kattava tutkimuksellinen tietopaketti, joka ulottuu vuoteen 2040 ja kattaa myös maakunnittaisia tarpeita¹⁹³. Biotalousalan korkeakoulutuksen kansallisen arviointitutkimuksen pohjalta on kestävyysosaaminen sisällytetty jo nyt hyvin opetussuunnitelmiin. Eettisiä näkökulmia, systeemistä ajattelua ja ennakointia nähdään itsearviointin pohjalta tarvittavan opetuksessa lisää. Arviointitutkimuksen yhtenä lopputulemana on, että tulevaisuuden työelämä tarvitsee yhä enemmän monialaisia osaajia¹⁹⁴.

Koulutustaso on noussut, mutta se on yhä alhaisemmalla tasolla kaupunkeihin verrattuna. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on lisääntynyt. Työikäisistä on enemmistöllä keskiasteen tutkinto¹⁹⁵. Työpaikoilla tapahtuvan koulutuksen merkitys kasvaa, ja työelämään tulevien koulutusta on tärkeä suunnata kasvaviin ja uusiin tehtäviin. Kysymykset muuntokoulutuksesta korostuivat selonteon valmistelua tukevassa pohjoisen Suomen puntaroivassa suuraluetaisuudessa, mutta asia koskettaa tutkitusti kaikkia maaseutualueita¹⁹⁶.

191 Vihinen ym. 2025b; Elinkeinoelämän keskusliitto 2022, 2024a, 2025; Pk-yritysbarometrit 2023–2025

192 Vihinen ym. 2024b; vrt. Owl Group 2024 ja Opetushallituksen Osaamisen ennakointi-foorumi; vrt. Virtanen ym. 2023

193 Vihinen ym. 2024b

194 Aro ym. 2024

195 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Tietolähde: Tilastokeskus

196 Husberg ym. 2026 (tulossa)

Ammatilliset oppilaitokset ovat merkittäviä ankkuri-instituutioita, joilla on vaikutusta alueen elinvoiman kehittämiseen. Ammatillista koulutusta kehitetään hallitusohjelman ohjaamana. Koulutuksella pyritään vastaamaan alueiden väestön sekä työ- ja elinkeinoelämän koulutus- ja osaamistarpeisiin, reagoimaan työelämän muutoksiin sekä ottamaan huomioon alueiden elinkeinostrategioiden tavoitteita¹⁹⁷. Oppilaitosten määrä on vähentynyt 309:stä 153:een vuosina 2007–2022 eli puoleen. Lakkautukset ovat kohdistuneet etenkin harvaan asuttuun maaseutuun, jossa oli vuonna 2022 enää neljä oppilaitosta, ydinmaaseudulla 32 ja kaupungin läheisellä maaseudulla yhdeksän. Ammattiopetuksen keskittäminen isompiin yksiköihin, opiskelijoiden määrän muutos, rahoitusjärjestelmä ja maatalouden rakennemuutos nähdään muun muassa tekijöinä oppilaitosten vähenemisen taustalla¹⁹⁸. Ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmä on uudistettu, ja muutokset astuvat voimaan vuonna 2026.

Omistajavaihdos on alkuvuoden 2025 tietojen mukaan ajankohtainen 22 prosentille maaseudun työnantajayrityksistä (23 prosenttia 2024)¹⁹⁹. Jatkajien löytäminen on kriittistä luopumista harkitseville, kannattavaa liiketoimintaa harjoittaville yrittäjille maaseudulla. Omistajavaihdosbarometrin maaseututarkastelun mukaan lähes 90 prosenttia niistä, jotka suunnittelevat luopuvansa toiminnasta (n=406), arvioi sen tapahtuvan vuoteen 2028 mennessä²⁰⁰.

3.4.3 Maa- ja metsätalouden rakennemuutos

Väestökehityksen myötä tuottavuusvaade kasvaa merkittävästi niin alkutuotannossa kuin jalostuksessa. Vuonna 2022 väestö- ja työpaikkakehitykseltään nopeasti taantuvissa ydinmaaseudun kunnissa sijaitsi yli 16 prosenttia yrityksistä, jopa 43 prosenttia maatilayrityksistä, ja niihin kytkeytyi lähes 44 prosenttia maatalouden tuloista²⁰¹. Samalla maatilojen vähenemisen vauhti näyttää kiihtyvän ja maatalouden rooli maaseudun paikalliselle ja alueelliselle elinvoimalle muuttuu merkittävästi. Maatilojen määrä oli vuonna 2023 yhteensä 42 427²⁰². Rakennemuutos on voimakasta ja vuonna 2040 on arvioitu toimivan 27 273 maatilayritystä, vuosittain

197 Opetus- ja kulttuuriministeriön tietosivut liittyen toisen asteen koulutukseen (okm.fi)

198 Enbuska 2017; Suutari 2019

199 Elinkeinoelämän keskusliitto 2024 ja 2025

200 Joensuu-Salo ym. 2022

201 Lehtonen ym. 2025b

202 Latvala ym. 2024

1 000–1 400 maatilayritystä lopettaa toimintansa²⁰³. Suurimmat eli 20 prosenttia tiloista tuottavat jo nyt lähes 60 prosenttia maatalouden tuotoksesta (emt.). Jatkojalostusta harjoitti vuonna 2020 vain noin 650 tilaa. Maataloustuotannon arvon kehitys on ollut positiivista Länsi-Suomessa ja negatiivista Itä-Suomessa ja Lapissa²⁰⁴. Maa- ja metsätalouden alkutuotanto on toiseksi suurin työllistävä toimiala enää vain harvaan asutulla maaseudulla²⁰⁵. Maa- ja metsätalouden palkatusta työvoimasta on naisten osuus noin kolmannes. On tärkeä yhteiskunnallinen kysymys, miten maatalous ja ruoka-ala kytkeytyvät maaseutumaisten alueiden elinvoimaan, ja miten maaseudun toiminta vaikuttaa kestävän ruokajärjestelmän edellytyksiin ja ruoka-alan houkuttelevuuteen. Käytännössä kyse on siitä, miten maatalous- ja ruoka-alan opiskelijat näkevät tulevaisuutensa: syksyllä 2024 tehdyn kyselytutkimuksen vastaajista 67 prosenttia piti maaseudun elinvoimaisuuden vahvistamista tärkeimpänä kehityskohteena ruoka-alan turvaamiseksi²⁰⁶.

Maakuntien reuna-alueiden merkitys nousee, kun otetaan huomioon niiden luonnonvarat ja luontoympäristöt. Metsien biomassasta vajaa 40 prosenttia sijaitsee harvaan asutun maaseudun nopeasti taantuviissa kunnissa, ja niihin kytkeytyy lähes 20 prosenttia puunmyyntituloista. Suomessa on yli 580 000 metsänomistajaa, joiden keski-ikä on 61 vuotta. Uudellamaalla on eniten metsänomistajia (106 892, joista vajaa 60 prosenttia asuu pääkaupunkiseudulla). Pohjois-Pohjanmaalla on toiseksi eniten metsänomistajia (57 592, joista yli 34 prosenttia asuu Oulussa)²⁰⁷. Metsätalouden ja puunkorjuun liikeyritysten toimipaikoista vajaa 46 prosenttia (29 050) sijaitsee harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla. Metsänomistajuus ja metsissä tehtävät toimet konkretisoivat kaupunki-maaseutu-vuorovaikutusta, alueiden välistä keskinäisriippuvuutta sekä yksittäisten metsänomistajien päätösten maaseutuvaihtokuituksia (esimerkiksi avohakkuun vaikutukset maisemaan ja asuinympäristöön).

Muutokset maa- ja metsätaloudessa, asuintiheydessä, maankäytössä, luonnonvarojen hyödyntämisessä ja energiatuotannossa muuttavat maisemia, joilla jo itsessään on arvo ja merkitys viihtyisyyteen, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen sekä elinvoiman edistämiseen. Kulttuurimaisemien hoito vaatii jatkuvaa työtä, erityisesti laidunnusta. Eläintilojen määrän väheneminen uhkaa maisemien säilymistä: lypsykarjatilojen määrän on arvioitu laskevan 4229 tilasta 1336

203 Niemi 28.5.2024; Luonnonvarakeskus, Tilastot, Maa- ja puutarhatalouden rakenne

204 Luke, Taloustohtori

205 Vihinen ym. 2024b

206 Maa- ja metsätalousministeriö 15.11.2024 ja aineisto

207 Metsäkeskus.fi

tilaan vuoteen 2040 mennessä²⁰⁸. Valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista (yhteensä 1,6 miljoonaa hehtaaria) suurimmat pinta-alat sijaitsevat harvaan asutulla maaseudulla (933 686 ha vuonna 2021), kaupungin läheisellä maaseudulla (307 253 ha) ja ydinmaaseudulla (265 758 ha)²⁰⁹. Hoidetut kulttuurimaisemat lisäävät alueen viihtyisyyttä, ylläpitävät kulttuuriperintöä ja elävöittävät kulttuurimaisemaa. Hoidetut maisemat ohjaavat matkailua kauempaakin, ja merkittävien maisemakohteiden yhteyteen on kehitetty luonnon virkistyskäyttöä. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen inventointi (LVVI) -tutkimuksen mukaan vuonna 2020 yli 45 prosenttia väestöstä osallistui luontomatkkaan ja matkoja tehtiin vuodessa keskimäärin yli seitsemän.

3.4.4 Yritysten ja paikallistalouden resilienssi

Maaseudulla toimii noin 42 000 maatilayrityksen lisäksi noin 70 000 muun alan yritystä. Monialayrittäjäyys on yleistynyt, ja yleistä on myös moninkertainen yrittäjäyys, jolloin samalla perheellä on monta eri yritystä²¹⁰. Tällä on nähty olevan merkitystä resilienssin kannalta, mikä konkretisoitui covid-19-pandemian aikana. Silloin yli 80 prosenttia valtion yritystuista ohjautui kaupunkeihin, mutta pandemian vaikutukset olivat suhteessa yhtä suuria kaupungeissa ja maaseuduilla.

TOTAL-hankkeessa²¹¹ tutkitaan maaseudun paikallistalouksien rakennetta ja muutostajavuutta eli resilienssiä eri kriisitilanteissa vuoden mittaisella tarkastelujaksolla. Tapaustarkastelut kattavat finanssikriisin, koronapandemian ja Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset. Resilienssilaskennan perusteella kriisinkestävyys vaihtelee merkittävästi eri suuralueiden ja kuntatyyppien välillä. Indeksien arvo kuvaa paikallistalouden kestävyttä suhteessa koko maan keskiarvoon (100): mitä korkeampi arvo, sitä vähemmän talous on heikentynyt kriisin aikana (emt.):

- Finanssikriisin (2008–2009) aikana Itäinen Suomi osoitti vahvinta resilienssiä (keskiarvo 102,8), erityisesti harvaan asutun maaseudun (104,8) ja maakuntakeskusten (102,5) kuntatyypeissä. Länsi-Suomen kaupungit jäivät selvästi alle keskiarvon (95,5).

208 Jyrki Niemi 28.5.2024

209 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Tietolähde Suomen ympäristökeskus.

210 Elinkeinoelämän keskusliitto 2024a

211 Maaseudun talous, taloudellinen huoltovarmuus ja alueellinen elinvoima (TOTAL) -hanke (2024–2026)

- Koronapandemian (2020–2021) aikana Itäinen Suomi oli jälleen vahvin (108,4), erityisesti harvaan asutun maaseudun (111,7) ja ydinmaaseudun (107,8) alueilla. Etelä-Suomi oli heikoin (97,4), erityisesti pääkaupunkiseutu (85,1).
- Venäjän hyökkäyssodan (2022–2023) aikana Pohjois-Suomi nousi muutosjoustavimmaksi alueeksi (103,7), erityisesti kaupunkien läheisen maaseudun (112,7) ja ydinmaaseudun (105,4) kuntatyypeissä. Itäinen Suomi oli tuolloin heikoin (97,5), erityisesti kaupunkimaisissa kunnissa (89,8).

Resilienssilaskenta osoittaa, että kriisinkestävyys ei jakaudu tasaisesti. Siihen vaikuttavat sekä alueelliset että paikalliset rakenteelliset tekijät, ja eri kriisit kohdistuvat eri tavoin kaupunkeihin ja maaseutualueisiin.

Taulukko 2. Resilienssilaskenta 12 kuukauden aikajaksona kriisin alkamisesta kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisella kuntajaottelulla ja suuraluekohtaisesti (eteläinen E-S, itäinen I-S, läntinen L-S ja pohjoinen Suomi P-S). Tietolähde: Itä-Suomen yliopisto

Kaupunki-maaseutu-luokituksen mukainen kuntatyyppi/ Kriisi	Harvaan asuttu maaseutu	Ydin-maaseutu	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunkimaiset alueet (sisempi ja ulompi kaupunkialue sekä kaupungin kehysalue)
Finanssikriisi	E-S: -	E-S: 100 %	E-S: 99 %	E-S: 97 % (99 %)
	I-S: 105 %	I-S: 101 %	I-S: 101 %	I-S: 101 % (103 %)
	L-S: 102 %	L-S: 99 %	L-S: 101 %	L-S: 96 % (102 %)
	P-S: 99 %	P-S: 97 %	P-S: 101 %	P-S: 100 % (97 %)
Koronapandemia	E-S: NA	E-S: 100 %	E-S: 99 %	E-S: 95 % (104 %)
	I-S: 112 %	I-S: 108 %	I-S: 98 %	I-S: 104 % (107 %)
	L-S: 99 %	L-S: 97 %	L-S: 97 %	L-S: 90 % (98 %)
	P-S: 99 %	P-S: 95 %	P-S: 102 %	P-S: 103 % (102 %)
Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan	E-S: NA	E-S: 95 %	E-S: 103 %	E-S: 101 % (103 %)
	I-S: 100 %	I-S: 99 %	I-S: 95 %	I-S: 90 % (90 %)
	L-S: 98 %	L-S: 96 %	L-S: 107 %	L-S: 103 % (106 %)
	P-S: 101 %	P-S: 105 %	P-S: 113 %	P-S: 102 % (99 %)

3.4.5 Vahvistuvat alat

Tulevaisuuden mahdollisuuksia on tietotaloudessa, ruoka- ja metsäbiotaloudessa, kaivos- ja mineraalisektorilla, kiertotaloudessa, puhtaan energian tuotannossa ja niiden uusissa arvoketjuissa sekä ennallistamisessa²¹². OECD, EU, pohjoismaiset ja kansalliset tutkimukset painottavat huippunopeiden ja laadukkaiden tietoliikenneyhteyksien merkitystä potentiaalien toteutuksille – erot maaseutujen ja kaupunkien välillä ovat merkittävät²¹³. Teollisuus, mukaan lukien metalli- ja konepajateollisuus sekä metsäteollisuus ovat merkittävimpiä työllistäjiä maaseuduilla, ja monet vientialojen tuotantoketjut perustuvat maaseuduilla tehtävään alihankintaan. Niiden toimivuus on oleellinen paikalliselle ja seudulliselle elinvoimalle myös tulevaisuudessa (emt.). Niihin liittyvät työ-, ura- ja yritysmahdollisuudet on pystytävä avaamaan paremmin myös naisille, nuorille ja maahanmuuttajataustaisille. Valtioneuvoston selonteko teollisuuspolitiikasta nostaa esiin, että väestö- ja elinkeinorakenteiden kehitys yhdessä globaalien muutosvoimien kanssa on vaikuttanut jo pitkään alueellisten erojen kasvuun Suomessa. Teollisuuspoliittisissa toimenpiteissä on tärkeää tunnistaa ja hyödyntää alueiden erilaiset vahvuudet ja voimavarat. Monet teollisuusalat ovat varsin paikkasidonnaisia esimerkiksi logististen yhteyksien, raaka-aineiden saannin, alihankintaverkostojen tai osaavan työvoiman saatavuuden vuoksi.²¹⁴

Sosiaali- ja terveysala on suurin toimiala kaikissa alueluokissa ja julkisen sektorin useiden palveluverkkomuutosten nähdään vaikuttavan etenkin naisten työpaikkoihin.²¹⁵ Elinkeino- ja työllisyysmahdollisuuksia tulevaisuudessa arvioidaan olevan tarjolla perinteisimpien sektoreiden lisäksi esimerkiksi ilmastonmuutoksen sopeutumisen toiminna, ennallistamisessa, luontohyvinvointiin pohjautuvassa palvelutuotannossa (esim. Green Care, hevostalous), matkailussa, luovassa taloudessa ja ruoka-alalla. Luontopohjaisella hyvinvoinnilla voi olla merkittävä arvonlisäys Suomen kansanterveyden ja talouden näkökulmasta, terveystaloudellisten hyötyjen on arvioitu olevan jopa 2,5 miljardia euroa vuodessa²¹⁶. Matkailun paikallis- ja aluetaloudellinen vaikutus on monin paikoin ratkaiseva (maaseuduilla sijaitsevat luontoharrastusmahdollisuudet, matkailukeskukset ja maaseutumatkailuyritykset)²¹⁷.

212 OECD 2022, 2023b ja 2025f; Vihinen ym. 2024b; OECD 2019c

213 Muun muassa OECD 2025g; Makkonen ym. 2025

214 Valtioneuvosto 2025e

215 Vihinen ym. 2024b

216 Tyrväinen ym. 2024

217 Pohja-Mykrä ym. 2018; Valtioneuvosto 2022c; Työ- ja elinkeinoministeriö 2025; Laamanen ym. 2024; Nurmi 2024; Pokka ym. 2024; Bergström (toim.) 2025; Bogason ym. 2024 ja 2025; Visit Finland, matkailun julkaisut -tietosivut (visitfinland.fi)

Kasvuyrityksille ensisijaisesti kohdennetun EU:n maaseuturahaston maaseutuohjelman (2014–2022) yritysrahoituksen hieman alle 300 miljoonan euron rahoituksella saatiin aikaan noin 1,5 miljardin euron kokonaisinvestoinnit muun muassa elintarvikealan, matkailualan ja metallialan yrityksissä sekä 15 000 uutta työpaikkaa. Aikaisemman 2007–2014 rahoituskauden ohjelman arviointitutkimus osoitti, että rahoitusta saaneet yritykset loivat työpaikkoja myös muissa alueen yrityksissä, jotka eivät saaneet rahoitusta²¹⁸.

Luovat alat tarjoavat maaseudulle uusia mahdollisuuksia elinkeinotoiminnan monipuolistamiseen, yrittäjyyden edistämiseen ja alueellisen innovaatiopotentialin hyödyntämiseen. Muotoilu, audiovisuaalinen tuotanto, käsityö, kulttuuriperintöön ja ruokaan sekä matkailuun liittyvä liiketoiminta ja digitaaliset sisällöt voivat toimia maaseudulla paikallisiin resursseihin pohjautuvina, skaalautuvina ja kansainvälisesti verkottuneina elinkeinoina. Taiteilijoiden ja kulttuurialan toimijoiden työskentelyn ja asumisen mahdollistaminen maaseudulla on keskeistä. Luovan talouden ja luonto-alan yrittäjyys voi syntyä paikallisista tarinoista, maisemasta, kulttuuriperinnöstä ja yhteisöllisyydestä. Näiden pohjalta voidaan kehittää tuotteita ja palveluita, jotka vahvistavat alueen vetovoimaa ja identiteettiä. Digitaaliset ratkaisut mahdollistavat luovien tuotteiden ja palveluiden jakamisen globaalisti, vaikka tuotanto tapahtuu paikallisesti.²¹⁹

Tilastotarkastelussa tietotyötä on leimannut keskittyminen sekä kaupunkialueille, että niiden sisällä. Euroopan tasolla nähdään, että innovatiivisia ja tietointensiivisiä start-upeja syntyy yhä enemmän maaseuduilla (esim. robotiikka, energia) ja joillakin alueilla kaupungeja enemmän²²⁰. Maaseutualueiden tietotyö on niin määrältään kuin rakenteeltaan erilaista kuin kaupungeissa²²¹. Tietotyö näyttää tilastojen valossa keskittyvän voimakkaasti ja olevan selvästi vähäisempää suurimmista kaupungeista etäällä olevilla alueilla. Maaseuduilla täysin tai osittain tapahtuva tietotyö ja luova työ jää virallisten tilastojen varjoon²²². Virallisten tilastojen mukaan millään maaseutualueella tietotyötä tekevien naisten määrä ei kasvanut vuosien 2007–2018 aikana, vaan jopa väheni (emt.). Tietotalouden kehittämiseen tähtäävät toimet maaseuduilla ovat pyrkineet monipuolistamaan toimintoja ja elinkeinoja, kehittämään maaseudulle jo sijoittuvia yrityksiä sekä uudistamaan maaseudun elinkeinorakennetta. Tietotalous ilmenee maaseuduilla eri tavoilla: 1) Paikasta riippumattomana

218 Vihinen ym. 2019

219 Valtioneuvosto 2023; Valtioneuvosto 2024a ja 2025c

220 Euroopan komissio 29.10.2025; Sasso ym. 2025

221 Aro ym. 2021; Rannanpää ym. 2023; Vihinen ym. 2023

222 Aro ym. 2021; Rannanpää ym. 2023

tietotyönä tutkimuksessa, konsultoinnissa, ohjelmistotyössä, digitaalisen tiedon viennissä sekä hoitotyössä; 2) Maaseutualueiden perinteisillä toimialoilla syntyneinä digitaalisina sovelluksina osana globaaleja arvoketjuja; 3) Uusina maaseutuspesifeinä sovelluksina, jotka hyödyntävät aineettomia resursseja, kuten hiljaisuutta ja luonnonääniä. Julkisten ja yksityisten toimijoiden aktiivisuus on tärkeää hyötyjen kotouttamisessa maaseutumaisille alueille²²³.

Energiayhteisöt ovat EU:n REPowerEU-suunnitelman ja Affordable Energy Action Planin mukaisesti keskeinen osa puhtaan energiasiirtymän toteuttamista, energiaturvallisuuden vahvistamista ja energiaköyhyyden torjuntaa²²⁴. Ne mahdollistavat paikallisten toimijoiden osallistumisen energiantuotantoon, jakeluun ja kulutukseen, mutta Suomessa niiden kehittämistä rajoittavat edelleen lainsäädännölliset esteet, kuten vaatimukset yhteisön jäsenten fyysisestä sijainnista samalla kiinteistöllä²²⁵. Lettan raportti korostaa paikallisten energiaekosysteemien merkitystä osana sosiaalisesti oikeudenmukaista ja kestävästä sisämarkkinaa, ja siksi kansallisen sääntelyn uudistaminen, hajautettujen ja virtuaalisten energiayhteisöjen mahdollistaminen sekä verotuksen ja netotuksen selkeyttäminen ovat välttämättömiä toimenpiteitä maaseudun elinvoiman ja resilienssin vahvistamiseksi²²⁶. Agroekologinen symbioosi on esimerkki ravinne- ja energiaomavaraisesta lähiruuan tuotantomallista, jossa useat maatilat ja yritykset muodostavat yhteistoiminnallisen ekosysteemin. Mallissa yhdistetään luomuviljely, bioenergia (biokaasu, biohiili), ravinteiden kierrätys ja paikallinen jalostus (esim. leipomo), mikä vähentää riippuvuutta ulkoisista resursseista ja sitoo hiiltä maaperään²²⁷. Malli ei ole valtavirtaistunut Suomessa ja on todettu, että viljelijöiden liikkumavara on kestävyyssiirtymässä vähäinen²²⁸.

Kaivostoiminnan merkitys konkretisoituu pohjoisessa ja itäisessä Suomessa harvaan asutulla maaseudulla ja erityisesti haja-asutusalueilla. Erityisesti näillä alueilla mineraaliklusterin taloudellinen ja työllistävä merkitys on suuri. Puhtaan ja digitaalisen siirtymän seurauksena mineraalisten luonnonvarojen tarpeen on arvioitu kasvavan merkittävästi tulevaisuudessa²²⁹. Suomen kansallisen mineraalistrategian (2024) keskeinen tavoite on mineraalisektorin kansallisen arvonnäkökulman kasvattaminen ja Suomesta louhittujen mineraalien jalostusasteen nostaminen. Mineraalistrategian

223 Vihinen ym. 2023, Vihinen ym. 2024b

224 Euroopan komissio 2022; Euroopan komissio 2025

225 Työ- ja elinkeinoministeriö 2023

226 Letta 2024

227 Helenius ym. 2017; Koppelmäki ym. 2019 ja 2021; Koppelmäki 2023

228 Kuhmonen 2023

229 Kangaspunta ym. 2024

mission mukaan ”Mineraalivarantojemme kestävä hyödyntäminen tukee Suomen taloutta ja alueellisesti tasapainoista kehitystä sekä tarjoaa ratkaisuja eurooppalaisiin ja globaaleihin haasteisiin. Mineraalialan ja kiertotalouden osaamisella edistämme vastuullista mineraalitaloutta ja rakennamme uutta kansainvälistä liiketoimintaa.”

3.4.6 Yhteisötalous

Euroopan komissio pyrkii omalta osaltaan edistämään yhteisötaloutta, yhteisötalouden yritysten verkostoja ja yhteistyötä sekä synergiaetuja. Keskeistä komission tavoitteissa ja toimissa on luoda oikeat edellytykset yhteisötalouden yritysten toiminnalle sekä tukea kasvua ja innovointia. EU:ssa on 2,8 miljoonaa yhteisötalouden yritystä, jotka edustavat kymmentä prosenttia koko EU:n yrityksistä ja työllistävät 6,2 prosenttia EU:n työllisistä²³⁰. Suomessa on arviolta vähintään 5 000 yhteisöllistä yritystä²³¹.

Maaseutumaiset alueet, maaseutukunnat ja kylät ovat toimineet merkittävänä yhteisölähtöisen yhteisötalouden pilottialueena, koska ne ovat markkinoiden kanalta usein epäkiinnostavaa ja toimimatonta aluetta ja resursseja on suhteessa vähemmän²³². Maaseuduilla yhteisölähtöinen yhteiskunnallisen yrittäjyyden juuret on tutkistusti todettu olevan kylätoiminnassa²³³. Yhteisötalouden ekosysteemin kehittämiseksi nähdään tarvittavan yhteisöjen yrittäjyyspolun kehittämistä mukaan lukien monipuolisemmat rahoitusmahdollisuudet sekä sosiaalisten kriteerien käytön kehittämistä julkisissa hankinnoissa²³⁴. Yhteisötalouden kehys EU:ssa ja Suomessa rakentuu monitahoisesti ja -tasoisesti, ja se pyrkii yhdistämään liiketoiminnan, yhteiskunnallisen hyödyn ja yhteisöllisyyden.

230 Euroopan komissio 2021b; EU:n yhteisötalouden palveluväylä -tietosivu (europa.eu)

231 EU:n yhteisötalouden maakohtainen tietosivu (europa.eu); Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa -tietosivu (yyo.fi)

232 Rinne-Koski ym. 2020

233 Rinne-Koski ym. 2027; Rinne-Koski ym. 2023

234 Töyli ym. 2024

3.4.7 Nuoret tulevaisuuden tekijöinä

Eurooppalainen tutkimus nuorten tulevaisuudenunelmista valottaa maaseutuun ja maaseudun elinvoimaan kytkeytyviä monenlaisia mahdollisuuksia²³⁵. Ne heijastuvat myös valtakunnallisen Maaseutuparlamentin julkilausumissa 2021 ja 2024, joiden muotoiluun on osallistunut nuoria eri puolilta Suomea²³⁶. Lasten ja nuorten kotiseutukokemuksella ja -kasvatuksella on merkitystä kotiseudun erityispiirteiden esiintuomiseen ja näkymiin sekä pohdintaan oman paikkakunnan tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksiin²³⁷.

Toisen asteen eli lukio- ja ammatillisen koulutuksen saavutettavuus ja saatavuus vaikuttavat merkittävästi elämänpolkuun ja uravalintoihin²³⁸. Maaseuduilla asuvat nuoret ovat väestöryhmä, jolta yhteiskunta vaatii liikkuvuutta, vaikka harva on valmis muuttamaan²³⁹. Asumislisää saa vain, jos muuttaa opiskelupaikkakunnalle. Oppisopimuskoulutuksesta on maaseuduilla hyviä kokemuksia²⁴⁰. Syyt muuttoon, mutta myös pysymiseen ja palaamiseen ovat moninaiset. Ne liittyvät opiskelu-, työllisyys- ja yrittäjyysmahdollisuuksiin sekä kuulumisen tunteeseen, omannäköisen elämän toteuttamisen mahdollisuuksiin ja reunaehtoihin²⁴¹.

Nuorten yrittäjyys kytkeytyy vahvasti omaan lähiympäristöön, minkä vuoksi koulutusmahdollisuuksien saavutettavuus erityisesti digitaalisesti korostuu, kuten myös paikkaperustaiset nuorten työllisyys- ja yrittäjyyspalvelut sekä liikkuvat palvelut²⁴². Harrastuksen merkitys nuorten yrittäjyyspotentiaalin kehittymisessä on merkittävä, esimerkiksi 4H-yrittäjyys on omiaan lisäämään paikallista palveluyrittäjyyttä ja kasvattamaan kuntien elinvoimaa²⁴³. Yritystoimintaa ja nuorten omannäköistä yhteisölähtöistä paikallista kehittämistoimintaa mahdollistava toimintatapa on EU-osarahoitteinen Nuoriso-Leader -toiminta, jossa nuoret itse päättävät rahoitushauista, ja josta nuoret voivat hakea tukea yritystoiminnan perustamiseen²⁴⁴. Lasten ja nuorten kiinnostus yritystoimintaa kohtaan on lisääntynyt²⁴⁵ ja moni nuori, myös kaupungissa asuva, näkee maaseudun innovatiivisena paikkana yritystoiminnalle²⁴⁶.

235 Kuhmonen ym. 2021

236 Maaseutuparlamentti 2021; Maaseutuparlamentti 2024

237 Armila ym. 2016 ja 2018; Suutari ym. 2021a; Suutari ym. 2021b; Pöysä 2022

238 Armila ym. 2016 ja 2018; Vehkalahti ym. 2021; Pukkinen ym. 2021

239 Armila ym. 2018 ja 2024; Vehkalahti ym. 2021

240 Enbuska 2017; Suutari 2019

241 Akateeminen vartti -podcast 22.11.2021; Vehkalahti ym. 2022; Meijer ym. 2023; Rönnlund ym. 2025; vrt. Kuhmonen ym. 2021

242 Moisala 2020; Pukkinen ym. 2021; Raappana ym. 2024

243 Raappana ym. 2024

244 Nuoriso-Leader rahoitus on suunnattu 13–25-vuotiaille nuorille, ja sillä tuetaan yhteistä tekemistä ja nuorten yrittäjyyttä. Tietoa maaseutu.fi Nuoriso-Leader-sivulta.

245 Raappana ym. 2022; 4H 12.3.2024

246 Vihinen ym. 2024a; vrt. Kuhmonen ym. 2021

Taulukko 3. Maaseudun talouteen liittyviä tunnuslukuja kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisella aluejaottelulla

Kaupunki-maaseutu- luokituksen mukainen aluetyyppi/ Tilasto (Tietolähde)	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Maaseudun paikalliskeskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunkialueet (kaupungin kehysalue, sisempi ja ulompi kaupunkialue)	Koko maa (*yht)
Taloudellinen huoltosuhde (Vihinen ym. 2024)	1,78 %	1,58 %	-	1,29 %		1,32 %
Tilastokeskuksen 2021 väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärän kehityksestä vuosina 2021–2040 (emt.)	-15 420 (-19,5 %)	-27 99 (-11,5 %)	-	4 197 (2,6 %)	231 648 (11,1 %)	192 426*
• kehitys alkutuotannon toimialalla,	-4 397	-10 821	-612	-	-5 424	-21 254*
• jalostuksen toimialalla ja	-2 927	-16 583	-2 116	-	-52 719	-74 345*
• julkisten palveluiden toimialalla (2021–2030)	-1 321	-5 340	402	-	19 232	12 973*
Yrittäjien osuus työllisistä (Tilastokeskus, Työssä- käyntitilasto; Vihinen ym. 2024)	15 %	15 %	13 %	-	9 %	10 %

Kaupunki-maaseutu- luokituksen mukainen aluetyyppi/ Tilasto (Tietolähde)	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Maaseudun paikalliskeskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunkialueet (kaupungin kehysalue, sisempi ja ulompi kaupunkialue)	Koko maa (*yht)
Valtion julkisten hankintojen kohdentuminen alueelle vuonna 2018–2022 (%) (Makkonen ym. 2025)	0 %	1 %	-	2 %	97 %	100 %
15 vuotta täyttänyt väestö, joka on suorittanut korkea-asteen tutkinnon vuonna 2022 (Maaseutu- indikaattorit. C. Elinolot ja hyvinvointi. Koulutus)	20 %	22 %	26 %	27 %	37 %	33 %
Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa, 15 vuotta täyttänyt väestö, 2022 (emt.)	31 %	30 %	29 %	27 %	24 %	25 %
Kasvuyritysten lukumäärä prosentteina koko maan kasvuyrityksistä, väh. 3 henkeä työllistävä yritys ja vähintään 10 %:n kasvuvauhti (Maaseutu- indikaattorit. B. Talouden rakenne ja toiminta.)	3,65 % (414)	9,36 % (1 060)	-	6,65 % (754)	80,34 % (9 102)	(100 %) 11 330

3.5 Palveluverkkomuutokset ja muutokset saavutettavuudessa

Negatiivinen väestökehitys vaikuttaa palveluverkkomuutoksiin sekä taustatekijänä että niiden seurauksena. Maaseudulle ja saaristoon muuton kannustimien tarkastelu korostaa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden kriittistä merkitystä. Palveluverkkomuutosten vaikutukset kohdistuvat erityisen voimakkaasti maaseudulla asuviin ja työskenteleviin naisiin sekä haavoittuvassa tilanteessa oleviin väestöryhmiin. Pitkään jatkuneet julkiset palveluverkkomuutokset, niiden hallinta ja toteutustavat aiheuttavat epävarmuutta ja huolta maaseudun asukkaissa, yhteisöissä ja yrityksissä. Matalampi luottamus julkisiin instituutioihin ja alhaisempi äänestysaktiivisuus heijastavat osattomuuden kokemusta.

Peruspalveluiden helpon saatavuuden ja saavutettavuuden (mukaan lukien perusinfrastruktuurin) merkitys maaseudun asuttavuudelle ja toiminnalle on kiistaton. Niiden merkitys on tutkittu ja selvitetty laaja-alaisesti. Palveluverkkomuutoksilla, fyysisten palvelupisteiden etäännyttämisellä ja palveluiden sähköistymisellä sekä infrastruktuurin kunnolla ja toimivuudella on suoria vaikutuksia maaseuduilla asuvien ihmisten mahdollisuuksiin käyttää palveluja, hoitaa asioitaan ja ylläpitää toimintakykyään sekä sosiaalisia suhteitaan. Vaikutuksia on yrittäjien toimintaedellytyksiin sekä elinkeinojen kehittämiseen laajemmin. Esimerkiksi maatala- tai metsätalousyrittäjät eivät toimi eristettyinä yhteiskunnasta, vaan tarvitsevat perheilleen varhaiskasvatuspalveluja, perusopetusta, liikkumisen harrastamista yhteisöllisissä tiloissa, kunnossa olevaa tiestöä ja luotettavia tietoliikenneyhteyksiä, sosiaali- ja terveyspalveluja, neuvontapalveluja, rakentamista koskevia palveluja, päivittäistavarakauppaa, apteekki-, posti- ja postinjakelupalveluja sekä peruspankkipalveluja.

3.5.1 Opetus- ja koulutuspalvelut

Palveluverkolla kokonaisuudessaan on suuri merkitys sille, ovatko maaseutualueet asuttavia ja arki sujuvaa sekä yrittäjäyys ja elinkeinotoiminnan kehittäminen ja uusien arvoketjujen rakentaminen mahdollista. Sillä on merkitys myös ihmisten tiedonsaantiin ja luottamukseen sekä toimintakykyyn.

Peruspalveluverkkojen muutoksista päättävät erityisesti kunnat, kuntayhtymät, työllisyys- ja hyvinvointialueet sekä liikenne- ja viestintäviranomaiset. Valtiolla on keskeinen ohjaava rooli. Peruspalveluverkon muutosta konkretisoi kouluverkon muutos: vuonna 2015 Suomessa oli 49 yhden alakoulun ja yhden yläkoulun kuntaa sekä 12 yhden alakoulun kuntaa; vuonna 2024 yhden alakoulun ja yläkoulun

kuntia oli 70, yhden alakoulun kuntia 17²⁴⁷. Perusopetuksen keskittämisen on osoitettu vaikuttavan kielteisesti maalla asumisen edellytyksiin ja muuttohalukkuuteen²⁴⁸. Vaikutuksia on lasten ja nuorten liikkumiseen ja toimintakykyyn pitkien koulumatkojen ja istumisen vuoksi²⁴⁹. Pidemmät koulukuljetukset ja kasvavat kuljetuskustannukset haastavat perusopetuksen saatavuutta ja laatua²⁵⁰ sekä laajemmin sosiaalisten oikeuksien toteutumista²⁵¹. Liikuntapaikkojen saavutettavuus ja koulujen rooli harrastamisen keskuksina ovat keskeisiä maaseudun väestön toimintakyvyn vahvistamiselle.

Manner-Suomessa peruskoulujen perusopetuksen oppilasmäärä kasvoi 2010–2020 aikana 3,7 prosenttia ja peruskouluiksi luettavien oppilaitostyyppien määrä laski lähes 24 prosentilla²⁵². 2010-luvun syntyvyyden huomattava supistuminen vaikuttaa tulevana vuosikymmenenä peruskouluikäisten ikäluokkien pienenemiseen useimilla alueilla ja paikallisella tasolla maaseuduilla ovat yksittäisten perheiden muuttopäätökset jo merkittävässä roolissa²⁵³. On arvioitu, että lähes 120 kunnassa syntyy vuosittain alle yksi koululuokallinen lapsia ja että kolmanneksessa kuntia koulun aloittaa vuonna 2029 alle 20 lasta²⁵⁴.

Väestöennusteeseen pohjautuen on arvioitu, että peruskoulujen määrä puolittuu vuoteen 2040 mennessä ja vähenee 60–70 prosenttia Pohjanmaalla, Satakunnassa, Kainuussa ja Etelä-Savossa²⁵⁵. Etelä-Karjalassa on peruskoulujen määrä laskenut eniten, lähes 40 prosenttia vuosien 2014–2024 aikana. Kansallisen tason tarkastelussa peruskouluverkon harveneminen vuosien 2012–2020 aikana on kohdistunut erityisesti ydinmaaseudulle ja kaupungin läheiselle maaseudulle²⁵⁶. Vuosina 2011–2018 lakkautettiin Suomessa 518 koulua, joista 66 prosenttia sijaitsi maaseudulla. Koulunsa menettäneet kunnat kokivat maaseutualueilla suurempaa väestökatoa kuin ne, joissa kouluja ei suljettu²⁵⁷. Kouluverkon harventumisen ja väestön vähenemisen välillä on selkeä yhteys ja on nähtävissä, että peruskouluikäisten määrän väheneminen on suurempaa mitä suuremmista kouluverkkomuutoksista on kyse (emt. s. 61).

247 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri

248 Lehtonen 2021; vrt. Tantarimäki ym. 2017; Rääkköläinen ym. 2022

249 UKK-instituutti 2022a-b; Vasankari ym. 2023

250 Sjöström ym. 2021, 2024; Tuuva-Hongisto ym. 2016

251 Armila ym. 2016; Rääkköläinen ym. 2022

252 Aro ym. 2022

253 Kyösti ym. 2023

254 Kuntaliitto 2024

255 Nyysölä ym. 2020, Kalalahti ym. 2025

256 Aro ym. 2022

257 Lehtonen 2021

Koulutustarjontaa on supistettu merkittävästi tällä vuosituhannella erityisesti itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Esimerkiksi ammatillisen koulutuksen oppilaitoksia sijaitsi harvaan asutulla maaseudulla vuonna 2022 enää neljä, ydinmaaseudulla 32 ja kaupungin läheisellä maaseudulla yhdeksän, kun vielä vuonna 2007 lukumäärät olivat 8, 61 ja 11²⁵⁸. Nuorisobarometrin 2017 lisäotoksen tulosten mukaan toisen asteen koulutuksen keskeyttäjäistä seitsemän prosenttia katsoi syyksi liian pitkän koulumatkan ja kymmenen prosenttia rahan puutteen. Oppilasasuntolat koetaan äärimmäiseksi vaihtoehdoksi ja usein turvatomiksi²⁵⁹.

3.5.2 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Hyvinvointialueilla kaavailtujen palveluverkkomuutosten myötä arviolta 20 prosenttia harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun työllisistä voi menettää työpaikansa tai työpaikka siirtyy toiselle alueelle²⁶⁰. Työmarkkinoiden sukupuolittuneisuus korostuu maaseutualueilla etenkin terveys- ja sosiaalipalveluiden, koulutuksen sekä majoitus- ja ravitsemispalveluiden alojen naisvaltaisuuksena ja teollisuuden ja rakentamisen sekä maa- ja metsätalouden alojen miesvaltaisuuksena. Hyvinvointialueiden ja kuntien julkiset palveluverkkomuutokset vaikuttavat näin voimakkaimmin maaseutualueilla asuviin ja työskenteleviin naisiin. Työmarkkinoiden sukupuolittuneisuus on kaikkineen hieman voimakkaampaa maaseutualueilla kuin kaupungeissa²⁶¹.

Lasten ja nuorten mielenterveyshaasteisiin maaseuduilla vastataan sosiaali- ja terveydenhoidon keinojen lisäksi kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla, maaseudun kehittämisen toimilla (EU:n Rural Pact toimintasuunnitelman) sekä Euroopan solidaarisuusjoukkojen²⁶² toimilla. Euroopan komission tiedonannossa kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta mielenterveyteen on tunnistettu, että muun muassa alueelliseen sijaintiin liittyvät epätasa-arvoisuudet vaikuttavat mielenterveyteen ja hoidon saatavuuteen²⁶³. Kansallisen mielenterveysstrategian ja itsemurhien

258 Vihinen ym. 2024b

259 Pekkarinen ym. (toim.) 2018

260 Vihinen ym. 2024b

261 Aro ym. 2021

262 Euroopan solidaarisuusjoukot kokoaa eurooppalaiset nuoret ja organisaatiot yhteen rakentamaan tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Rahoitettavia toimintoja ovat vapaaehtoistoiminta, nuorten omat solidaarisuushankkeet, vapaaehtoistiimit ensisijaisilla aloilla sekä humanitaarisen avun vapaaehtoisjoukot. Lue lisää Opetushallituksen sivuilta tai Euroopan komission EU:n nuorisostrategian sivuilta.

263 Euroopan komissio 2023

ehkäisyohjelman 2020–2030²⁶⁴ ja siihen liittyvän periaatepäätöksen lähtökohtana on mielenterveyden kokonaisvaltainen huomioiminen yhteiskunnassa. Tavoitteiden saavuttamiseksi nähdään, että haja-asutusalueiden tarpeet otetaan huomioon psykososiaalisten hoitomuotojen saatavuuden parantamiseksi. Periaatepäätöksessä tunnistetaan EU:n osarahoitteisen maaseudun kehittämisen toimenpiteet (CAP-suunnitelma 2023–2027) ja todetaan, että esimerkiksi kestävää hyvinvointia edistetään ja segregatiota ja eriarvoisuutta ihmisten välillä ehkäistään sekä parannetaan maahanmuuttajien kotoutumista, turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä älykkäiden kylien yhteistyötoimenpiteessä²⁶⁵. Periaatepäätöksessä nostetaan esiin myös Kansallisen metsästrategian 2035 toimenpiteiden merkitykset (emt.).

Maailman terveysjärjestö WHO ja OECD korostavat, että alueiden väliset erot ovat vältettävissä ja epäoikeudenmukaisia. Niiden kaventaminen on välttämätöntä yhteiskunnan resilienssin ja talouden kestävyyskannalta. WHO suosittelee maaseutuvaikutusten arviointia²⁶⁶ kaikessa politiikassa sekä perusterveydenhuollon vahvistamista, liikuntainfrastruktuurin kehittämistä ja liikkumisen edistämistä.

3.5.3 Kulttuuripalvelut

Laadukkaat kulttuuri- ja kirjastopalvelut sekä vapaan sivistystyön palvelut kuuluvat kaikille riippumatta taustasta, kielestä, sijainnista, iästä tai taloudellisista resursseista. Kulttuuri- ja kirjastopalveluita maaseudulla järjestävät ja tuottavat kunnat yhteistyössä kolmannen ja yksityisen sektorin kanssa²⁶⁷. Vapaa sivistystyö turvaa monille taiteen ja kulttuurin ammattilaisille säännöllisen elannon, ja sen ohella on mahdollista työskennellä omien taiteen ja/tai kulttuurin projektien parissa. Vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja saavutettavuuden arviointi tehdään 2025–2026²⁶⁸.

Taide- ja kulttuuritoiminta tukee paikallistaloutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja henkistä kriisinsietokykyä²⁶⁹. Kulttuuri- ja kirjastopalvelujen saatavuuden turvaamisessa maaseudulla keskeistä on julkisen sektorin toiminta ja rahoitus. Palveluita ei voida turvata pelkästään kansalaisjärjestöjen toiminnalla, vaan tarvitaan

264 Vorma ym. 2020

265 Valtioneuvosto 2024b

266 Wilson 2021

267 Lavapuro ym. 2016

268 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2025

269 Valtioneuvosto 2024a

ammattimaisesti hoidettuja kulttuuripalveluita. Maaseutualueilla tarvitaan taide- ja kulttuurikentälle kohdennettua rahoitusta, josta yksi esimerkki on Taiteen edistämiskeskuksen kautta vuosina 2022–2023 myönnettyt erityisavustukset harvaan asutun maaseudun kulttuuritoimintaan²⁷⁰.

3.5.4 Välttämättömyyspalvelut

Välttämättömyyspalveluiden, kuten postin, lehtien jakelupalvelun, peruspankkipalveluiden ja käteisnoston, päivittäistavarakauppapalveluiden ja apteekkipalveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen vaikuttavat pankit, operaattorit, sähköyhtiöt (myös kuntien omistamat), kaupan alan toimijat sekä alueidenkäytön ja yhdyskuntarakenteen ohjaus. Tapahtunutta muutosta konkretisoi esimerkiksi valintamyymälöiden määrä: vuonna 2024 yhden valintamyymälän kuntia oli Suomessa 75 (vrt. 43 vuonna 2015) ja kokonaan ilman valintamyymälää 42 kuntaa (vrt. 8 kuntaa vuonna 2015). Näistä 117 kunnasta 79:ssä oli vähintään yksi suurempi päivittäistavarakauppa, mutta 70 kuntaa oli kokonaan ilman valintamyymälää pinempiä tavaraaloja tai erikoistumattomia myymälöitä. Pelkästään yksi valintamyymälä oli 23 kunnassa ja yhden valintamyymälän ja yhden alakoulun kuntia oli 12 (vrt. 6 vuonna 2015)²⁷¹.

Harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla sekä saaristossa on päivittäistavarakauppapalveluiden, joidenkin apteekkipalveluiden (reseptilääkkeiden saatavuus), käteisnoston, postipalveluiden (pakettipalvelut), kotiin tuotavien päivittäistavarakuljetusten ja polttoaineiden saatavuus osin turvattu kyläkauppatuella. Vuonna 2023 vakinaistettua tukea maksettiin vuonna 2025 yhteensä 123 kaupalle. Kyläkauppojen määrä on laskenut huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana²⁷².

Huoltovarmuuskeskuksen ja päivittäistavarakauppojen yhteinen projekti Toimintavarma myymäläverkosto kattaa myös polttoainejakelun. Projektin tavoitteena on luoda verkosto, joka kattaa 300 myymälää kautta maan. Poikkeusaikoina lähimpään toimivaan kauppaan ja tankkauspisteeseen olisi kaupungeissa matkaa korkeintaan 50 kilometriä ja maaseuduilla 150 kilometriä²⁷³. Näin olleen kyläkauppatuen tarve on kriittinen.

270 Taiteen edistämiskeskus TAIKE 2023

271 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri

272 Ruokavirasto 2025; Hirvonen ym. 2024

273 Huoltovarmuuskeskus 12.1.2024; Päivittäistavarakauppa ry 2021

Viime vuosina maaseudun asukkaiden tiedonsaanti on kohdannut haasteita, kun postipalveluiden lainsäädännölliset muutokset ja Postin liiketoiminnalliset ratkaisut ovat vaikuttaneet sanomalehtien jakeluun ja ajalliseen palvelutasoon. Jakeluhintojen vuosittainen nousu on lisännyt painetta erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Sanomalehtien jakelutuki turvaa viisipäiväisen jakelun alueilla, joilla ei ole kaupallista varhaisjakelua, mutta tuki ei tällä hetkellä kata harvemmin ilmestyviä paikallislehtiä. Osana postilain uudistusta (LVM060:00/2020) selviteltiin jakelutuen vaihtoehtoja harvaan asutuille alueille. Laajaa erillistä selvitystä, joka yhdistäisi posti- ja jakelupalveluiden, paikallis- ja aluemediaan kohdistuvien muutosten, digitalisaation sekä Ylen rahoitukseen ja toimintaan liittyviä kokonaisvaikutuksia maaseudun ihmisten, yhteisöjen ja yritysten tiedonsaantiin ei kuitenkaan ole tiedossa.

3.5.5 Välttämättömät digitaaliset yhteydet

Julkisten palveluiden digitaalinen ensisijaisuus on poliittinen tavoite, joka edellyttää vahvan sähköisen tunnistautumisen välinettä ja luotettavia tietoliikenneyhteyksiä. Suomessa on EU:n suurin kuilu nykyaikaisen huippunopean tietoliikenneyhteyden saatavuudessa maaseutualueiden ja koko maan (kaupunkialueiden) välillä²⁷⁴. Paikalliset ja alueiden sisäiset kehityserot ovat merkittävät.

Euroopan komission vuoden 2024 Suomen maaraportin tietojen mukaan 5G kattaa maaseutualueilla 92,5 prosenttia kotitalouksista²⁷⁵. Traficom Bittimittaritaukset osoittavat merkittäviä eroja matkaviestinverkkojen keskimääräisissä lataus- ja lähetysopeuksissa erilaisilla kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisilla alueilla. Harvaan asutun, ydin- ja kaupungin läheisellä maaseuduilla on ajalla 1.6.2023–30.4.2025 mitattu keskimäärin (mediaani) 24–45 Mbit/s latausnopeuksia (vrt. kaupunkialueilla 105–125 Mbit/s) ja 6–8 Mbit/s lähetysopeuksia (vrt. kaupunkialueilla 10–24 Mbit/s). Poikkeuksena näyttäytyy maaseudun paikalliskeskukset, joissa on mitattu mediaani on 110 Mbit/s latausnopeuksissa ja 17 Mbit/s lähetysopeuksissa²⁷⁶.

Vuonna 2024 Suomessa oli 34 kuntaa, joissa 100 Mbit latausnopeuden kiinteän verkon laajakaista oli saatavilla kotitalouksista alle 30 prosentille. Vajaassa kymmenessä kunnassa saatavuus oli alle kymmenelle prosentille kotitalouksista (vrt. kansallisella

274 Digitaalitalouden ja -yhteiskunnan indeksi (DESI 2014–2022) (europa.eu); Euroopan komissio 2022b

275 Euroopan komissio 2024

276 Euroopan komissio 2024 vrt. Traficom 2025a-b

tasolla 81 prosentille kotitalouksista). Vuonna 2025 maaseutumaisilla alueilla on yhä mobiiliyhteyksien katveja niin asutuilla alueilla kuin niiden läheisyydessäkin. Paikallislähtöisesti, kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan pohjautuen sekä EU:n maaseuturahaston rahoituksella on pystytty kaventamaan digitalisaatioon liittyviä kehityskuluja maaseutumaisten alueiden ja kaupunkien välillä (CAP-suunnitelman kauden 2023–2027 aikana varattu 53 miljoonaa euroa laajakaistarakentamiseen)²⁷⁷. Paikat, joilta puuttuu aktiivisten ja osaavien kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden resurssi, ovat jääneet kehityksessä jälkeen, eivätkä ne pysty hyödyntämään digitalisaation potentiaalia.²⁷⁸

Mobiiliverkkojen kattavuus on heikointa harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Noin 50 000 kotitaloutta on Traficomien arvion mukaan täysin nopean mobiiliverkon ulkopuolella²⁷⁹. 3G-verkon purkaminen ja valokuituyhteyksien hidas rakentuminen etenkin itäisen Suomen maaseutumaisilla alueilla vaikuttavat asukkaiden arjen sujuvuuteen, turvallisuuden kokemukseen, digitaalisten palvelujen hyödyntämiseen sekä yritysten ja elinkeinojen kehittämiseen. Mobiili- ja laajakaistayhteyksien saatavuus vaikuttavat suoraan edellytyksiin käyttää digitaalisia palveluita, toimia digikansalaisina, vastaanottaa uutis- ja viranomaisviestintää, kehittää liiketoimintaa ja yritysten paikkariippumatonta toimintaa sekä hyötyä etätöiden mahdollisuuksia. Teemaa on tutkittu useissa tutkimushankkeissa²⁸⁰. Tulevaisuusselonteon 1. osan (2025) teknojättien maailma -skenaarion kehityspolun riskien nostoissa tuodaan esiin, että jos syrjäseutuja ei saada mukaan kehitykseen (esim. valokuidut maaseudulle, muu sosiaalinen kehitys), voi syntyä digitaalisen verkon ulkopuolisia yhteisöjä (ns. offline-yhteisöjä)²⁸¹.

277 EU:n maaseuturahoituksen laajakaista-hankkeiden tietosivu (ruokavirasto.fi)

278 Muun muassa Hirvonen, ym. 2020; Lehtonen ym. 2023b

279 Traficom 3.10.2024

280 Muun muassa Honkaniemi ym. 2016; Antikainen ym. 2017; Kurvinen ym. 2018; Makkonen ym. 2022; Lehtonen ym. 2023b; Euroopan komissio 2024; OECD 2025g

281 Valtioneuvosto 2025d

Taulukko 4. Tietoliikenneyhteyksien saatavuus erilaisilla alueilla (Lähde: Traficom 26.5.2025 ja 4.2.2025, päivitetty 15.4.2025)

Kaupunki- maaseutu- luokituksen mukainen aluetyyppi/ Tilasto	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydin- maa- seutu	Maaseudun paikallis- keskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunki- alueet *kaupungin kehysalue **sisempi ja ***ulompi kaupunki- alue	Koko maa (*yht)
Lataus- nopeuden mediaani, Mbit/s Mitattu ajalla 1.6.2023– 30–4-2025.	24 Mbit/s	45 Mbit/s	110 Mbit/s	41 Mbit/s	65 Mbit/s* 124 Mbit/s ** 105 Mbit/s ***	-
Vähintään 100 Mbit/s -lataus- nopeuden yhteyksien saatavuus koti- talouksiin 2024	45 %	60 %	81 %	48 %	*62 % **91–94 %	81 %
Valokuitu- verkon saatavuus koti- talouksiin 2025	45 %	58 %	78 %	54 %	*72 % **72–75 %	68 %

3.5.6 Palveluiden fyysinen saavutettavuus

Palveluiden fyysinen saavutettavuus on Suomessa yleisesti hyvä, mutta alueelliset erot ovat merkittäviä ja tilanne on heikkenemässä. Kaupunkialueilla palvelut ovat lähellä ja saavutettavissa monin eri tavoin, myös kävellen, kun taas maaseuduilla ja saaristoalueilla pitkät matka-ajat ja rajalliset kulkuyhteydet heikentävät arjen sujuvuutta ja yhdenvertaista palvelujen saatavuutta. Vaikka sähköiset palvelut tarjoavat

ratkaisuja, ne eivät korvaa fyysistä läsnäoloa vaativia palveluja ja vaikuttavat laajemmin myös osallisuuteen, luottamukseen kokemukseen, hallinnollisiin toimintatapoihin sekä kestävän kehityksen tavoitteisiin, mitä OECD vahvasti korostaa²⁸².

Palveluiden saavutettavuuden seurannan kehittämishankkeessa (SYKE) koostettiin tietoa ihmisten arjen kannalta oleellisten palveluiden sijainneista ja maantieteellisesti saavutettavuudesta vuoden 2023 tilanteen pohjalta. Selvitykseen sisältyi päivittäistavarakauppa, oppilaitokset (peruskoulu, lukio ja ammatilliset oppilaitokset), terveyspalvelut, apteekit, kirjastot ja liikuntapaikat. Matka-ajat eri palveluihin analysoitiin henkilöautolle, julkiselle liikenteelle ja kävelylle. Päivittäistavarakauppa on henkilöautolla saavutettavissa alle kymmenessä minuutissa 75 prosentille väestöstä, mutta viisi prosenttia asuu yli 30 minuutin päässä²⁸³.

Apteekit olivat saavutettavissa kymmenessä minuutissa 67 prosentilla maaseudun asukkaista. Matka-ajat terveyspalveluiden pisteisiin olivat vuoden 2023 palveluverkon tilanteen mukaan jo yli 40 minuuttia erityisesti harvaan asutulla maaseudulla. Kirjastot olivat hyvin saavutettavissa, alle 30 minuutissa henkilöautolla. Julkisella liikenteellä ei maaseutualueilla saavuteta palveluja, mitä myös alueelliset saavutettavuustarkastelut osoittavat. Harvaan asutulla maaseudulla ja saaristoalueilla matka-ajat olivat yli tunnin. Saaristossa lautta- ja lossiyhteydet vaikuttavat merkittävästi matka-aikoihin. Henkilöliikennepalvelujen merkitys korostuu väestön ikääntymisen myötä. Palvelujen saavutettavuuden säännöllisellä seurannalla voidaan arvioida palveluverkkomuutosten vaikutuksia maaseuduilla, kun otetaan huomioon erilaisten alueiden erityispiirteet (väestö, toimintakyky, sosioekonominen tilanne, tulotaso, kulkemisen reunaehdot ja yhteydet).

Euroopan komissio on nostanut esille periaatteen oikeudesta jäädä (eng. Right to Stay) kotiseudulleen, joka on tiiviisti kytketty perus- ja välttämättömyyspalveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen. Komissio on myös korostanut maantieteellistä ulottuvuutta haavoittuvuuden tunnistamisessa esimerkiksi mielenterveyttä koskevassa tiedonannossaan. Kansallisesti on tunnistettu, että pienituloiset ja yksin omakotitaloissa asuvat ikäihmiset ovat haavoittuvassa asemassa liikenne- ja energiaköyhyyden sekä digisyrjäytymisen osalta. Haavoittuvuus koskee erityisesti harvaan asutun maaseudun alueita. EU-komissio on myös nostanut yleishyödyllisten SGEI-palveluiden (eng. Services of General Economic Interest) merkitystä sekä yleispalveluveloitteen käytön tarkoituksenmukaisuutta. Yhteisötalouden on nähty tuovan ratkaisuja maaseutumaisten alueiden palveluiden järjestämiseen ja rahoittamiseen yhdistämällä liiketoiminnan, yleishyödyllisyyden ja yhteisöllisen hyödyn.

282 OECD2024a

283 Heikinheimo ym. 2024

Taulukko 5. Palveluihin liittyviä tunnuslukuja kaupunki-maaseutuluokituksen aluejaottelulla

Kaupunki- maaseutu- luokituksen mukainen aluetyyppi/ Tilasto (lähde)	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydin- maa- seutu	Maaseudun paikallis- keskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunki- alueet *Kaupungin kehysalue **Ulompi ja ***Sisempi kaupunki- alue	Koko maa (*yht)
Suhteellinen osuus väestöstä, joka saavuttaa henkilöautolla lähimmän terveys- palvelun toimipisteen (Heikinheimo ym. 2023)	45 % 10–30 min	35 % 10–20 min	90 % 0–10 min	n. 55 % 10–30 min	95–100 % * ** *** 0–20 min	-
Suhteellinen osuus 16–18- vuotiaista, jotka saavuttavat henkilöautolla lähimmän ammatillisen oppilaitoksen toimipisteen (emt.)	n. 48 % 30–60 min	v	n. 80 % 0–20 min	n. 62 % 20–60 min	85 %* 0–20 min 98 %** 0–20 min 80 % 0–10 min	-
Suhteellinen osuus alueen väestöstä, joka saavuttaa henkilöautolla lähimmän apteekin toimipisteen (emt.)	n. 25 % 20–60 min.	n. 32 % 10–30 min.	n. 95 % 0–10 min.	n. 45 % 10–30 min.	n 65 %*, 85 %**, 99 %*** 0–10 min.	-

Kaupunki- maaseutu- luokituksen mukainen aluetyyppi/ Tilasto (lähde)	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydin- maa- seutu	Maaseudun paikallis- keskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunki- alueet *Kaupungin kehysalue **Ulompi ja ***Sisempi kaupunki- alue	Koko maa (*yht)
Suhteellinen osuus väestöstä, joka saavuttaa henkilöautolla lähimmän uimahallin (emt.)	65 % 30–60+ min.	n. 55 % 20–60 min.	n. 75 % 0–20 min	n. 75 % 20–60 min	25 %* 20–30 min 98 %** 0–20 min 100 %*** 0–20 min	-
Osuus henkilöistä, jotka ovat varautuneet hyvin selviytymiseen kotona eri poikkeus- tilanteissa (Sentimentti 10/2023, SM)	57 %	51 %	42 %	53 %	45 %* 37 %** *	41 %
Osuus ihmisistä, jotka liikkuvat pelotta kaikkialla asuinpaikka- kunnalla vuoro- kaudenajasta riippumatta (emt.)	7 %	12 %	21 %	14 %	13 %* 27 %** *	23 %
Palo- kuntalaisten (vapaa- ehtoiset ja sopimuspalo- kuntalaiset) osallistuminen pelastus- tehtäviin (SM)	92 %	89 %	52 %	81 %	44 %* 15 %** *	46 %

”Henkkarit kaikille” kampanja – miten digisyrjäytymisen ilmiötä on ratkaistu paikallislähtöisesti

Viime ja kuluvalla vuosikymmenellä on EU:n osarahoittamana, erityisesti maaseuturahoituksen ja paikallislähtöisen kehittämisen kautta, etsitty ja toteutettu ratkaisuja palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden haasteisiin maaseutualueilla. Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen (YPK) on tarjonnut toimintamallin, jolla on vastattu muun muassa palveluverkon karsintaan, saavutettavuusongelmiin ja digitaalisten tukipalveluiden puutteisiin.

Taustalla on laajempi yhteiskunnallinen kysymys digikansalaisuuden perusedellytyksistä sekä eri sektoreiden palveluverkkomuutosten yhteisvaikutuksista paikallistasolla maaseutumaisilla alueilla.

Kun henkilöllä ei ole käytössään vahvan tunnistautumisen välinettä, eikä paikkakunnalla ole valokuvaamoja, poliisin lupapalvelupistettä, pankkikonttoria tai henkilöliikenteen palveluita, verkkoon siirrettyjen julkisten palveluiden käyttö voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta. Kokonaisuuteen vaikuttavat myös digitaalisen infrastruktuurin laatu, tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja yksilön digiosaaminen. Ilmiöstä käytetään nimitystä digisyrjäytyminen, ja sen on tunnistettu sisältävän sekä maantieteellisiä että sosioekonomisia ulottuvuuksia.

”Henkkarit kaikille”-kampanja on sosiaalinen innovaatio, joka on syntynyt yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen tuloksena. Se perustuu vahvaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan sekä yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin kumppanuuteen. Esimerkiksi Pohjois-Savossa on 17 kunnan alueella autettu yli 1 700 ihmistä saamaan henkilöllisyystodistus ja mahdollisuus vahvan tunnistautumisen välineeseen.

Pohjois-Savossa EU:n maaseuturahaston rahoituksella kehitetty malli on herättänyt valtakunnallista kiinnostusta, ja vastaavia toimintamalleja on rakenteilla myös Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Kainuussa ja Keski-Pohjanmaalla. Kriittinen kysymys kuuluu: millä ohjauksella ja rahoituksella voidaan turvata yhdenvertaiset edellytykset digikansalaisuuteen ja julkisten palveluiden käyttöön kaikille?

Toinen konkreettinen esimerkki paikallis- ja aluelähtöisestä palveluratkaisusta on Etelä-Karjalan Mallu-auto. Kyseessä on liikkuva sosiaali- ja terveyspalveluyksikkö, joka on vastannut haja-asutusalueiden palvelutarpeisiin joustavasti viime vuosikymmenen alusta lähtien syyskuuhun 2025 saakka. Mallu-auto on osoittanut, miten liikkuvilla palveluilla voidaan ratkaista julkisten palveluiden järjestämisen haasteita dialogissa kylätoimijoiden kanssa niin, että palvelut vastaavat arjen todellisiin tarpeisiin. Mallu-auton toiminta päättynyt syyskuussa 2025 ja tilalle on avautunut vastaanotto yhteen kiinteään pisteeseen.

Lähteet: Leader Mansikka ry, Etelä-Karjalan hyvinvointialue

3.6 Kolmoiskriisi maaseutujen näkökulmasta

Kolmoiskriisi heijastuu maaseuduille monitasoisesti: ympäristön, elinkeinon, kulttuurin, turvallisuuden ja infrastruktuurin kautta. Maaseudut tarjoavat keskeisiä ratkaisualueita ilmastonmuutokseen, luontokatoon ja veden säästämiseen. Kyky vastata haasteisiin riippuu väestö- ja elinkeinorakenteesta, osaamisesta, työvoiman saatavuudesta, yrittäjyydestä, taloudellisista resursseista ja rahoituksen saatavuudesta. Vaikuttavuus edellyttää paikkaperustaisia politiikkatoimia, investointeja, paikallista osaamista ja yhteisöllisyyttä.

Kolmoiskriisillä tarkoitetaan ilmastonmuutoksen, luontokadon ja veden laadun heikkenemisen muodostamaa ekologisten kriisien kokonaisuutta, jossa nämä kolme toisiaan vahvistavaa ilmiötä yhdessä haastavat maaseudun toimintakyvyn ja ekosysteemipalvelujen kestävyys. Maaseuduilla on suuri potentiaali ratkaisuille, mutta sen toteutuminen vaatii johdonmukaista politiikkaa ja oikeudenmukaisia prosesseja, joissa tunnistetaan maaseutujen toimijat ja toimintaympäristöt.

Ilmastonmuutos on ensimmäinen kolmoiskriisin ulottuvuus. Sen hillintä ja siihen sopeutuminen ovat keskeisiä tavoitteita sekä EU:n että Suomen ilmastopolitiikassa. Suomessa tavoitellaan hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä²⁸⁴. Ilmastolaki (423/2022) korostaa oikeudenmukaisuutta ja kestävä kehitystä. Maaseutubaronetrin mukaan kuitenkin yli 70 prosenttia kansalaisista kokee, etteivät ilmastotoimet kohtele maaseutua ja kaupunkia yhdenvertaisesti, ja että ilmastotoimet tekevät

284 Ilmastolaki (423/2022)

maaseuduilla liikkumisesta hankalaa²⁸⁵. Maaseudun väestön keskuudessa ilmastonmuutos herättää huolta, mutta vielä enemmän koetaan huolta omasta jaksamisesta, terveydestä, tulevaisuuden epävarmuudesta ja yhteiskunnan ilmapiiristä²⁸⁶. Paikkaperustaisuus, osallisuus, paikallinen hyväksyttävyys ja oikeudenmukaisuus ovat avainasemassa kolmoiskriisin ja siihen liittyvän kestävyys siirtymän ja bio- ja kierto-talouden onnistuneessa ratkaisussa²⁸⁷.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset kohdistuvat erityisesti luonnonvarasektoriin, ja vaikutuksiin varautuminen tapahtuu pitkälti maaseuduilla. Alueellisia ominaispiirteitä ja haavoittuvuuksia on tarkasteltu osana Kansallisen ilmastonmuutoksen sopeutumissuunnitelman 2030 valmistelua²⁸⁸. Tulvariskien ennustetaan kasvavan erityisesti Pohjanmaalla, Satakunnassa, Kymenlaaksossa ja Lapissa. Maataloudessa on varauduttava kuivuuteen, märkyyteen, vieraslajeihin ja kasvitautien lisääntymiseen. Metsätaloudessa haasteina ovat tuhohyönteiset, myrskyt, metsäpalot, lumituho ja roudan puute. Ilmastonmuutos vaikuttaa maaseuduilla sijaitsevaan ja laajasti palvelemaan infrastruktuuriin. Tieverkoston kulumisen, kelirikko, eroosio ja kunnossapitokustannusten kasvu heikentävät liikenteen sujuvuutta ja turvallisuutta. Tämä näkyy myös yksityisteiden ylläpitokustannusten nousuna (emt.). Raideliikenne on erityisen haavoittuva sään ääri-ilmiöille²⁸⁹. Erityisesti saamelaiselinkeinojen, kuten poro- ja kalatalouden, haavoittuvuus korostuu ilmastonmuutoksen vaikutusten myötä.

Luonnon monimuotoisuuden väheneminen eli luontokato on toinen kolmoiskriisin ulottuvuus. Kansainvälisesti tavoitteena on pysäyttää luontokato vuoteen 2030 mennessä ja edetä kohti luontopositiivisuutta. Suomessa tätä tavoitetta edistettään EU:n biodiversiteettistrategian, YK:n CBD-sopimuksen ja kansallisen biodiversiteettipolitiikan kautta²⁹⁰. Ennallistamisen tavoitteena on parantaa luonnon tilaa eri ympäristöissä sekä suojelualueilla että niiden ulkopuolella. Se edellyttää erilaisia tapoja vahvistaa luontoarvoja esimerkiksi soilla, metsissä, maatalousympäristöissä, tuntureilla, rannoilla, merellä ja sisävesissä. Toimia kohdennetaan nykyisille suojelualueille ja valtion maille, mutta eri luontotyyppien riittävä kattaminen edellyttää

285 Vihinen ym. 2024a

286 Kankare ym. 2023

287 OECD (2025e) peräänkuuluttaa paikkaperustaisempaa ilmastopolitiikkaa ja kestävyys-siirtymän paikallislähtöistä toteuttamista; vrt. Alue ja Ympäristö (2023); Kivimaa ym. 2023; Leino ym. 2023 ja 2024; Lyytimäki ym. 2023; Korhonen (toim.) 2025

288 Virtanen ym. 2023

289 Kantala ym. 2024

290 Luonnon monimuotoisuus ja luonnonsuojelu -tietosivu (ym.fi); Kansallinen luonnon monimuotoisuuden strategia ja toimintaohjelma vuoteen 2035 -hanke (YM039:00/2021)

toimia myös yksityisillä maa- ja vesialueilla. Alue, jolla luonnon tilaa parannetaan, voi säilyä käytössä. Suurin osa luonnon ennallistamisesta sijoittuu maaseuduille ja kytkeytyy vedenkiertoon. Alueen mukaan toimenpiteillä on erilaisia maaseutuvaikutuksia. Yleisellä tasolla luonnon tilan parantamisen tuloksena odotetaan esimerkiksi, että virkistysmahdollisuudet lisääntyvät ja luonnon kyky kestää yleistä sään ääri-ilmiöitä vahvistuu, minkä nähdään parantavan yhteiskunnan iskunkestävyyttä. Padottujen virtavesien avaaminen voi sekä parantaa kalakantoja että muuttaa vedenkorkeuksia ja vaikuttaa ranta-asumiseen. Koneurakoitsijoita tarvitaan paitsi ennallistettavien alueiden luomiseen, myös niiden ylläpitoon, kuten turvemaiden vettämiseen ja suo-ojien tukkimiseen samalla, kun työ turpeennostossa ja metsien korjuussa voi vähentyä tai muuttua metsänhoitokäytäntöjen muutosten myötä. Osana kansallista valmistelua²⁹¹ Luonnonvarakeskuksessa on syksyllä 2025 toteutettu kokonaisvaltainen yhteiskunnallisten maaseutuvaikutusten arviointi, TalousEnna-osahankkeena.

METSO-, SOTKA- ja Helmi-ohjelmat²⁹² ovat olleet menestyksekkäitä. Määrärahojen tasot ovat rajoittaneet osallistumista. Suomessa on laidunnuksen ja muun hoidon piirissä noin 30 000 hehtaaria perinnebiotooppeja. Niihin kuuluvat niityt edellyttävät jatkuvaa hoitoa. Valtioneuvoston hyväksymän Helmi-elinympäristöohjelman tavoite on 52 000 hehtaaria. CAP-suunnitelma (2023–2027) painottaa ympäristökorvauksia, joihin sisältyvät perinnebiotooppien ja luonnonlaitumien hoito. Sen tavoitteena on, syksyn 2025 tilanteen mukaan, että vuonna 2027 on 38 000 hehtaaria hoidettuja perinnebiotooppeja ja luonnonlaitumia. Maatalouteen liittyvien lajien ja luontotyyppien osuus -indikaattoriin saadaan ensimmäisiä tietoja vuoden 2025 aikana²⁹³.

Ilman, veden ja maaperän saastuminen on kolmoiskriisin kolmas ulottuvuus. Pintavesien ekologinen tila vaihtelee erinomaisesta huonoon, ja ilmastonmuutos saattaa heikentää vesistöjen tilaa entisestään. Maa-, metsä-, vesi- ja kalatalouden tehtävissä huolehditaan vesistöjen ja pohjavesien tila ja varmistetaan vesien kestävä käyttö. Pohjavesialueet jakautuvat epätasaisesti eri puolille maata, jolloin niiden suojelu on kriittistä. CAP-suunnitelma ja Ahti-ohjelma tähtäävät vesien tilan parantamiseen, erityisesti Saaristomeren valuma-alueella²⁹⁴. Pääkaupunkiseutua ja länsirannikkoa lukuun ottamatta perustuu Suomen kotitalouksien ja elintarvikelaitosten

291 Kansallisen ennallistamissuunnitelman laatiminen -säädösvalmistelu ja kehittämisshanke (YM055:00/2024)

292 Valtioneuvosto 2021b

293 Luonnonvarakeskus: Agrikaattori: CAP vaikuttavuusindikaattorit 2023–2027

294 Ympäristöministeriö 2025

vedenhankinta pääosin pohjaveteen ja tekopohjaveteen.²⁹⁵ NOUSU-ohjelma on parantanut vaelluskalojen elinolosuhteita ja pyrkinyt palauttamaan vaelluskalakantojen luontaista lisääntymistä Suomen virtavesissä²⁹⁶. Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston (jäljempänä EMKVR) kautta edistetään kestävästä kalastuksesta ja vesiviljelyä, EU:n yhteistä kalastuspolitiikkaa ja alueellisen työllisyyden ja koheesion lisäämistä. Manner-Suomessa toimii 10 kalaleader-ryhmää eli kalatalouden paikallista toimintaryhmää, jotka kehittävät kestävästä kalatalouden elinkeinoja paikallislähtöisesti²⁹⁷. Vesistöjen tilalla on merkittäviä vaikutuksia maaseutujen veto- ja pitovoimaan, talouteen ja turvallisuuteen.

3.6.1 Energiasiirtymä

Energiasiirtymällä pyritään saavuttamaan hiilineutraali yhteiskunta, hillitsemään ilmastonmuutosta sekä edistämään kestävyyssiirtymää. Ilmastonmuutoksen lisäksi ovat taloudelliset ja geopolittiset muutokset sekä energiakriisi korostaneet energiasiirtymän tarvetta²⁹⁸. Energiaomavaraisuuden näkökulmasta on hyödyllistä, että energiantuotantoa voidaan hajauttaa maantieteellisesti ja eri teknologioiden välille välttämällä riippuvuutta yhdestä tai muutamasta lähteestä. Energiasiirtymän toimia kohdistuu laajasti maaseuduille, erityisesti harvaan asutun maaseudun alueille Pohjois-Suomessa ja Länsi-Suomessa. Kulutus keskittyy Etelä-Suomeen.

Energiasiirtymän maaseutuvaikutukset konkretisoituvat maankäytössä²⁹⁹. Tuuli-voima on edullisin uusien voimalaitosten sähköntuotantomuoto Suomessa. Sen rakentamisen vaikutuksia nähdään maaseudun maankäytössä ja monipuolisessa hyödyntämisessä, luonnossa liikkumisessa ja maisemissa³⁰⁰. Aurinkovoiman osalta on Suomessa suunnitteilla tai rakenteilla merkittävä määrä teollisen mittakaavan voimalaa. Aurinkovoimalat ovat usein sijoittuneet entisille turvetuotantoalueille, pelloille ja metsäalueille vaikuttaen myös maankäyttöön ja maisemaan³⁰¹. Merkittävänä tekijänä sijoittumiseen ovat sähköverkon liittymän kustannukset.

295 Pohjavedet -tietosivu (mmm.fi)

296 Vaelluskalakantojen elvyttämisohjelma NOUSU -tietosivut (mmm.fi)

297 Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston (jäljempänä EMKVR) -tietosivut

298 Huttunen ym. 2024b

299 Alue ja Ympäristö 2023; Lund 2023; Huttunen, R. ym. 2024; Land use justice for green transitions (JUSTGREEN) -hanke

300 Ympäristöministeriö 2024b; Sorvali ym. 2023

301 Muhonen (toim.) 2024

Aurinkovoimarakentamisen erityisiä maaseutuvaikutuksia onkin ryhdytty tutkimaan³⁰². Hyödyntämätöntä aurinkovoimapotentiaalia on tunnistettu olevan maaseudun rakennusten katoilla (asuinrakennukset, julkiset rakennukset, teollisuuskiinteistöt, päivittäistavarakaupat)³⁰³ jäsien hyödyntämistä halutaan edistää³⁰⁴. Biokaasun tuotanto on vielä vähäistä Suomessa. Nykyinen tuotanto on vajaa 1 TWh vuositasolla. Teknistoloudellinen potentiaali on jopa 10–11 TWh³⁰⁵. Biokaasu on joustavaa, uusiutuvaa kotimaista energiaa, jonka tuotanto edistää ilmastotavoitteita, ravinteiden kierrätystä, vesiensuojelua sekä paikallis- ja aluetaloutta³⁰⁶.

Suomen on pantava toimeen EU:n sähkömarkkinalainsäädännön mukainen hajautettujen energiayhteisöjen järjestelmä heinäkuuhun 2026 mennessä. Paikalliset energiayhteisöt voivat vahvistaa maaseudun toimijoiden osallisuutta energiasiirtymässä. Lämmöntuotannossa ovat kaikenlaiset energiayhteisöt mahdollisia. Lainsäädäntö mahdollistaa myös sähköntuotannossa hajautettuja energiayhteisöjä, joissa myyjä on yksi ja sama. Työ- ja elinkeinoministeriö asetti syksyllä 2022 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää energiayhteisöjen sääntelyn jatkokehitystarpeita. Työryhmä suositteli hajautettujen energiayhteisöjen ja aktiivisten asiakkaiden energian jakamisen helpottamista koko Suomen alueella³⁰⁷.

Energiasiirtymään ja sähköistymiseen käytetään maaseuduilta saatavia mineraalivaroja. Kaivostoiminta sijoittuu etenkin maaseutujen haja-asutusalueille ja sillä voi olla merkittäviä paikallisia ja alueellisia vaikutuksia. Uusi kaivoslaki vahvistaa kuntien päätösvaltaa kaivostoiminnan hyväksymisestä ja vuodesta 2024 alkaen ohjataan noin 60 prosenttia kaivosveron tuotosta kunnille³⁰⁸. Maaseutuvaikutusten arvioinnin merkitystä tunnistetaan hyvin Kansallisessa mineraalistrategiassa³⁰⁹.

302 AuvoRa-tutkimus- ja kehittämishanke alkaen 1.8.2025

303 Haapaniemi ym. 2016; Lassila ym. 2016

304 Aurinkovoimarakentaminen -tietosivu (ym.fi)

305 Tilastokeskus 2025; Marttinen ym. 2015; Hyppänen ym. 2022

306 Marttinen ym. 2015; Helenius ym. 2017; Koppelmäki 2022; Pääkkönen ym. 2019; Winqvist 2019 ja 2021; Alm 2022; Ympäristöministeriö 2022; Suomen Biokierto ja Biokaasury 2025

307 Työ- ja elinkeinoministeriö 2023

308 Kaivoslaki 621/2011; Laki kaivoslain muuttamisesta 505/2023; Kaivosmineraaliverolaki 314/2023

309 Kangaspunta ym. 2024

Maaseutujen roolista hiilineutraalissa ja kestävässä yhteiskunnassa kaivataan visioita: vaarana nähdään, että maaseutujen väestö ja yhteisöt jäävät passiivisiksi välineiksi paljon maankäyttöä vaativissa kansallisissa toimenpiteissä³¹⁰. OECD:n, Nordregion ja kansallisten valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämissankkeiden tulokset korostavat, että ympäristöoikeudenmukaisuus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat tiiviisti yhteydessä nopeasti etenevän energiasiirtymän onnistumiseen kuin myös ilmasto- ja ympäristötoimenpiteiden toteuttamisen edellytyksiin³¹¹. Ympäristöoikeudenmukaisuuden ja laajemman oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien ja menettelytapojen kautta voidaan tutkitusti varmistaa, että siirtymä tapahtuu tasapuolisesti ja kaikkien yhteiskunnan osien, paikkojen, alueiden ja yhteisöjen tarpeet, voimavarat ja mahdollisuudet huomioiden. Ulottuvuuksia ovat jako- ja menettelytapojen tunnustava, hyvittävä ja ennakoiva oikeudenmukaisuus³¹². Paikallisten yhteisöjen osallisuus ja hyväksyntä nähdään kriittisinä kolmoiskriisin ratkaisujen ja energiasiirtymä onnistumiselle.

3.7 Maaseudun elinvoima kokonaisturvallisuuden kehyksessä

Ihmiset, yhteisöt ja yritykset maaseuduilla muodostavat tärkeän perustan maan kokonaisturvallisuudelle. Alueellista resilienssiä vahvistavat yksilöt, muutostoustavat yritykset ja kestävään elinvoimaisuuteen pyrkivät kunnat, jotka muodostavat yhdessä rakenteita ja infrastruktuuria ylläpitäviä yhteisöjä. Maaseudun väestökehityksen, kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan, talouden rakenteiden ja infrastruktuurin ja palveluverkon muutokset vaikuttavat elintärkeisiin toimintoihin, joihin kokonaisturvallisuus nojaa.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (jäljempänä YTS) tunnistaa, että turvallisuusuhkat ovat monimuotoistuneet ja vaikeasti ennakoitavissa³¹³. YTS:n kokonaisturvallisuuden ”timantissa” kuvataan yhteiskunnan elintärkeät toiminnot ja niiden keskinäinen suhde ja vahva kytkös: henkinen kriisinkestävyys, johtaminen, kansainvälinen ja EU-toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri

310 Kuhmonen ym. 2022; Salonen ym. 2023

311 OECD 2021b; Salonen ym. 2023; Leino ym. 2023; Kivimaa 2023; Kuhmonen 2023; Lund 2023; Alue ja Ympäristö 2023; Huttunen, S. (2024); Puhtaan energiajärjestelmän siirtymä (REPower-CEST) -hanke; Land use justice for green transitions (JUSTGREEN) -hanke

312 Lyytimäki ym. 2023

313 Valtioneuvosto 2025b

ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut. YTS:n toimintamallissa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana paikallisella (kunta), alueellisella (maakunta ja hyvinvointialue), kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Strategian päivityksen myötä kärkeen on nostettu henkinen kriisinkestävyys, ja siinä korostetaan yksilöiden merkitystä yhteiskunnan turvallisuuden avaintoimijoina. Sisäisen turvallisuuden selonteon mukaan yksilöiden keskinäinen luottamus sekä luottamus viranomaisiin ja yhteiskunnan palveluiden toimivuuteen myös häiriötilanteissa ovat henkisen kriisinkesävyuden keskeisiä tekijöitä.

YTS:n elintärkeiden toimintojen kytkökset ja kerrannaisvaikutukset konkretisoituvat eri tavalla maaseuduilla ja kaupungeissa. Kaupungeissa julkisen vallan ja yksityisen sektorin läsnäolo on huomattavasti vahvempaa kuin maaseuduilla. Maaseuduilla ja saaristoalueilla keskiössä ovat vakituisesti asuvat ihmiset ja heidän yrityksensä sekä heistä ja monipaikkaisista asukkaista koostuvat yhteisöt. Maaseutualueilla korostuu yksilöiden vahvuus osana paikallista yhteisöä, varautumisen korkea taso sekä asukkaiden monet roolit yksilön ja yhteisön arjessa (maatilayrittäjä palokuntalaisena, yksityistienomistajana, vesiosuuskunnan osakkaana, metsästäjänä, hanketoimijana, kyläyhdistyksen hallituksen jäsenenä ja vanhempana). Tärkeää on, että yhteiskunta huolehtii yksilön pärjäävyydestä ja edellytyksistä toimia yhteisen turvallisuuden tukena myös erilaisilla alueilla, erityisesti harvaan asutulla maaseudulla ja saaristossa, raja- ja mökkiseuduilla. Maaseutualueiden vahvuus on aktiivinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta ja muutosjoustava yrityskulttuuri. Vahvuutena ovat myös kestävää elinvoimaisuutta tavoittavat kunnat ja maakunnat.³¹⁴

Maaseudulla yhteisöt ja kansalaistoimijat ovat jo pitkään ylläpitäneet monia yhteiskunnallisia tehtäviä, joita kaupungeissa hoitaa julkinen tai yksityinen sektori. Yhteisölähtöinen toiminta luo tutkitusti vahvaa perusresilienssiä, joka tukee kriisinkesävyttä ja häiriötilanteista selviämistä³¹⁵. Toimintaedellytyksiin vaikuttavat esimerkiksi kansalaistoiminnan perus- ja hankerahoitus, yhteisöllisten tilojen käyttömahdollisuudet ja peruspalveluiden ja välttämättömien palveluiden saatavuus ja saavutettavuus. Toimintaedellytysten heikkeneminen vaikuttaa tutkitusti arjen sujuvuuden ja turvallisuuden kokemukseen, kuin myös luottamuksen heikkenemiseen.

Maaseudun järjestötiheys väestöön suhteutettuna on korkea erityisesti alueilla, joilla sosioekonominen asema on heikompi (harvaan asuttu ja ydinmaaseutu). Tämä kertoo vahvasta kansalaistoiminnan perinteestä ja potentiaalista, jota

314 Maaseutupolitiikan neuvosto ym. 2023

315 Mäenpää ym. 2025

hyödynnetään myös kokonaisturvallisuuden rakentamisessa, esimerkiksi kyläturvallisuuden, paikallisen varautumisen, kyläradioiden ja kyläkauppatoiminnan ylläpitämisen ja kehittämisen kautta. Malleja ei ole vielä laajemmin tunnistettu kansallisella tasolla, mutta enenevässä määrin paikallisella kuntatasolla ja alueellisen tason toiminnassa³¹⁶.

Vapaaehtoiset sopimuspalokuntalaiset tuottavat merkittäviä turvallisuuspalveluita erityisesti maaseudulla, jossa ne hoitavat jopa 90 prosenttia pelastustoimen tehtävistä. Palokuntayhdistysten rooli ulottuu myös nuorisotyöhön, turvallisuuskasvatukseen ja paikalliseen yhteisöllisyyteen, mutta niiden toiminta kärsii resurssi- ja henkilöstöpulasta³¹⁷.

Rajavartiolaitos tukee harvaan asuttujen rajaseutujen ja saariston turvallisuutta ensivastetoiminnalla ja ensihoidolla (emt.). Poliisin läsnäolo maaseudulla koetaan tärkeäksi, mutta resurssien keskittyminen kaupunkeihin heikentää tavoitettavuutta. Sisä- ja Itä-Suomen poliisilaitokset ovat ottaneet käyttöön harvaan asutuilla alueilla monialaisen poliisityön mallin, jossa yleispoliisit hoitavat rikostutkinnan lisäksi liikenteen valvontaa ja muita tehtäviä sekä toimivat yhteyshenkilöinä kunnille ja sidosryhmille³¹⁸. On todettu, että poliisin ajoneuvokalustoa ei ole kyetty kehittämään erityistarpeisiin esimerkiksi harvaan asutuilla alueilla (emt.). Vuonna 2024 poliisi yhdenmukaisti toimintatapoja HARVA-turva -projektin johtopäätöksenä. Poliisihallitus otti lokakuussa 2024 käyttöön yleisestä poliisin hälyttämisohjeesta poikkeavan menettelyn poliisilaitosten raja-alueiden 26 kunnan osalta. Hätäkeskuslaitosta ohjeistettiin näiden valittujen harvakuntien osalta erikseen. Toimintamalli tarjoaa hätäkeskuspäivystäjälle hälytettäväksi aina sitä partiota, mikä ajallisesti saavuttaa tehtäväpaikan nopeimmin riippumatta siitä, minkä poliisiyksikön partio on kyseessä ja millä alueella se partioi. Jatkossa näiden nimettyjen kuntien poliisin toimintavalmiusaikoja seurataan korostetusti ja toimintaa kehitetään palautteen mukaan³¹⁹. Harvaturva-projekti on osoittanut, että poliisin näkyvyyden lisääminen parantaa turvallisuuden tunnetta³²⁰.

316 Vrt. 72 tuntia -toimintamalli (Huoltovarmuuskeskus) HVK, joka on tunnistettu HVK:n strategiassa 2024–2027

317 Eskelinen ym. 2025

318 Kietäväinen ym. 2022

319 Poliisihallitus 2025

320 Lepistö ym. 2020; Eskelinen ym. 2025

Elintarvikehuollon turvaaminen on osa huoltovarmuutta³²¹ ja laajemmin kokonaisturvallisuutta. Sen ja koko ruoka-alan jatkuvuus riippuu maaseudun elinvoimasta ja asuttavuudesta. Ilmastonmuutokseen sopeutuminen, kausityövoiman saatavuus ja EU:n yhteinen maatalouspolitiikka (CAP-suunnitelma 2023–2027) vaikuttavat suoraan omavaraisuuteen ja huoltovarmuuteen³²². Huoltovarmuuden alueellinen toteutus perustuu viranomaisten, elinkeinoelämän ja kolmannen sektorin yhteistyöhön. Maaseudun toimijat ovat keskeisiä huoltovarmuuden kannalta kriittisten palveluiden ja infrastruktuurin ylläpidossa, erityisesti pitkäkestoisissa häiriötilanteissa.³²³

Autioituvat tilat ja rakennukset muodostavat turvallisuusriskin. Kokonaismaanpuolustuksen näkökulmasta maaseudun infrastruktuuri ja sen sääntely on suunniteltava siten, että ne tukevat myös sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeita. Huoltovarmuusjärjestelmä tukee tätä tavoitetta.

Alueellisilla yhteisölähtöisillä hankkeilla ja etenkin EU:n maaseuturahaston rahoituksella (CAP-suunnitelma 2023–2027) vahvistetaan varautumista ja turvallisuustoimintaa paikallistasolla eri puolilla Suomea. Maaseutualueiden haasteet, kuten väestökehitys, palveluiden etääntyminen, tietoliikenneyhteyksien puutteet ja kulkemisen kapenevat reunaehdot korostavat tarvetta kehittää paikallista varautumista. Omatoimisen varautumisen koulutukset ja tiedon jakaminen ovat keskeisiä toimenpiteitä. Kulttuuritoiminnalla voidaan tukea henkistä kriisinsietokykyä ja yhteisöllisyyttä. Viranomaisten ja maanomistajien vuorovaikutus on tärkeää viranomaistehtävien toteuttamisessa, esimerkiksi poronhoitoalueilla.

Sotilaallinen maanpuolustus nojaa koko yhteiskunnan tukeen ja vahvaan maanpuolustustahtoon. Maaseutualueiden elinvoima, yhteisöllisyys ja paikalliset toimijat ovat ratkaisevassa asemassa, kun rakennetaan kestävää ja kriisinkestävää yhteiskuntaa. Kokonaismaanpuolustuksen näkökulmasta on tärkeää, että poikkeusoloihin varautumisessa huomioidaan sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaedellytykset ennakoivasti jo normaalioloissa esimerkiksi säädösvalmistelussa, infrastruktuurin kehittämisessä, politiikkatoimissa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Esimerkiksi väyläverkostolla on sotilaallisen liikkuvuuden ja kaksikäyttöisyyden tarpeita tällä hetkellä ympäri Suomen, erityisesti Pohjois-Suomessa. Huoltovarmuusjärjestelmä on keskeinen väline, jolla tuetaan kokonaismaanpuolustuksen tavoitteita.

321 Valtioneuvosto 2022d; Valtioneuvosto 2024c

322 EU:n yhteinen maatalouspolitiikka -tietosivu (mmm.fi)

323 CAP-suunnitelma 2023–2027; Forsman-Hugg ym. 2025; Maaseudun talous, taloudellinen huoltovarmuus ja alueellinen elinvoima (TOTAL) -hanke

Vakavin suomalaiseen yhteiskuntaan kohdistuva uhka on sota, mikä korostaa erityisesti puolustuskyvyn merkitystä. Puolustushallinnossa on selvitetty kokonaismaanpuolustusta suhteessa muuttuneeseen turvallisuusympäristöön, ja käynnissä on tarvittavien jatkotoimien suunnittelu. Sotilaallinen maanpuolustus nojaa yhteiskunnan kaikkien sektoreiden tukeen ja vahvaan maanpuolustustahtoon. Kokonaismaanpuolustukseen kuuluvat kaikki ne kansalliset ja kansainväliset sotilaalliset ja siviilialojen toimet, joilla turvataan sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaedellytykset kaikissa turvallisuustilanteissa. Valtioneuvoston puolustusselonteko³²⁴ linjaa Suomen puolustuksen kehittämistä osana Natoa. Suomen puolustus perustuu vahvaan kansalliseen puolustuskykyyn osana liittokunnan yhteistä pelotetta ja puolustusta. Puolustusta kehitetään pitkäjänteisesti, suunnitelmallisesti ja kokonaisuutena vastaamaan toimintaympäristön kasvaviin vaatimuksiin. Puolustusjärjestelmän kehittäminen perustuu arvioon mahdollisista Suomeen kohdistuvista sotilaallisista uhkista. Sotilaallinen maanpuolustus nojaa yhteiskunnan kaikkien sektoreiden tukeen ja vahvaan maanpuolustustahtoon.

Kyläturvallisuuden ja -varautumisen kehittäminen paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti

Pelastuslaki velvoittaa jokaista kansalaista omatoimiseen varautumiseen. Kyläturvallisuus tukee tätä velvoitetta ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta, joka syntyy toimivasta arjesta, luottamuksesta ja yhteisön tuesta. Kylävara-konsepti on kehittymässä valtakunnalliseksi malliksi, ja sen integrointi kuntien valmius- ja turvallisuussuunnitteluun on tärkeää. Aloitteellisuus yhteistyöhön kuuluu viranomaisille, mutta paikalliset yhteisöt ovat sen toteuttamisen ytimessä.

Kyläturvallisuus on paikallisten yhteisöjen kehittämä toimintamalli, joka vahvistaa arjen turvallisuutta ja varautumista häiriö- ja kriisitilanteisiin. Se on muotoutunut eri puolilla Suomea kylien omista tarpeista käsin, ja sen ytimessä ovat yhteisöllisyys, paikallistuntemus ja naapuriapu. Kyläturvallisuustoiminta on jo laajaa, ja sitä kehitetään muun muassa EU:n maaseuturahaston tukemassa Kylävara-hankkeessa, joka kokoaa yhteen paikalliset voimavarat ja yhteistyön viranomaisten kanssa.

324 Valtioneuvosto 2024d

Kyläturvallisuus vastaa konkreettisiin riskeihin, kuten sähkökatkoihin, liukkaisiin teihin, tietoliikenneyhteyksien puutteisiin, sairauskohtauksiin ja lähisuhdeväkivaltaan. Toiminta voi saada alkunsa paikallisesta tragediasta, mutta sen tavoitteena on rakentaa turvallista elämää kylissä – nyt ja tulevaisuudessa. Ikääntyvä väestö tuo omat haasteensa, mutta kylien lähiverkostot tarjoavat tukea ja turvaa.

Kyläturvallisuustoiminta ja Kylävara-konsepti ovat esimerkkejä siitä, miten paikalliset yhteisöt voivat organisoida ja varautua häiriöihin. Vapaaehtoiset ovat olleet keskeisessä roolissa esimerkiksi koronapandemian aikana hoitaen vanhusten asiointia ja tukien arjen selviytymistä. Tällainen toiminta ei ainoastaan lisää turvallisuutta, vaan vahvistaa myös yhteisön yhteenkuuluvuutta ja hyvinvointia.

Kyläturvallisuus sisältää varautumisen opettelua, harjoittelua ja yhteisten suunnitelmien laatimista. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa pelastuslaitos on kouluttanut kyläläisiä luonnononnettomuuksiin varautumisessa, ja pelastusryhmät ovat aktivoituneet auttamaan esimerkiksi vanhuksia korona-aikana. Toimivat tietoliikenneverkot ja tiestö ovat keskeisiä tukipilareita kylien turvallisuudelle.

Lähde: Kylämme.fi – kyläsuunnitelma verkossa; Kylävara paikallisen varautumisen perustana Kylävara-hanke

3.8 Havaintoja keskinäisriippuvuudesta ja tyytymättömyyden maantieteestä

Suomi on EU:n ja OECD:n maaseutumaisimpia maita ja samalla kaupungistunut sekä poikkeuksellisen monipaikkaisesti asuttu. Tämä on ainutlaatuinen yhdistelmä. Kaupunki-maaseutuvuorovaikutus on kaksisuuntaista ja perustavanlaatuisesti keskinäisriippuvaista.

Kaupunki, maaseutu ja saaristo muodostavat toisiinsa kytkeytyviä toiminnallisia aluekokonaisuuksia. Maaseutumaisilla alueilla tuotetaan ruokaa, uusiutuvaa energiaa ja raaka-aineita, joita tarvitaan energiasiirtymässä, biotaloudessa sekä teknologia- ja kemianteollisuudessa³²⁵. Kaupunkialueilla (sisempi ja ulompi kaupunkialue ja kaupungin kehysalue) tarjotaan markkinoita, palveluita ja työpaikkoja sekä hyödynnetään maaseutumaisten alueiden luonnonvaroja ja maata esimerkiksi rakentamisessa, uusiutuvan energian tuotannossa, yhteiskunnan sähköistymisessä, ruoan ja makean veden tarpeen tyydyttämisessä sekä virkistykseen paikkoina. Kaupungin läheinen maaseutu toimii kaupunkialueille pendelöivän väestön asuinalueena ja tarjoaa tilaa asumiselle ja virkistykselle. Ydinmaaseuduilla tuotetaan monipuolisia hyödykkeitä. Maaseudun paikalliskeskukset (alle 15 000 asukkaan keskukset) toimivat palveluiden tärkeinä solmukohtina siellä, mistä matka suurempaan keskusta on arjen kulkemisen kannalta liian pitkä tai vaikea. Harvaan asuttu maaseutu ja saaristoalueet ovat luonnonvarojen, ekosysteemipalvelujen, hiilinielujen, virkistykseen ja luonnosta saatavan hyvinvoinnin lähteenä. Niin kaupungin läheisen maaseudun, ydinmaaseudun kuin harvaan asutun maaseudun mikro- ja pk-yrityspainotteinen elinkeinotoiminta kytkeytyy laajempiin arvoketjuihin, joista hyöttyy koko maa.

Keskinäisriippuvuudesta huolimatta kansainväliset ja kansalliset tutkimukset tunnistavat ilmiön, jota kutsutaan tyytymättömyyden maantieteeksi³²⁶. Ilmiö koskee erityisesti alueita, joiden asukkaat kokevat alueensa yhteiskunnassa ja politiikassa unohdetuksi. Poliitiikan suunnittelussa ja toimeenpanossa ne jäävät kasvavien kaupunkiseutujen vaikutuspiiriin ulkopuolelle tai niiden varjoon. Tyytymättömyyden maantiede – tai alueellisen epäoikeudenmukaisuuden tunne – näkyy erityisesti niillä alueilla, joiden luonnonvaroja ja maankäyttöä hyödynnetään esimerkiksi taloudellisten ja energia- ja ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi, mutta joilla nämä hyödyt eivät konkretisoidu arjen, työn, yrittäjyyden tai saavutettavuuden edellytysten

325 Katso myös MTK 2024

326 Muun muassa Euroopan komissio 2021a ja 2023; Haavisto 2022; OECD 2021a ja 2023a; Rodríguez-Pose ym. 2024; Sisäministeriö 26.10.2023; Kattilakoski ym. 2024; Vihinen ym. 2024a

parannuksina. Näillä alueilla on myös korkeampaa sairastavuutta ja alhaisempaa toimintakykyä, matalampi koulutus- ja tulotaso sekä matalampi äänestysaktiivisuus kuin kaupunkialueilla ja kaupungin läheisellä maaseudulla.

Ilmiö ulottuu peruspalveluihin liittyvään politiikkaan: palveluverkkojen muutokset vaikeuttavat arkea erityisesti pitkien välimatkojen, pienien ja ikääntyvien yhteisöjen alueilla. Tilanteeseen vaikuttaa se, että yhteiskunnallisia vastuita siirretään yhä enemmän ikääntyvien kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden harteille. Maaseutumaaisilla alueilla heillä on jo pitkään ollut kriittinen rooli palvelujen ylläpitämisessä ja kehittämisessä (yksityistiestö, vesihuolto, laajakaistarakentaminen, pelastustointi, kotona-asumista tukevat palvelut, digituki jne). Toimintoja siirretään myös markkinaehtoisille toimijoille (esim. uutispalvelut), joille maaseudun väestö ja haja-asutus ei tuota voittoa. Samalla nähdään, että valtion julkinen rahoitus kohdentuu eri tavalla erilaisille alueille: elinvoimaa uudistava rahoitus suuriin kaupunkeihin ja ylläpitäviä etuuksia ja maataloustukia maaseutumaaisille alueille. Kehitys haastaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ilmiötä on käsitelty Suomessa rajatusti, esimerkiksi kuntien eriytymiskehityksen tai alueiden eriytymisen yhteydessä, mutta se koskettaa kaikkia politiikkasektoreita, hallinnonaloja ja toimialoja. OECD korostaa, että politiikan tulee olla paikkaperustaista ja osallistavaa, jotta se vastaa eri alueiden erityisiin tarpeisiin³²⁷.

Tyytymättömyyden maantieteen ilmiöön vaikuttaa yhteiskunnan kehityksen tilanne, jota voidaan Suomessa havaita erityisesti harvaan asutulla maaseudulla ja saaristossa, mutta enenevässä määrin myös ydinmaaseudulla ja maaseudun paikalliskesköksissä. Suuraluekohtaisessa tarkastelussa ovat itäinen Suomi ja sen laaja harvaan asuttu maaseutu ja maaseudun paikalliskeskukset sekä kaupungit haavoittuvassa asemassa. Tarkemmalla aluetasolla on nähtävissä, että maakuntien ja hyvinvointialueiden itäisillä ja pohjoisilla (hallinnollisilla) raja-alueilla kasaantuu yhteiskunnallisia haasteita, huolimatta siitä, liikutaanko pohjoisessa, etelässä, idässä vai lännessä³²⁸.

Kaupunkien vaikutuspiiriä on tutkittu esimerkiksi osana paikkaperustaisuusindeksin kehittämistä. Paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksi (jäljempänä PBI) on analyyttinen työkalu, jonka tarkoituksena on tunnistaa alueiden kehitystarpeita ja paikallisia reunaehtoja aluepolitiikan kohdentamiseksi³²⁹. PBI osoittaa, että aluekehittämisessä ei voida soveltaa yhtä ja samaa mallia kaikille aluetyypeille, vaan

327 OECD 2012, 2019a ja b, 2021b, 2023a, 2025b ja c

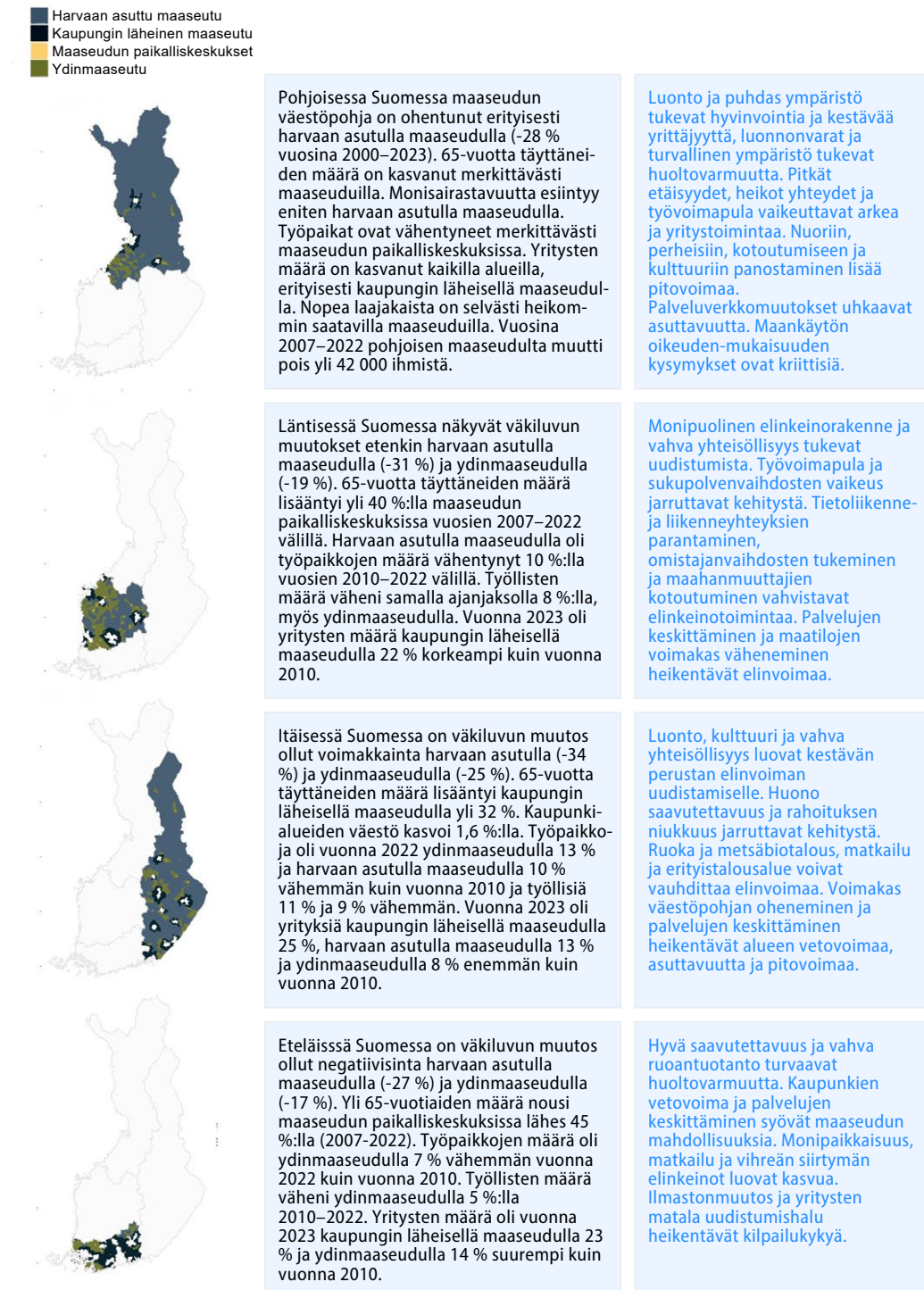
328 Husberg ym. (toim.) 2026 (tulossa)

329 Lehtonen 2015; Lehtonen ym. 2022; vrt. Veneri 2013

mallin tulee perustua paikallisiin olosuhteisiin, resursseihin ja haasteisiin. Indeksi kuvaa alueen kehitystarvet kahden päätekijän kautta. Ensinnäkin se tarkastelee, kuinka paljon alue voi hyötyä läheisten kasvualueiden taloudellisesta kehityksestä, esimerkiksi työssäkäyntimahdollisuuksien ja liikkumisen kustannusten perusteella. Toiseksi se arvioi paikallisia kehityshaittoja, kuten yksipuolista elinkeinorakennetta, alhaista koulutustasoa ja ikääntyvää väestöä, jotka voivat rajoittaa alueen työpaikkakehitystä ja heikentää sen kasvupotentiaalia. Indeksi on rakennettu postinumeroalueiden tasolla, mikä mahdollistaa tarkan paikallistason analyysin. Paikkaperustaisuusindeksi tarjoaa yhdessä maaseutuvaikutusten arvioinnin kanssa konkreettisen välineen paikkaperustaisen politiikan suunnitteluun. Arviointiin voidaan käyttää maaseutuvaikutusten arvioinnin lisäksi kestävän elinvoimaisuuden indeksiä.

Demokraattisen yhteiskunnan kannalta on olennaista, että osallistumisen oikeus toteutuu riippumatta asuinpaikasta, tietoliikenneyhteyksien kattavuudesta tai kulkemisen reunaehdoista. Julkisen vallan aloitteellisuus on ratkaisevaa. Maaseutualueiden elinvoimaisuuden uudistamiseen sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästi, huoltovarmuuden vahvistamiseen, alueiden eriarvoistumisen torjumiseen, alueiden sisäisten kehityserojen vähentämiseen ja koko Suomen mahdollisuuksien hyödyntämiseen tarvitaan kokonaisvaltaisia ja erilaisille maaseutumaisille alueille soveltuvia ratkaisuja. Paikkasensitiivisyys ja koordinaation tarve korostuu politiikan suunnittelussa, toimeenpanossa ja seurannassa.

Kuvio 5. Pohjoisen, läntisen, itäisen ja eteläisen Suomen maaseutumaiset alueet kartalla, tilannekuvan nostoja ja suuraluekohtaisen puntaroinnin päätelmiä (Tietolähde: Itä-Suomen yliopisto, Historian ja maantieteen laitos 2024; Husberg ym. 2026)

Maaseudun sisällä on havaittavissa eriytymistä

Harvaan asutun maaseudun tilanne on pitkään ollut kriittinen. Väestörakenne, palveluverkon harveneminen, infrastruktuurin rapautuminen sekä heikko fyysinen ja digitaalinen saavutettavuus ovat heikentäneet alueen elinvoimaa. Ikääntyvä väestö, matala syntyvyys, nuorten poismuutto ja suhteessa vähäinen maahanmuutto vaikuttavat huoltosuhteen heikkenemiseen tulevana vuosina. Alueella korostuvat luonto, kulttuuri ja luonnonvarat, mutta myös liikenne- ja energiaköyhyys sekä digisyrjäytyminen, joka koskettaa eri-ikäisiä ja eri taustoista tulevia asukkaita. Tarve paikkaperustaisille, joustaville ja saavutettavuutta parantaville sekä sosiaalisesti kestäville ratkaisuille on suuri. Koulutuksen ja nuorisotyön saavutettavuus on erityisesti haja-asutusalueilla haasteellista. Talouden rakenteiden uudistaminen ja toime-liaisuuden vahvistaminen on kriittistä. Kyläturvallisuus ja paikallinen varautuminen ovat nousseet tärkeiksi teemoiksi (kaikilla maaseuduilla).

Ydinmaaseudun haasteet muistuttavat harvaan asutun maaseudun tilannetta. Alueella on enemmän teollisuustyöpaikkoja ja hieman parempi saavutettavuus. Väestön väheneminen on voimakasta, työ-ikäisten määrän on ennustettu laskevan 60 000 henkilöllä vuoteen 2040 mennessä. Huoltosuhde oli jo vuonna 2023 yli 86. Yrittäjäyys on ydinmaaseudulla suhteessa yleisempää kuin kaupungeissa, mutta omistajavaihdosten tarve on suuri. Koulutustaso on matalampi kuin kaupungeissa. Korkeakoulutettujen osuus jää alle 30 prosentin. Merkit-tävät muutokset alueen elinkeinorakenteessa, palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa sekä infrastruktuurin kunnossa vaikuttavat muilla alueilla.

Kaupungin läheisen maaseudun työllisyysaste oli vuonna 2023 korkein (72,4 prosenttia), ja huoltosuhde on lähempänä kaupunkien tasoa. Alue houkuttelee lapsiperheitä ja etätyöntekijöitä, ja monipaikkaisuus on yleistä. Palveluiden saavutettavuus on parempi kuin muilla maa-seuduilla, mutta myös täällä koetaan palveluverkon muutokset ja digisyrjäytymisen riskit. Kulttuuripalveluiden riittävyys koetaan puutteelliseksi erityisesti naisten keskuudessa. Aurinkoenergian potentiaali on korkea, ja alueella on käynnissä useita kokeiluja. Energiasiirtymän vaikutukset maisemaan ja maankäyttöön herättävät huolta. Paikallisten energiayhteisöjen kehittäminen tarjoaa merkittäviä mahdollisuuksia.

Maaseudun paikalliskeskukset toimivat solmukohtina. Väestökehitys ja palveluiden keskittyminen maakuntakeskuksiin heikentävät niiden asemaa ja koko aluetta. Luottamus turvallisuusviranomaisiin on matalinta paikalliskeskuksissa ja yhteiskunnallinen tyytymättömyys on voimakasta. Nuorten osallistumismahdollisuudet ovat riippuvaisia kulkuyhteyksistä ja vanhempien tuesta. Yhteisölähtöinen yrittäjyys ja kansalaistoiminta ovat keskeisiä palveluiden ylläpitämisessä. Vapaaehtoistyön kuormitus kasvaa (kaikilla maaseuduilla).

3.9 Tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi

Selonteon SWOT-analyysi kokoaa keskeisimmät tilannekuvassa tunnistetut maaseudun sisäiset (endogeeniset) vahvuudet ja heikkoudet sekä maaseudun ulkoiset (eksogeeniset) mahdollisuudet ja uhat. Analyysi pohjautuu laaja-alaiseen tilastotarkasteluun, tutkimustietoon sekä selonteon valmistelun tueksi toteutettuun osallistamisprosessiin. SWOT-analyysissä on tunnistettu asioita, joita on nostettu esiin puntaroivissa suuraluetilaisuuksissa, lasten ja nuorten kuulemisessa sekä työpajojen keskusteluissa ja niihin pohjautuvissa loppupäätelmissä. SWOT-analyysi pohjautuu myös selonteon valmistelua tukevien kyselyiden vastauksiin.

Luvussa neljä esitetyllä visiolla ja tavoitetilalla sekä luvussa viisi esitetyillä poikkiallinnollisilla tavoitteilla ja kehittämissuosituksilla pyritään vahvistamaan vahvuuksia ja mahdollisuuksia sekä vastaamaan haasteisiin sekä tasapainottamaan heikkouksia ja varautumaan uhkiin. Laajempi selostus SWOT-analyysistä on luettavissa selonteon laadintaa tukevasta laajasta tilannekuvasta ja muutostekijöiden kuvauksesta.

Kuvio 6. Selonteon tilannekuvan SWOT-analyysin yhteenveto

4 Kansallinen maaseutuvisio

Se, miten maaseutu toimii ja kehittyy, vaikuttaa suoraan ruokapolitiikan, metsäbiotalouden, muiden maaseudulta kumpuavien arvoketjujen sekä luonnon tilan parantamisen toteutumiseen. Elinvoimainen maaseutu on tahdon asia. Aktiivinen toimijuus sekä politiikan ja hallinnon luoma ratkaisukeskeinen ja mahdollistava asuin- ja toimintaympäristö maaseuduilla on Suomen muutosjoustavuuden ja kansallisen kokonaisturvallisuuden etu. Kansallinen maaseutuvisio vuoteen 2040 on:

Kehittyvät maaseutomme – turvallisen, toiveikkaan ja kestävästi elinvoimaisen tulevaisuuden tekemisen ja poliittisten ratkaisujen ytimessä.

Tavoitetila 2040: Suomessa on digitaalisesti ja fyysisesti saavutettava, taloutta uudistava ja kestävästi elinvoimainen, palveluiltaan luova, tulevaisuuteen uskova. – Maaseutu, jonka ihmisiä, yhteisöjä, kulttuuria ja yrittäjyyttä arvostetaan. Maaseutupoliittinen järjestelmä, yhteiskunnallinen maaseututieto, maaseutuvaikutusten arviointi ja siihen pohjautuva politiikka ja jouheva hallinto vahvistavat toimijuutta maaseudulla.

Vision lähtökohtana on ajatus siitä, että

- erilaisia alueita kehitetään omista lähtökohdistaan käsin.
- maaseuduilla olevaa yhteiskunnallista potentiaalia arvostetaan, se osataan tunnistaa ja ottaa käyttöön paikallista elinvoimaa ja luonnon kantokykyä kunnioittaen.
- maaseuduilla olevat mahdollisuudet hyödynnetään tunnistamalla maaseutuvaikutukset ja ottamalla ne huomioon politiikassa ja kehittämisessä.
- ihmisten ja organisaatioiden välinen kumppanuus on vastavuoroista ja tavoitteellista sujuvan arjen, maaseutujen ja saariston asuttavuuden ja elinkeinotoiminnan varmistamiseksi.
- visio luo perustan suomalaiselle yhteiskuntasopimukselle maaseutujen kestäväen elinvoiman uudistamiseksi – älykkääksi sopeutumiseksi – ja tarjoaa vahvan viitekehyksen edellytyksille saavuttaa ruokapoliittisia ja muita kansallisesti asetettuja, maaseutuihin kytkeytyviä tavoitteita.

Askelmerkit vision toteuttamiseksi asetetaan poikkihallinnollisten tavoitteiden ja kehittämissuositusten kautta, jotka konkretisoituvat selonteon poliittisen käsittelyn jälkeen valmisteltavassa toimeenpanosuunnitelmassa. Yksityiskohtaiset rahoituspäätökset tehdään julkisen talouden suunnitelmien ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

5 Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset

Selonteon aikajänne ulottuu 2040-luvulle ja ylittää kuluvan vaalikauden. Sen tavoitteena on turvata kestävä elinvoimaisuus vahvistamalla asuttavuutta, osallisuutta ja toimintaedellytyksiä eri maaseutualueilla. Tavoitteena on myös edistää kuntien ja alueiden älykästä sopeutumista, varmistaa kansallisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamisen edellytyksiä sekä vahvistaa maan kokonaisturvallisuutta. Tämä edellyttää maaseutujen systemaattista tunnistamista ja huomioon ottamista politikan suunnittelussa ja toimeenpanossa kaikilla hallinnonaloilla: maaseutuvaikutusten arviointia.

Luvussa esitetään viisi tavoitekokonaisuutta ja 23 kokonaisvaltaista suositusta, jotka on laadittu poikkihallinnollisessa yhteistyössä ja tarkennettu lausuntopalautteen pohjalta. Selonteon poikkihallinnollinen toimeenpanosuunnitelma laaditaan eduskunnan kirjelmän pohjalta. Se konkretisoi tavoitteet ja suositukset. Poliittiset linjaukset tehdään hallitusohjelmien yhteydessä, ja rahoituspäätökset tehdään julkisen talouden suunnitelmien ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

Maaseutu on koti lähes 1,5 miljoonalle suomalaiselle ja toimipaikka 35 prosentille liikeyrityksistä. Rekisteröityneen väestöpohjan oheneminen ja heikkenevä asuttavuus vaikuttavat laajasti kansallisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamisen edellytyksiin, niin turvallisuudessa, taloudessa, kulttuurissa kuin hyvinvoinnissa. Maaseudun toiminnan merkitys on tunnistettu muun muassa yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa, huoltovarmuusselonteossa ja sisäisen turvallisuuden selonteossa. Maaseudun toiminnasta riippuvat myös esimerkiksi ruoka-alan, metsäbiotalouden ja matkailun alojen arvonnäystavoitteiden, samoin kuin energia-, ilmasto- ja ennallistamistoimien tavoitteiden toteutuminen. Maaseudun erityispiirteet ja -kysymykset ansaitsevat kansallista poliittista ja hallinnollista arvostusta, kiinnostusta ja tahtotilaa.

Maaseudun myyttejä puretaan kansainvälisesti, ja niitä on purettava myös kansallisesti. Maantieteellisten ja maaseudun ulottuvuuksien systemaattinen tarkastelu on entistä kriittisempää. Selonteossa on tunnistettu maaseudun toimintaan

pohjautuvia kansallisia odotuksia, maaseudun potentiaalin alihyödyntämistä sekä kasvavan tyytymättömyyden maantieteen ilmiön taustatekijöitä. Euroopan komissio, OECD ja WHO painottavat maaseutuvaikutusten arviointia ja maaseutumaisille alueille soveltuvien ratkaisujen kriittisyyttä. Selonteko tukee politiikan, hallinnon ja tutkimuksen suunnittelua, valmistelua ja toteutusta, jotka ovat avainasemassa ratkaisujen toteuttamisessa.

Selonteko täydentää muita kansallisia strategioita ja antaa viitekehyksen niiden tavoitteiden toteuttamisen edellytyksille. Tukea antaa maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä. Selonteko kytkeytyy ja täydentää maaseututiedolla seuraavia asiakirjoja:

- Ajassa uudistuva maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027 (MMM 2021:12)
- Alueidenkäytön kehityskuva (YM 2024:1)
- CAP-suunnitelma kaudelle 2023–2027
- EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma, Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027
- Itäisen Suomen ohjelma (VN 2025:14)
- Kansalaisjärjestöstrategia 2023–2027: Valtioneuvoston periaatepäättös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä (OM 2024:20)
- Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030: Valtioneuvoston periaatepäättös (VN 2022:13)
- Kansallinen mineraalistrategia (VN 2024:65)
- Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi: Valtioneuvoston periaatepäättös (OM 2025:12)
- Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma: Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035 (YM 2022:12)
- Kestävä ja kannattava ruokajärjestelmä ja selonteko kansallisesta ruokastrategiasta (MMM042:00/2023)
- Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta (OKM 2023:10)
- Kulttuuripoliittinen selonteko (VN 2024:55)
- Kuntien normien keventämisen ja kokeilujen ohjelma (VM119:00/2023)
- Luovan talouden kasvustrategia (VN 2025:61)
- Pohjoisen Suomen ohjelma (VN 2025:13)
- Saaristo kansallisena rikkautena: Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallinen kehittämisohjelma vuosille 2024–2027 (MMM 2024:27)
- Suomi liikkeelle – liikunnallisen elämäntavan ja toimintakyvyn poikkihallinnollinen ohjelma: Ohjelma-asiakirja (VN 2024:10)
- Teollisuuspoliittinen strategia (TEM 2024:49)

- Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi: Väestöpoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän muistio (VN 2025:35)
- Tulevaisuusselonteon 1. osa. (VN 2025:82)
- Uudistuvat ja hyvinvoivat alueet: Valtioneuvoston aluekehittämisspätös 2024–2027 (TEM 2024:12)
- Valtion kotoutumisen edistämishjelma 2024–2027: Valtioneuvoston periaatepäätös. (TEM 2025:2)
- Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko (OKM /2024/84)
- Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmasta (STM/2024/64)
- Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030 (VN 2023:7)
- Valtioneuvoston periaatepäätös mielenterveyden edistämisestä (STM/2024/161)
- Valtioneuvoston selonteko maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmasta (MMM 2022:15)
- Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta (VN 2025:85)
- Valtioneuvoston selonteko teollisuuspolitiikasta (VN 2025:39)
- Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n toimeenpanosta (VN 2024:49)
- Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma, päivityksen valmistelu käynnissä (LVM029:00/2023)
- Vesienhoitosuunnitelmat 2022–2027 (Ympäristö.fi)
- Yhdessä enemmän – keävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun : Suomen matkailustrategia ja toimenpiteet 2025–2028 (TEM 2025:29)
- Yhteiskunnallisten yritysten strategia (TEM 2021:41)
- Yhteiskunnan turvallisuusstrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös (VN 2025:1)

5.1 Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta

Suositus 1: Varmistetaan kansalaisten ja alueellinen yhdenvertaisuus digitalisaatiotavoitteiden saavuttamiseksi

Yhteiskunnan digitalisaatiotavoitteet saavutetaan, kun maaseutumaisten alueiden ja kaupunkialueiden välinen digitaalinen kuilu kavennetaan ja huippunopeiden (VHCN) laajakaistayhteyksien saatavuus varmistetaan myös maaseutumaisilla alueilla. Kansalaisten ja alueellinen yhdenvertaisuus voidaan varmistaa

- arvioimalla laajakaistarakentamisen tarvetta maaseudulle ottaen huomioon kustannus-hyöty-näkökulma myös seuraavalla EU:n rahoituskaudella (vrt. CAP 2023–2027);
- arvioimalla tarve nostaa Suomen laajakaistayhteyden yleispalveluvelvoite maaseudun elinvoiman uudistamista tukevalle tasolle;
- arvioimalla toimilupien laatu- ja kapasiteettivelvoitetta verkkotoimilupien uusimisen yhteydessä 2030-luvun alussa niin, että kapasiteetti vastaa maaseudun elinvoiman uudistamisen tarvetta;
- päivittämällä Traficomien lankapuhelinyhteystekniikkaan pohjautuva ohje viestintäpalveluiden toimivuudesta yhdessä pisteessä kiinteistössä;
- arvioimalla julkisen tuen tarve VHCN-yhteyksien rakentamiseksi ja rakentamisen kokonaiskustannukset valtiolle ottaen huomioon laajakaistarakentamisen työllisyysvaikutukset maaseuduilla sekä palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen, yrittäjyyteen ja elinkeinotoimintaan (maa- ja metsätalous, ruoka-ala), osaamisen lisäämiseen sekä kulkemisen reunaehtoihin liittyviä maaseutuvaikutuksia ja kerrannaisvaikutuksia taloudellisten tavoitteiden saavuttamisen edellytyksiin;
- vahvistamalla paikallislähtöisen kyläverkkorakentamisen toimijaverkon osaamista ja kokemustiedon jakamista.

Suositus 2: Vahvistetaan kestävän liikkumisen, liikenteen ja logistiikan edellytykset maaseutumaisilla alueilla

Maaseutualueiden asuttavuuden ja elinkeinotoiminnan kehittämisen perusedellytyksiin kuuluvat liikkuminen (kulkeminen), liikenne ja logistiikka. Valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (Liikenne 12) linjaukset ohjaavat kehitystä. Liikenne 12 tunnistaa ja käsittelee osittain erilaisten alueiden yhteiskunnallisia haasteita. Maaseutualueiden ikääntyvä väestö, toimeentulon taso ja harveneva peruspalveluverkko vaikuttavat henkilöautoiluun, henkilöliikennepalvelujen tarpeeseen, liikkuvien ja kotiin tuotavien palvelujen tarpeeseen ja kysyntään sekä myös logistiikan kautta elinkeinotoiminnan kehittämisen edellytyksiin. Maaseutualueiden erityispiirteisiin ja -tarpeisiin voidaan vastata

- turvaamalla kestävän liikkumisen, liikenteen ja logistiikan mahdollisuuksia maaseutualueiden väestön kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla ja tietopohjaisesti Liikenne 12 -suunnitelmaa noudattaen;
- huomioimalla palveluverkkojen alueellinen keskittyminen ja erityisesti peruspalveluiden saatavuuden turvaaminen kustannustehokkaasti sekä väestörakenteen muutoksesta aiheutuvat liikkumisen tarpeiden muutokset, kun valtio määrittelee alueellisen liikenteen tavoitteellista vähimmäispalvelutasoa;
- vahvistamalla poikkihallinnollista, eri viranomaisten välistä yhteistyötä ja koordinointia erityisesti julkisesti tuettujen henkilöliikennepalvelujen osalta;
- varmistamalla logistiikan edellytykset tietopohjaisesti koko maa huomioiden ja tunnistuen elintarvikehuoltoon ja taloudelliseen huoltovarmuuteen kytkeytyvät maaseuduilta lähtevät arvoketjut;
- varmistamalla liikenneinfrastruktuurin kaksoiskäyttö siellä, missä toimenpiteiden vaikuttavuus on suurinta, jotta saadaan laajempi hyöty yhteiskunnalle ja maaseudun elinvoiman uudistamiselle;
- tunnistamalla, arvioimalla ja huomioimalla vaikutuksia maaseudun toimintaympäristöön, turvallisuuteen, elinkeinoihin ja väestöön;
- huomioimalla sosiaalisen ilmaston rahaston käyttöä koskevassa suunnitelmassa erityisesti maaseutua koskevaa liikenneköyhyyden ilmiötä ja sen ratkaisumahdollisuuksia.

Suositus 3: Parannetaan yksityisteiden kuntoa – talouden, huoltovarmuuden ja varautumisen vahvistamiseksi

Yksityisteillä on tunnistetusti kriittinen merkitys maaseudun asuttavuudelle, maaseudun monipuoliselle elinkeinotoiminnalle, maa- ja metsätaloudelle, energiasiirtymälle, ilmastoriskien alueelliselle hallinnalle ja varautumiselle, pelastustoimelle, huoltovarmuudelle ja laajemmin kokonaisturvallisuudelle. Yksityistiestön kuntoa ja käytettävyyttä voidaan varmistaa kansallisesti

- korottamalla Liikenne 12 -suunnitelmaluonnoksen rahoitusohjelman mukaisesti yksityisteiden valtionavustuksen määrä vuodesta 2030 alkaen;
- huomioimalla TIESIT-hankkeen arviot yksityistiestön ja siltojen korjaustarpeesta ja vaikuttavuudesta laajempiin kokonaisturvallisuuden ja taloudellisen huoltovarmuuden perusedellytyksiin.

Suositus 4: Varmistetaan saaristoliikenne, myös poikkeusoloissa

Osana saaristolain uudistamishanketta päivitetään yhteysalusliikennettä koskevat säännökset sekä laaditaan yhteysalusliikenteelle yhtenäiset järjestämisperusteet ja määritellään reittikohtainen palvelutaso. Saaristoliikenne mahdollistaa asumisen ja elinkeinotoiminnan saaristossa, sillä se on ainoa yhteys mantereelle. Saariston kanalta elintärkeä saaristoliikenne voidaan varmistaa

- turvaamalla maantielauttojen ja -lossien, yhteysaluksien, yksityistiellossien ja -lauttojen toimivuus normaali- ja poikkeusoloissa.

5.2 Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistamista tukevia rakenteita

Suositus 5: Uudistetaan maaseudun talouden rakenteita sen potentiaalin täysimääräiseksi hyödyntämiseksi

Maaseuduilla sijaitsevan potentiaalin kestävä ja kokonaisvaltainen hyödyntäminen on tärkeää koko maan taloudelle ja tulevaisuudelle. Maaseutu ei ole vain resurs-sivarasto tai hyödykkeiden lähde. Maaseuduilla asuvat ihmiset ja siellä toimivat yhteisöt, yritykset ja elinkeinot mahdollistavat ruoka- ja metsäbiotalouteen, ener-giasiirtymään, luonnon ennallistamiseen, matkailuun, kuin myös kiertotalouteen ja luoviin aloihin kaavailtuja tavoitteita. Maaseutujen alihyödyntämisestä voidaan siir-tyä olemassa olevan potentiaalin kokonaisvaltaiseen ja kestäväan hyödyntämiseen

- arvioimalla OECD:n suositusten mukaisesti kansallisen TKI-järjestelmän maaseutuvaikutuksia, tekemällä näkyväksi maaseuduilla tehtävää TKI-toimintaa ja varmistamalla, että TKI-järjestelmä ja sen ehdot eivät aseta mikro- ja pk-yrityksiä sekä ammattioppilaitoksia epäedulliseen asemaan;
- vahvistamalla maaseutumaisten alueiden innovaatiovetoista kasvua tukemalla maaseutu- ja aluekehittämisen toimenpitein mikro- ja pk-yritysten TKI-toimintaa ja niiden yhteistyötä oppilaitosten kanssa;
- tunnistamalla rahoitusvälineiden saatavuuden kriittisyys, hakemalla ratkaisuja rahoituksen saatavuuden parantamiseksi sekä varmistamalla maaseudun monipuolisen mikro- ja pk-yrityskentän ja elinkeinotoiminnan edellytyksiä hyödyntää myös julkista rahoitusta;
- seuraamalla valtion julkisten hankintojen kohdentumista ja kerrannaisvaikutuksia erilaisille alueille sekä varmistamalla hankintalainsäädännön soveltaminen niin, että mikro- ja pk-yritykset pääsevät osaksi tarjouskilpailuja;
- vahvistamalla erityisesti nuorten, naisten ja maahanmuuttajataustaisten monipuolista yrittäjyyttä maaseuduilla, tukemalla omistajavaihdosten onnistumisten edellytyksiä ja saattamalla yhteen maaseuduilla toimivien yritysten luopujia ja jatkajia;
- edistämällä luovien alojen, luontoalan ja hevostalouden yrittäjyyttä ja liiketoimintaa kehittämällä rahoitus- ja neuvontapalveluita;
- vahvistamalla maaseudun erilaisten alojen asemaa alueellisissa TKI-järjestelmissä ja elinkeinostrategioissa, erityisesti kulttuuriperintöön, digitaalisuuteen, kestäväan kehitykseen ja toimintakyvyn vahvistamiseen liittyvissä innovaatioissa.

Suositus 6: Toteutetaan maaseutuvaikutusten arviointia osana seuraavan EU-rahoituskauden kansallista valmistelua, varmistetaan poikkihallinnollinen koordinaatio ja hyödynnetään laajemmin olemassa olevia maaseudun kehittämisen rakenteita

Toissijaisuusperiaatteen mukaisesti EU:n jäsenvaltioilla on mahdollisuus mukauttaa ja uudelleen kohdentaa varoja omien tarpeidensa ja olosuhteidensa mukaan EU:n rahoituskauden puitteissa. Euroopan komissio korostaa, että kaikki EU-rahastot ja -ohjelmat ovat maaseutualueilla käytettävissä. Suomessa tämä tarkoittaa sitä, että maaseuduille soveltuvat ratkaisut tulee rakentaa olemassa olevien maaseudun kehittämisen rakenteiden pohjalta tunnistuen selonteossa esiin nostetut maaseutumaisten alueiden erityispiirteet, tarpeet ja mahdollisuudet (potentiaalit). Subsidiari-teettiperiaate on vietävä käytäntöön Suomessa, ja se voidaan tehdä

- arvioimalla maaseutuvaikutuksia ja toteuttamalla poikkihallinnollinen koordinaatio EU:n seuraavan rahoituskauden valmistelussa eri rahastoissa, esimerkiksi kumppanuussopimuksen valmistelussa;
- turvaamalla monipuolinen maaseudun kehittäminen ja sitä tukevat toimenpiteet ja EU:n osarahoitus maaseudun elinvoiman uudistamiselle myös tulevaisuudessa;
- osoittamalla EU:n rahoitusta maaseutumaisten alueiden elinvoiman, talouden ja yhteisöllisten rakenteiden uudistumiseen sekä turvallisuuden vahvistamiseen;
- hyödyntämällä laajemmin olemassa olevia maaseudun kehittämisen rakenteita, kuten maaseutuverkosto, yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen YPK (Leader-toiminta) ja Älykkäät kylät, joilla yhdistetään resursseja, aktivoidaan paikallisia ja seudullisia toimijoita sekä varmistetaan yksityisen rahoituksen ja toimeliaisuuden (talkootyön) vipuvaikutus;
- välttämällä uusien ja päällekkäisten hallinnollisten rakenteiden rakentamista, tunnistuen ja huomioiden rajalliset paikalliset ja alueelliset resurssit, ja vahvistamalla näin synergioiden syntymistä eri hallinnonalojen ja rahastojen välillä, paikallislähtöistä toimijuutta alueiden vahvuuksien hyödyntämiseksi ja tasapuolista kaupunki-maaseutu-vuorovaikutusta.

Suositus 7: Varmistetaan maaseudun talouden rakenteiden uudistuminen parantamalla osaamisen, koulutuksen ja omistajavaihdosten edellytyksiä

Osaamisen ja työvoimatarpeiden haaste on kansallinen, ja sillä on maaseutumaisia erityispiirteitä ja maaseuduilla on myös siihen liittyviä erityistarpeita. Työvoiman liikkuvuus tai kaupunkiseutujen kasvava väestö eivät ratkaise näitä tarpeita. Maaseudun osaamisen, työvoiman ja yritysten jatkajatarpeita voidaan ratkoa

- mahdollistamalla lukiokoulutus alueilla, joilla nuorten määrä vähenee tulevana vuosikymmeninä, sekä opiskelijoiden oikeus asua maaseuduilla, eri paikkakunnalla kuin opiskelupaikkakunta, ja saada myös siellä asumislisää;
- vahvistamalla osaamisen lisäämisen, koulutuksen, erityisesti vapaan sivistystyön, maahanmuuton ja kotoutumisen edellytyksiä maaseuduilla.
- vahvistamalla edelleen ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen yhteistyötä maaseudun pk-yritysten kanssa;
- parantamalla edelleen jatko- ja muuntokoulutuksen mahdollisuuksia osana ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistusta;
- edistämällä TE-alueilla työperäisen maahanmuuton tarjoamia ratkaisuja maaseutujen omistajavaihdoksiin ja uusille yrittäjille, tuomalla esiin valtakunnallinen omistajavaihdostilanne ja sen tarjoamat mahdollisuudet yrittäjyyteen ja työllistymiseen;
- osallistamalla aktiivisesti maaseudun toimijoita ratkaisujen suunnitteluun ja toteuttamiseen, jotta toimenpiteet vastaavat paikallisiin ja seudullisiin tarpeisiin ja vahvistavat yhteisöllisyyttä ja paikallista vastaanottavuutta, hyödyntämällä täysimääräisesti maaseudun kehittämisen rakenteita ja EU:lta saatavaa rahoitusta poikkihallinnollisten ja sektorit ylittävien ratkaisujen löytämiseen ja toteuttamiseen paikkaperusteisesti.

Suositus 8: Vahvistetaan yhteisötaloutta kestävyysmurroksen ajurina

Maaseuduilla on suhteessa enemmän kansalaisjärjestöjä kuin kaupungeissa. Järjestöillä on merkittävä rooli paikallisten palveluiden tuottajina sekä julkisen ja yksityisen sektorin väliin jäävän yhteisötalouden toimijoina. Palveluiden tuottaminen maaseudulla vapaaehtoisvoimin ei riitä vastaamaan muuttuvaan ja kasvavaan kysyntään niin kuntien, hyvinvointialueiden kuin valtion taholta. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan puolelta on tarvetta pysyvämmille ja monipuolisemmille rakenteille tuotu esiin jo pitkään. Yhteisötalouden laajuus ja taloudellinen merkitys on alettu tunnistaa (EU:ssa 10 prosenttia kaikista yrityksistä ja 6,2 prosenttia työvoimasta). Erityisesti maaseutumaisilla alueilla, joilla ei ole toimivia markkinoita, yhteisötalous antaa ratkaisuja. Ratkaisuissa otetaan huomioon yhteiskunnallinen tavoite voitontavoittelun sijaan, voiton sijoittaminen takaisin toimintaan ja päätöksenteon osallistavuus. Yhteisötaloutta voidaan vahvistaa maaseuduilla

- tunnistamalla erityisesti maaseutujen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan pohjautuva yleishyödyllisten yritysten ja yhteisölähtöisen yhteiskunnallisen yrittäjyyden rooli palveluverkon tyhjiöiden paikkaajana, paikallisten työpaikkojen luojina, osaamisen kehittämisen mahdollistajina, vaikeasti työllistyville ryhmille mahdollisuuksia tarjoavina toimijoina sekä demokraattisen yhteiskunnan ja oman alueensa kehittämisen avaintekijöinä;
- parantamalla yhteiskunnallisten yritysten mahdollisuuksia saada rahoitusta ja toimia erityisesti niillä maantieteellisillä alueilla ja keskeisillä aloilla, joissa julkinen tai yksityinen sektori ei tarjoa perus- ja välttämättömyyspalveluita;
- mahdollistamalla yhteisötalouden kehittämiseksi pidempiaikaisia pilottikokeiluja (esim. kyläkauppatuki) erilaisille maaseutumaisille alueille – erityisesti harvaan asutulle maaseudulle, saaristoon ja ydinmaaseudulle.
- vahvistamalla yhteisölähtöistä yhteiskunnallista yrittäjyyttä (YYY) ottamalla käyttöön sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa sekä parantamalla rahoitusmahdollisuuksia;
- tunnistamalla yhteisötalous tulevaisuuden teollisuuden merkittävänä sektorina myös Suomessa, kuten on tehty EU:ssa.

Suositus 9: Mahdollistetaan paikalliselle tasolle skaalautuvat kiertotalouden mallit ja hajautetut energiayhteisöt tukemaan maaseudun talouden rakenteiden uudistamista, kestävää kehitystä ja huoltovarmuutta

Skaalautuvat kiertotalouden ja ravinteiden kierrätyksen mallit, ml. agroekologiset symbioosit sekä uusiutuvan energian paikalliset yhteisöt, muodostavat yhdessä vahvan perustan maaseudun talouden rakenteiden kestäväälle uudistamiselle. Esimerkiksi symbioosit tuottavat uusiutuvaa energiaa ja ravinteita, joita energiayhteisöt voivat jakaa ja varastoida. Yhdessä ne muodostavat paikallisia

liiketoimintaekosysteemejä, jotka vahvistavat huoltovarmuutta, vähentävät fossiili-riippuvuutta ja luovat uusia mahdollisuuksia maaseudun yrityksille ja yhteisöille. Kiertotalouden ja hajautetun uusiutuvan energiatuotannon ratkaisuilla voidaan vahvistaa niin ruoka-, energia-, ilmasto- ja ympäristöpoliittisia tavoitteita kuin myös paikallis- ja aluetaloutta, esimerkiksi

- tukemalla investointeja uusiutuvaan hajautettuun energiatuotantoon, kuten biokaasuun, aurinkoenergiaan ja energian varastointiin osana maatalouden ja elintarviketuotannon symbiooseja ja hajautettuja energiayhteisöjä;
- kehittämällä sääntelyä, kokeilukulttuuria ja rahoitusinstrumentteja, jotka mahdollistavat kiinteistörajat ylittävät energiayhteisöt, kiertotalouden mallit kuin myös yhteisöllisen (yleishyödyllisen) omistajuuden;
- vahvistamalla TKI-toimintaa ja ympäristöjä, jotka yhdistävät kiertotalouden (ravinteiden kierrätyksen, agroekologiset symbioosit) tuotantomallit, uusiutuvat energiayhteisöratkaisut ja paikallisen varautumisen;
- sisällyttämällä paikallistason kiertotalouden, ravinteiden kierrätyksen, agroekologiset symbioosit ja energiaomavaraiset ratkaisut osaksi aluekehittämisen ja huoltovarmuuden strategista suunnittelua;
- edistämällä osaamista ja koulutusta, joka tukee paikallisyhteisöjen kykyä hyödyntää TKI-järjestelmää ja luoda symbioottisia ja hajautettuja ratkaisuja.

5.3 Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, hyvinvointia, luottamusta ja tulevaisuususkkoa

Suositus 10: Mahdollistetaan maaseutujen asuttavuus parantamalla peruspalveluiden saatavuutta sekä varmistamalla ihmisten ja yhteisöjen kuuleminen ja osallistuminen hyvinvointialueilla

Maaseutujen elinvoima ja talouden rakenteiden uudistaminen perustuu ihmisten mahdollisuuteen asua, palata ja muuttaa maaseutumaisille alueille, mikä edellyttää saavutettavia ja alueiden erityispiirteitä huomioivia peruspalveluiden järjestämistapoja. Euroopan komission varapuheenjohtaja Raffaele Fitto on korostanut, että kaikilla eurooppalaisilla tulee olla todellinen oikeus jäädä kotiseudulleen (eng. "Right to Stay"). Tämä periaate on keskeinen osa uudistuvaa koheesiopolitiikkaa. Myös Enrico Lettan raportti (2024) nostaa esiin "vapauden jäädä" tärkeänä periaatteena kestävässä ja sosiaalisesti oikeudenmukaisessa sisämarkkinassa. Kestävät ja vaikuttavat palveluratkaisut edellyttävät paikkatietoon (kaupunki-maaseutuluokitus) perustuvaa suunnittelua, poikkihallinnollista yhteistyötä sekä paikallisten toimijoiden osallistamista, jotta voidaan turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvään

elämään koko maassa. Hyvinvointialueiden ja kuntien muuttuvan roolin myötä vuorovaikutus- ja yhteistyörakenteita uudistetaan. Maaseutujen ihmisten, yhteisöjen ja yritysten sujuvan arjen kannalta on tärkeää

- varmistaa maaseutujen asuttavuus alueille soveltuvilla peruspalveluiden järjestämisen (varhaiskasvatus ja perusopetus, kulttuuri ja kirjasto, sosiaali- ja terveyspalvelut, neuvontapalvelut) ja rahoituksen ratkaisulla (esim. yhteisötalous, sopimuksellisuus) sekä jatkamalla työtä kaikenlaisten kuntien toimintaedellytysten vahvistamiseksi ja kuntien uudistumisen edistämiseksi kuntien erilaisuus huomioiden;
- toteuttaa julkisesti rahoitettuja peruspalveluita koskevissa muutoksissa ja niiden kansallisessa ja alueellisessa seurannassa osallistavaa maaseutuvaikutusten arviointia ja tiedon tuotantoa kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisella aluejaottelulla (yhdistettävissä hallinnollisiin rajoihin, esimerkiksi kunta- ja hyvinvointialueiden hallinnollisiin rajoihin);
- laatia poikkihallinnollinen ja kokonaisvaltainen palveluverkkoanalyysi, jossa tunnistetaan maantieteelliset ulottuvuudet sekä erityisesti maaseutumaisia alueita koskevat liikenne- ja energiaköyhyyden ja digisyrjäytymisen ilmiöt, väestön ikääntyminen, jatkuvasti alhaisempi sosioekonominen asema sekä vähemmistökieliryhmät ja mahdollistaa maaseutumaisille alueille soveltuvia ratkaisuja ja kokeiluja;
- kannustaa hyvinvointialueita olemassa olevien kumppanuus- ja kuulemisrakenteiden ja -alustojen hyödyntämiseen sekä erilaisten alueiden näkyväksi tekemiseen kerätyissä tiedoissa ja osallistumisessa;
- edistää kaavoituksen sujuvuutta, hyvää elinympäristöä, alueiden elinvoimaisuutta, yritysten kilpailukykyä muun muassa yhdyskuntarakentamislain ja yhdyskuntakehittämislain sekä alueidenkäyttölain uudistamisen kautta;
- edistää myös alueidenkäytön kehityskuvassa tunnistettuja kehittämistarpeita, kuten kaupunkien ja maaseudun kestävä vuorovaikutuksen edistäminen;
- edistää rakennuskannan osalta pitkän aikavälin korjausrakentamisen strategisia toimia ja asuntopolitiikassa purkuavustusten hyödyntämistä vastuullisen purkamisen edistämiseksi sekä tyhjenevien kerrostalojen osalta taloyhtiöiden hallittua alasajoa asunto-osakeyhtiölain uudistamisen kautta;
- hyödyntää EU:n rahoitusvälineitä myös maaseudun rakennetun ympäristön kehittämiseen;
- arvioida tarve parlamentaariseen työlle valtakunnallisen alueiden eriytymisen ratkaisu- ja sopeutumiskeinojen löytämiselle.

Suositus 11: Lisätään liikkumista ja vahvistetaan hyvinvointia ja toimintakykyä maaseuduilla, alueelliset erityispiirteet ja -haasteet tunnistaen ja huomioiden

Maaseudun väestön toimintakyky on kriittinen koko Suomen elinvoimalle ja kriisinkestävyydelle. Liikkumattomuus heikentää toimintakykyä ja lisää sairastavuutta ja kustannuksia. Liikunta, urheilu ja luonnossa liikkuminen ovat väestön toimintakyvyn vahvistamisen ja maaseutujen elinvoiman uudistamisen työkaluja. Liikkumista, hyvinvointia ja toimintakykyä maaseuduilla voidaan lisätä

- huomioimalla liikunnan harrastamisen olosuhteita maaseuduilla: muun muassa pitkiä etäisyyksiä ja matka-aikoja, kulkemisen reunaehtoja, olemassa olevia yhteisöllisiä tiloja ja niiden ylläpitoa, maaseudun peruskoulujen merkitys harrastamisen paikkoina, kevyen liikenteen ja pientareiden leveyden merkitys liikkumiselle;
- kehittämällä yhteiskuljetuspalveluita, liikkuvia palveluja ja luotettavia tietoliikenneyhteyksiä parantamaan mahdollisuuksia päästä liikunnan harrastusten pariin, ja lisäämällä eri toimijoiden järjestämiä liikuntatilaisuuksia maaseuduilla;
- laajentamalla Harrastamisen Suomen malli kaikkiin kuntiin ja kouluihin, jolloin harrastamista voidaan tarjota yhä enemmän koulupäivän yhteydessä;
- turvaamalla maaseudun liikuntainfrastruktuuria ja lähiharrastusmahdollisuuksia varmistamalla kyllillä sijaitsevien ja käytössä olevien yhteisöllisten tilojen ylläpito ja käyttö, tukemalla paikallisia yhdistyksiä lisäämään yhteisöllistä liikkumista pitkäjänteisellä rahoituksella ja vähentämällä järjestöjen hallinnollista taakkaa;
- laatimalla alueelliset liikkumisohjelmat, joissa määritellään yhteiset tavoitteet ja toimenpiteet maakuntien, hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen yhteistyönä, tunnistamalla, huomioimalla ja osallistamalla maaseututoimijat.

Suositus 12: Varmistetaan paikallista osallisuutta, oikeudenmukaisuutta ja hyväksyttävyyttä kestävyys siirtymän toteuttamisessa

Maaseuduilla sijaitsevien luonnonvarojen, maaseudun maankäytön ja niistä syntyvien yhteiskunnallisten ja taloudellisten hyötyjen sekä niistä aiheutuvien haittojen oikeudenmukainen jakautuminen edellyttää ympäristöoikeudenmukaisia menetelmiä. Niiden mukaisia ratkaisuja, kuten kaivosveron osuuden palautuminen paikalliselle tasolle, niiden ohjeistusta ja seurantaan tarvitaan etenkin vihreän ja digitaalisen kaksoissiirtymän (ml. energiasiirtymän) toimeenpanossa. Kestävyys siirtymä voidaan toteuttaa reilusti, jos

- varmistetaan, että ilmasto-, ympäristö- ja biodiversiteettihaasteiden ratkaisemiseen tähtäävät tavoitteet palvelevat koko maata, myös maaseutujen ihmisten, yhteisöjen ja yritysten arjen tarpeita, talouden rakenteiden uudistamista sekä toiminta-, asuin- ja luontoympäristöjä;
- parannetaan paikallisväestön mahdollisuuksia osallistua kestävyys siirtymän toteuttamiseen tarjoamalla esimerkiksi välineitä, rahoitusta ja yhteistyömahdollisuuksia;
- toteutetaan maaseutuvaikutusten arviointia siten, että vahvistetaan ympäristöoikeudenmukaisuuden periaatteiden toteutus osana energia-, ilmasto-, liikenne-, ympäristö- ja maa- ja metsätalouspolitiikan sekä alueiden käytön suunnittelua, toteutusta ja seuranta;
- tunnistetaan poliittisessa suunnittelussa tavoitteeksi ehkäistä maaseutumaisille alueille syntyviä haittoja ennen kuin ne syntyvät (ennakoiva oikeudenmukaisuus);
- tunnistetaan ja tunnustetaan paikallistason eri kokemukset, tarpeet ja näkökulmat osana suunnittelua, valmistelua ja toimeenpanoa (tunnustava oikeudenmukaisuus);
- varmistetaan resurssien, hyötyjen ja haittojen reilu jakautuminen eri paikkojen ja toimijoiden välillä (jakava oikeudenmukaisuus);
- taataan paikallisen ja seudullisen osallistumisen mahdollisuudet, läpinäkyvän päätöksenteon ja paikallistiedon hyödyntäminen valmistelussa ja toimeenpanossa (menettelytapojen oikeudenmukaisuus);
- korjataan jo tapahtuneita haittoja ja epäoikeudenmukaisuuksia (hyvittävä oikeudenmukaisuus).

Suositus 13: Turvataan kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiä huomioiden niiden kriittinen merkitys maaseuduilla

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta on maaseuduilla kriittinen voimavara, joka tukee yhteiskunnan perusresilienssiä, toimintakykyä, kulttuuria, hyvinvointia, ympäristöhoitoa, osallisuutta ja luottamusta. Toiminnalle on siirretty yhä enemmän

yhteiskunnallisia vastuita samalla, kun sen tulevaisuutta haastavat väestökehitys, yleisavustusten muutokset, hallinnollinen taakka ja varainhankinnan reunaehdot, kuten peruspankkipalveluiden saatavuus. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytyksiä maaseuduilla voidaan turvata

- arvioimalla kansalais- ja vapaaehtoistointaan kohdistuvia muutoksia ja niiden laajempia maaseutuvaikutuksia. Muutoksia on nähtävissä valtionavuuissa, hyvinvointialueiden muutoksissa (tilat, palveluverkko, pelastustoiminta), vapaan sivistystyön rahoituksessa ja toiminnassa, välttämättömyyspalveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa sekä digitalisaalisen kuilun kasvamisessa;
- varmistamalla kansalaistoiminnan, kylätoiminnan ja palokuntatoiminnan kannalta kriittinen valtionavun taso;
- tunnistamalla kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan talkootyö omarahoitusosuudeksi kansallisen ja EU:n rahoituksen hakuehdoissa;
- edistämällä yhteisöllisten tilojen saatavuutta, ylläpitoa ja kehittämistä sekä tilojen monikäyttöisyyttä sektorit ylittävästi ja poikkihallinnollisesti;
- luomalla kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan seurannan indikaattorit ja kokoamalla ne maaseudun seurantakeskukseen (suositus 16).

Suositus 14: Varmistetaan yleishyödyllisten välttämättömyyspalveluiden (SGEI) saatavuus ja saavutettavuus

Euroopan komissio korostaa yleishyödyllisten välttämättömyyspalveluiden (SGEI) roolia sosiaalisen ja alueellisen yhteenkuuluvuuden sekä huoltovarmuuden ja ilmastotavoitteiden edistämisessä. Selonteon tilannekuvan valossa välttämättömyyspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus ovat kriittisiä harvaan asutulla maaseudulla, ydinmaaseudulla ja saaristossa päivittäistavarakauppapalveluiden, peruspankkipalveluiden, apteekkipalveluiden ja reseptilääkkeiden saatavuuden, posti- ja postinjakelupalveluiden (ml. lehtijakelu), polttoainejakelun sekä tietoliikenneyhteyksien ja henkilöliikennepalveluiden osalta. Suomessa SGEI-periaatetta sovelletaan EU:n valtiontukisääntöjen mukaisesti esimerkiksi kyläkauppatukeen. Yleishyödyllisten välttämättömyyspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus voidaan turvata alueilla, joilta julkiset ja markkinaehtoiset toimijat ovat vetäytyneet

- tarkistamalla yleispalveluvelvoitteisiin liittyvien muutosten maaseutuvaikutuksia sekä varmistamalla niiden tarkoituksenmukaisuus maaseutujen ihmisten ja yhteisöjen näkökulmista;
- arvioimalla välttämättömyyspalveluiden ja niihin kytkeytyvän julkisen rahoituksen yhteiskunnalliset kerrannaisvaikutukset;
- turvaamalla ja tarkistamalla kyläkauppatuen taso ja laajentamalla sitä, tunnistaen ilmastotavoitteita ja varautumisen tarve;
- tarkistamalla välttämättömyyspalveluiden SGEI-ehtoja muidenkin palveluiden osalta, kuten paikallismedian merkitys maaseutualueilla asuvien ihmisten ja yhteisöjen tiedonsaannin, sananvapauden ja tulevaisuudenuskon varmistamisessa.

5.4 Tavoite: Lisätään, kootaan ja hyödynnetään yhteiskunnallista maaseututietoa

Suositus 15: Vahvistetaan maaseutututkimusta ja -opetusta sekä koordinointia

Monien politiikkojen ja strategioiden tavoitteet ovat riippuvaisia siitä, miten maaseutumaiset alueet toimivat ja kehittyvät. Maantieteelliset ulottuvuudet tunnistavaa monialaista tutkimusta, kehittämistä ja innovaatiotoimintaa tarvitaan myös maaseutualueilla ja kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen kehittämisessä. Yliopistotutkimuksen ja -koulutuksen rakenteessa tulisi Ruotsin mallin tapaan tunnistaa paremmin maaseutumaisten alueiden erityispiirteitä ja -kysymyksiä osana yhteiskunnallista kehitystä. Maaseutututkimusta ja -opetusta ja koordinointia voidaan vahvistaa

- selvittämällä maaseutututkimuksen ja -opetuksen vahvistamisen mahdollisuuksia ja vastuutahoa Suomessa;
- arvioimalla mahdollisuudet maaseututieteen maisteriopintokokonaisuuden kokoamiseksi;
- hyödyntämällä täysimääräisesti EU:n tutkimus- ja innovaatiopolitiikan mahdollisuuksia lisäämällä soveltuvaa maaseutututkimusta Suomessa.

Suositus 16: Perustetaan kansallinen maaseudun seurantakeskus systemaattista maaseututiedon koontia ja analysointia varten

Tieto siitä, millä tavalla maaseutu toimii, on keskeistä kansallisten tavoitteiden (ruokapolitiikka ja -ala, metsäbiotalous, ympäristö ja luonto, energia- ja ilmastopolitiikka, kemianteollisuus, kokonaisturvallisuus jne.) toteuttamisen edellytyksille. Maaseutualueita kuvaava tilastotieto on hajallaan eri tietolähteissä, ja tilastoja tuotetaan ja kootaan eri tavoin, mikä vaikeuttaa tilastotietojen vertailua ja analyysiä. Koottu maaseututieto ja maaseutupoliittiset sekä saaristopoliittiset analyysit varmistavat, että tieto on vertailukelpoista. Koottu maaseututieto ja analyysit vahvistavat vaikuttamistyötä sen eteen, että suomalaisia koskevat EU-tason päätökset ovat oikeudenmukaisia ja huomioivat kansalliset ja alueelliset erityispiirteet sekä maantieteellisen ulottuvuuden. Päätöksenteossa ja valmistelussa on tarvetta ja kysyntää ajantasaisille tilastotiedoille, tilannekuvauksille ja analyyseille maaseutumaisten alueiden tilanteesta. Laajaan tarpeeseen ja kysyntään voidaan vastata

- perustamalla Euroopan komission maaseudun seurantakeskusta (eng. Rural Observatory) vastaava kansallinen maaseutumaisten alueiden tilannetietoa kokoava tietopalvelu tukemaan poikkihallinnollista valmistelua, arviointia ja seuranta, EU-vaikuttamista sekä maaseutupoliittisen selonteon ja kansallisen ruokastrategian toimeenpanon seuranta;

- osoittamalla tietopalvelun (maaseudun seurantakeskuksen) tuottamisen ja ylläpitämisen vastuu Luonnonvarakeskukseen, jonka lain mukainen toimiala kattaa maaseudun elinvoiman ja hyvinvoinnin;
- varmistamalla Luonnonvarakeskuksessa olevan maaseutututkimuksen ja maaseutuasiantuntijuuden resursointi;
- kokoamalla maaseudun seurantakeskukseen tietoa kestävän elinvoimaisuuden indikaattorista, paikkaperustaisuusindeksistä, maaseutujen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan indikaattorista sekä maaseutubarometritutkimuksista ja tuottamalla osana tietopalvelua analyysseja, jotka tukevat maaseutuvaikutusten arviointia kansallisella ja alueellisella tasolla.

Suositus 17: Seurataan väestöltään vähenevien kuntien kestävää elinvoimaisuutta – älykästä sopeutumista – ja hyödynnetään tietoa hyvien mallien tunnistamisessa ja edistämisessä

Selonteon suositukset kokonaisuudessaan vahvistavat kestävää elinvoimaisuutta – älykästä sopeutumista – paikallisella ja alueellisella tasolla. Väestön ikääntymistä, väestöpohjan ohenemista, kestävää kehitystä ja taloudellista kehitystä on selonteon tilannekuvan ja vision sekä lausuntopalautteen valossa tärkeä seurata kokonaisuutena tunnistamalla myös kuntatason muutokset kokonaisvaltaisesti. Maaseutujen, alueiden ja väestöpohjaltaan ohenevien maaseutumaisten kuntien ja pienten kaupunkien sekä alueiden kestävän elinvoimaisuuden ymmärtämiseksi, hyvien mallien tunnistamiseksi ja niiden edistämiseksi voidaan

- viimeistellä, ottaa käyttöön ja ylläpitää kansallinen kestävän elinvoimaisuuden indikaattori, joka perustuu tutkittuun tietoon ja kaupunki-maaseutuluokituksen mukaiseen alue- ja kuntajaotteluun ja
- mahdollistaa väestöltään vähenevien kuntien ja alueiden kestävän elinvoimaisuuden seuranta ja ymmärryksen lisäämistä väestökehityksen vaikutuksista kuntien ja alueiden kehitykseen, toimintaan ja keskinäiseen yhteistyöhön sekä
- edistää kestävän elinvoimaisuuden hyvien käytäntöjen tunnistamista ja näkökulman huomioimista kuntien ja alueiden päätöksenteossa kestävää kehitystä tukien;
- hyödyntää kestävän elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelua valtion keskushallinnon poikkihallinnollisen yhteistyön tukena, jotta voidaan myös kansallisesti luoda parempia edellytyksiä väestöltään vähenevien kuntien ja alueiden kestävälle elinvoimaisuudelle.

Suositus 18: Vakiinnutetaan monipaikkaisuuden tilastointia ja seuranta kansallisten ohjausvälineiden selvittämiseksi

Monipaikkaisuus on merkittävä maaseudun toimintaan ja alueiden käyttöön liittyvä ilmiö. Monipaikkaisuuden tilastollinen seuranta tulee tuottaa tukemaan palveluiden suunnittelua, mitoitusta ja yhteiskunnallista valmistelua eri hallinnonaloilla. Monipaikkaisuuden ohjausvälineiden selvittämiseksi voidaan

- tunnistaa ja huomioida monipaikkaisuutta nykyistä paremmin lakisääteisissä ja säännöllisissä suunnitteluprosesseissa sekä sisällyttää monipaikkaisuus suunnitelmien vaikutusarviointeihin valtioneuvoston periaatepäätöksen (2022) mukaisesti;
- kehittää monipaikkaisuuden tilastointia monipuolisin menetelmin, esimerkiksi yhdistämällä tilastollisia aineistoja ja säännöllisiä kyselyjä, huomioiden GDPR:n mukainen tietosuoja ja riittävä alueellinen tarkkuus;
- tunnistaa monipaikkaisuuden ulottuvuudet osana peruspalvelujen, varautumisen, huoltovarmuuden ja kriisinhallinnan suunnittelua ja harjoittelua.

Suositus 19: Arvioidaan maaseudun väestökehityksen vaikutuksia kokonaisturvallisuuden elintärkeille toiminnoille

Maaseutumaisten alueiden väestökehityksen ja elinvoiman muutosten vaikutukset kokonaisturvallisuuteen herättävät laajasti jaetun huolen. Maaseudun ihmisten, yhteisöjen ja yritysten toimintakyvyllä on merkittävä rooli yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ja niiden keskinäisten suhteiden vahvistamisessa. Tätä voidaan arvioida

- tunnistamalla nykyistä paremmin maaseutumaisten alueiden kriittiset erityispiirteet ja -kysymykset sekä vahvistamisen paikat kokonaisturvallisuuden toimijakentällä, esimerkiksi kyläturvallisuuden ja -varautumisen toimintamalli osana kansallista huoltovarmuustoimintaa;
- ennakoimalla ja tunnistamalla entistä paremmin maaseutualueisiin kohdistuvia toimenpiteitä, joilla on vaikutuksia yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa kuvattuihin elintärkeisiin toimintoihin ja niiden keskinäisiin suhteisiin – sekä laajemmin kokonaisturvallisuuden vahvistamiseen;
- lisäämällä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa maaseudun erityispiirteiden ja mahdollisuuksien tunnistamiseksi maaseutupolitiikan ja kokonaisturvallisuuden valmistelun kannalta keskeisten toimijoiden välillä (sihteeristöt).

Suositus 20: Edistetään kansallisen kaupunki-maaseutuluokituksen käyttöä valtion tilastolaitosten tietopalveluissa, ylläpidetään luokitusta ja koulutetaan sen käytössä

Kansallinen kaupunki-maaseutuluokitus on ollut käytössä vuodesta 2013, ja sitä on päivitetty vuonna 2020. Luokitus on staattinen, mutta sitä voidaan käyttää apuna dynaamisten ilmiöiden jäsentämisessä ja alueellisen muutoksen kontekstin ymmärtämisessä. Sen avulla pystytään erottamaan maaseutumaiset ja kaupunkimaiset alueet toisistaan ja laskemaan tilastoja erilaisille alueille sekä niiden yhdistelmille. Luokituksesta on myös kuntapohjainen yleistys, joka mahdollistaa kuntapohjaisen tiedon kaupunki-maaseutuanalyysin. Luokitus on kriittinen erilaisten alueiden erityispiirteiden ja -kysymysten sekä yhteiskunnallisen kehityksen ymmärtämiselle ja toimii alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla (pohjoismaisen luokituksen pohjalta). Jotta maaseututilastoinnin ja -tiedon saatavuutta voidaan parantaa, maaseudun toimintaan liittyvää seuranta- ja ennakkointia ja arviointia (ml. maaseutuvaikutusten arviointia) kehittää, alueellista eriarvoistumiskehitystä torjua sekä kansainvälistä vaikuttamista vahvistaa, tulee

- edistää kaupunki-maaseutuluokituksen käyttöönottoa (SYKE 2020) valtion budjettitalouden tilastolaitosten tietopalveluissa;
- ylläpitää luokitusta ja kehittää sen käyttöä lisäämällä dynaamisia ilmiöitä kuvaavia tasoja (monipaikkaisuus, saavutettavuus) vastaamaan paremmin erilaisten alueiden toiminnallisuuksia;
- helpottaa luokituksen datan käytettävyyttä kouluttamalla sen käytössä (SYKE);
- täydentää luokitusta tarvittavilla muuttujilla, jotta luokitusta voidaan hyödyntää kansallisessa alue- ja paikkatietoisessa valmistelussa koskien EU-rahoituskausia.

5.5 Tavoite: Terävöitetään ja vahvistetaan maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

Suositus 21: Tarkennetaan manen roolia ja päivitetään laki maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta

Suomalainen maaseutupoliittinen suunnittelujärjestelmä on kansainvälisesti ainutlaatuinen. Se toimii itsenäisenä politiikkalohkona aluekehittämisen kokonaisuudessa, rinnakkain saaristo- ja kaupunkipolitiikan kanssa, ja sen johtamisesta vastaa maaseutupolitiikan neuvosto (MANE). Selonteko tunnistaa tarpeen entistä vaikuttavammalle maaseutupolitiikalle, jota voidaan edistää

- päivittämällä laki maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta (1413/2011);
- laatimalla asetus MANEn asettamisesta, tehtävistä ja verkostomaisista toimintatavoista lain tarkoituksen pohjalta;
- tarkentamalla MANEn lain mukaista tehtävää ja tarkoitusta erillisellä valtioneuvoston päätöksellä;
- tunnistamalla maaseutupolitiikan lain mukainen tehtävä ja hyödyntämällä MANEn toimijuutta hallitusohjelmien valmistelussa merkittävien kokonaisuuksien yhteensovittamiseksi sekä ennakkoinnissa, seurannassa ja arvioinnissa;
- asettamalla MANelle tehtäväksi seurata selonteon toimeenpanoa ja laatia poikkihallinnollisesti raportti sen edistämisestä;
- varmistamalla MANEn ja maaseutupoliittisen suunnittelujärjestelmän riittävä resursointi myös tulevaisuudessa.

Suositus 22: Säännönmukaistetaan maaseutuvaikutusten arviointi keskus- ja aluehallinnossa ja vahvistetaan sen toteuttamista tukevat maaseutupolitiikan rakenteet

Maaseutuvaikutusten arviointia suositellaan kansallisella (VN 2022:66), EU:n, OEC-D:n ja WHO:n tasolla. Kuitenkin Suomessa sen toteutus on edelleen hajanaista eikä vastaa tarpeita, kun otetaan huomioon maaseudun toiminnan merkitys useiden kansallisten tavoitteiden toteuttamisen edellytyksille. Maaseutuvaikutusten arvioinnin säännönmukaistamista on edistetty maaseutupolitiikan tutkimus-, kehittämis- ja verkostotyöllä sekä poikkihallinnollisesti maa- ja metsätalousministeriön johdolla (maa- ja metsätalousministeriö 2022:17). Arvioinnin systemaattinen käyttö tukee päätöksenteon laatua, säästää resursseja, vahvistaa politiikan osuvuutta ja lisää luottamusta julkisiin instituutioihin erityisesti maaseutualueilla. Vaikka arviointi ei ole lakisääteinen, kuten ympäristö- tai tasa-arvovaikutusten arviointi, sen laiminlyönti voi johtaa puutteelliseen säädösvalmisteluun. Maaseutuvaikutusten arvioinnin säännönmukaistamista ja vakinaistamista voidaan edistää

- arvioimalla tarve säätää laki maaseutuvaikutusten arvioinnin menettelystä ja ryhtymällä arvioinnin pohjalta tarvittaviin jatkotoimenpiteisiin;
- tunnistamalla hallitusohjelmakirjauksissa ne politiikkatavoitteet ja toimet, joissa maaseutuvaikutusten arviointi on erityisen tärkeää ja edellytettävä toimenpide;
- nimeämällä keskushallinnon sisäinen vastuutaho maaseutuvaikutusten arvioinnin edistämiseksi ja seurannalle; tehtävä voidaan osoittaa poikkihallinnolliselle ja sektorit ylittävälle MANElle, jonka valmistelu, hallinnointi ja pääsihteeriys ovat MMM:n vastuulla;
- varmistamalla MANEn tehtävät, toimintaedellytykset ja resurssit, jotta se voi ylläpitää vuosittaista tietoa arvioinnin toteutumisesta ja sen vaikuttavuudesta eri hallinnonaloilla, ja tuottamalla hallituskausittain seurantaraportin ja suositukset seuraavalle hallituskaudelle;
- lisäämällä vuoropuhelua MANEn, MMM:n, OM:n, lainvalmistelun vaikutusarviointineuvoston ja eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnan kanssa arvioinnin edistymisestä ja sen toteuttamisesta;
- varmistamalla rahoitus maaseutumaisten alueiden osallistumismahdollisuuksien turvaamiseksi sekä maaseututiedon ja tutkimuksen tuottamiseksi maaseutuvaikutusten arvioinnin tueksi.

Suositus 23: Vahvistetaan keskushallinnossa kykyä tarkastella maaseutualueisiin liittyviä ulottuvuuksia, tiivistetään yhteistyötä ja hyödynnetään laajemmin maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

Ihmislähtöiset ja yhteiskunnalliset maaseutupoliittiset kysymykset ovat pohjimmiltaan poikkihallinnollisia, mutta niihin vaikuttavat keskeisesti hallintokohtaiset ratkaisut. Osana selonteon valmistelua on tunnistettu, että maaseudun ja paikallisuuden käsitteet jäävät keskushallinnon asiakirjoissa vahvasti kaupungin ja alueellisuuden käsitteiden varjoon. Ministeriöiden organisoitumistavat vaihtelevat liittyen aluekehityksen, maaseutupolitiikan, kaupunkipolitiikan ja saaristopolitiikan käsitteeseen. Maaseutupolitiikka kytkeytyy tiiviisti aluekehityksen kokonaisuuteen ja myös kuntien kehityksen edellytyksiin. Maaseutumaisia alueita on myös suurimmissa kaupungeissa. Poikkihallinnollinen ja sektorit ylittävä maaseutupolitiikan neuvosto (MANE), sen sihteeristö ja pääsihteeristö, verkostot sekä valtakunnalliset maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeet ovat kansallisen maaseutupoliittisen suunnittelujärjestelmän ydintä. Niistä koostuva MANEn verkosto toimii tulevaisuuteen suuntautuvana julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteisenä maaseututiedon ja erityiskysymysten käsittelyn alustana sekä ratkaisujen löytämisen ja edistämisen aktivaattorina. Se palvelee entistä laajempaa joukkoa tiedon tarvitsijoita alueiden eriytymiskehityksen ja alueiden sisäisten erojen katkaisemiseksi sekä maaseudun potentiaalin täysimääräiseksi hyödyntämiseksi kansallisten tavoitteiden edellytysten parantamiseksi.

Kykyä tarkastella maaseutualueisiin liittyviä ulottuvuuksia, maaseutupoliittisen suunnittelujärjestelmän hyödyntämistä laajemmin ja yhteistyön tiivistämistä voidaan vahvistaa

- edistämällä maantieteellisten ja maaseutu-ulottuvuuksien systemaattista tarkastelua keskushallinnossa;
- edistämällä osallistavuutta ja dialogisuutta vahvistaen maaseutualueiden ihmisten ja toimijoiden osallistumisoikeuksia kansallisen maaseutupolitiikan muotoilussa;
- varmistamalla MANEn verkoston toimintaedellytyksiä ja kykyä tuoda yhteen eri tasojen ja sektorien toimijoita ja yhdessä käsitellä ja edistää laajoja maaseutuun liittyviä ilmiöitä ja niihin vaikuttavia politiikkoja;
- tiivistämällä maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän ja MANEn verkoston yhteistyötä muiden itsenäisten toimielinten kanssa (esim. kestävä kehitys, osallistaminen, liikunta, turvallisuus);
- vahvistamalla suomalaista läsnäoloa EU:n Rural Pactissa (maaseutusopimuksen yhteisö) ja varmistamalla kansallinen maaseutupoliittinen yhteiskuntasopimus (vrt. maaseutupoliittinen kokonaisohjelma, maaseutupoliittinen julkilausuma ja kestävä kehityksen sitoumukset);

- kehittämällä edelleen yhteistyötä saaristopolitiikan kanssa saaristovaikutusten arviointimenetelmän osalta, kaupunkipolitiikan kanssa yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintamallin osalta sekä aluekehittämisen kanssa kansallisten tavoitteiden ja maaseutumaisten alueiden tietotarpeiden osalta;
- hyödyntämällä MANEn verkoston asiantuntemusta EU:n rahoituskauden valmistelussa, jotta aluekehittämisen ja maaseutupolitiikan yhteiset tavoitteet toteutuvat vaikuttavasti ja rahastojen politiikkaohjelmien koordinaatio tukee paikkaperustaisia ratkaisuja.

6 Lähdeluettelo

- Adamiak, C., Pitkänen, K. & Lehtonen, O. (2017). Seasonal residence and counterurbanization: the role of second homes in population redistribution in Finland. *GeoJournal* 82, 1035–1050 (2017). <https://doi.org/10.1007/s10708-016-9727-x> [viitattu 5.11.2025]
- 72 tuntia -toimintamallin tietosivu (Huoltovarmuuskeskus). <https://72tuntia.fi/> [viitattu 5.11.2025].
- Airikkala, M., Castrén, A., Helminen, V., Karhinen, S., Kosonen, K.-J., Kuivalainen, V., Lindholm, M., Mattila, H., Mäntysalo, R., Nieminen, H., Piippo, T., Rehunen, A. & Sahlberg, M. (2022). Alue- ja yhdyskuntarakenteen mahdolliset tulevaisuudet: PERUS-SKENE-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-455-2> [viitattu 5.11.2025]
- Akateeminen vartti -podcast (22.11.2021). Tutkimus seuraa syrjäseudun nuorten elämää 10 vuoden ajan. Itä-Suomen yliopisto. <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/tutkimus-seuraa-syrjaseudun-nuorten-elamaa-10-vuoden-ajan> [viitattu 7.11.2025]
- Ala-Mantila, S., Hirvilampi, T., Jokela, S., Laine, M. & Weckroth, M. (2022). Kautpunkien rooli kestävyysmurroksessa. *Terra* vol 134 nro 4 (2022). <https://doi.org/10.30677/terra.116456> [viitattu 6.11.2025]
- Alm, M. (2022). Uusiutuva energia : biokaasulla kohti hiilineutraalia tulevaisuutta. TEM toimialaraportit 2022:1. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-951-3> [viitattu 7.11.2025]
- Alue ja Ympäristö (2023). Vol 52 Nro 2: Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa -teemanumero. Verkkojulkaisu ISSN 2242-3451. <https://aluejaymparisto.journal.fi/issue/view/10816> [viitattu 5.11.2025]
- Aluekehittämisen tavoitteet ja suunnittelu -tietosivut (TEM). <https://tem.fi/aluekehittamisen-tavoitteet-ja-suunnittelu> [viitattu 4.11.2025]
- Aluekehityksen kansallinen tilanne ja kehityskuva 2024. <https://tem.fi/aluekehityksen-seuranta-ja-ennakointi> [viitattu 6.11.2025].
- Andersen Wulff, L. & Kampmann Palludan, L. (2024). Monitoring Digital Inclusion in the Nordic and Baltic Region. Nordregio. <https://doi.org/10.6027/nord2022-007> [viitattu 7.11.2025]

- Antikainen, J., Honkaniemi, T., Jolkkonen, A., Kahila, P., Kotilainen, A., Kurvinen, A., Lemponen, V., Lundström, N., Luoto, I., Niemi, T., Pyykkönen, S., Rehunen, R., Saukkonen, P., Viinamäki, O-P. & Viinikka, A. (2017) Smart Countryside. Maaseudun palveluiden kehittäminen ja monipuolistaminen digitalisaatiota ja kokeiluja hyödyntämällä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 9/2017. https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/9_Smart+Countyside/2559835c-f503-4b03-a7f5-43aff632228a?version=1.0 [viitattu 7.11.2025]
- Armila P., Halonen, T. & Käyhkö, M. (2016). Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 178. <https://doi.org/10.57049/nts.295> [viitattu 7.11.2025]
- Armila, P., Halonen T., Sivenius, A. & Haantio, S. (2024). Syrjäseutu lasten ja nuorten liikkumisen tilana. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Tutkimussarjan julkaisu nro 120. Syrjäseutu lasten ja nuorten liikkumisen tilana STOP! Tässä seison enkä muuta voi? -tutkimushankkeen loppuraportti. <https://kaks.fi/julkaisut/syrjaseutu-lasten-ja-nuorten-liikkumisen-tilana-stop-tassa-seison-enka-muuta-voi-tutkimushankkeen-loppuraportti/> [viitattu 5.11.2025].
- Armila, P., Käyhkö, M., & Pöysä, V. (2018). On the educational edges of a learning society: The Finnish hinterland as a framework of educational choices for young people. *Journal of Youth Studies*, 21 (9): 1198–1215. <https://doi.org/10.1080/13676261.2018.1453128> [viitattu 6.11.2025]
- Armila, P., Käyhkö, M., Ristaniemi, H., Vehkalahti, K., & Pöysä, V. (2025). Rural Leisure Time in the Making : Self-Created Youth Activities and Leisure Time in Sparingly Populated Rural Finland. Teoksessa K. Vehkalahti, I. M. Eriksen, & J. Østergaard (toim.), *Growing Up Rural : Qualitative Longitudinal Explorations of Young People Living in the Nordic Countries* (ss. 171-197). Palgrave Macmillan Singapore. *Studies in Childhood and Youth*. https://doi.org/10.1007/978-981-96-7127-4_8 [viitattu 11.11.2025]
- Aro S., Paunonen, A., Pietikäinen, J., Riihimäki, M-A., Seppänen, M., Tikkanen, J-, Saarilampi, M-L. & Nurkka, N. (2024). Biotalousalan korkeakoulutuksen arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 23:2024. ISSN 2342-4184. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_2324.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Aro, R., Aro, N., Manu, S. & Sinerma, J. (2023a). Harvaan asutun maaseudun nykytila-analyysi. MDI. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2024/01/Loppuraportti-Harvaan-asutun-maaseudun-nykytila-2023.pdf> [viitattu 4.11.2025]
- Aro, R., Aro, T., Hongisto, P., Kaarakainen, S-S., Kalland, M., Kyösti, A., Puumalainen, J., Salovaara, V., Varjo, J. & Volmari, S. (2023b). Väestönmuutoksen vaikutukset varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen : Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatuksiteristö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:52. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-961-5> [viitattu 4.11.2025]

- Aro, R., Kangas, E., Manu, S., Rannanpää S. & Siltanen, K. (2021). Tilastokatsaus naisten tietotyöstä maaseudulla. MDI. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/tilastokatsaus-uuttu-mdi-201221.pdf> [viitattu 5.11.2025].
- Aro, R., Laasonen, V., Laiho, A., Tolonen, S. & Varjonen, J. (2022). Kouluverkko-muutosten elinvoimavaikutukset kansallisesti, alueellisesti ja paikallisestimaa-seutu- ja saaristoalueilla. Liite 2. Tilastollinen tarkastelu. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/esi-ja-perusopetus/tee-ma-ja-jarjestelmaarviointit/maaseutu-ja-saaristoalueilla-asuvien-lasten-sivis-tyksellisten-ja-sosiaalisten-oikeuksien-toteutuminen-kouluverkon-muutoksis-sa-ja-peruskoulujen> [viitattu 7.11.2025]
- Aurinkovoimarakentaminen -tietosivu (Ympäristöministeriö) <https://ym.fi/aurinkovoimarakentaminen> [viitattu 17.11.2025]
- AuvoRa-tutkimus- ja kehittämishankkeen tietosivu (Vaasan yliopisto) <https://sites.uwasa.fi/auvora/> [viitattu 7.11.2025]
- Barca, F. (2009). An Agenda for a reformed cohesion policy: a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. Independent report prepared at the request of the European Commissioner for regional policy, Danüta Hubner, European Comission, Brussels.
- Bergström, H. (2025). Uudistuva työ, yrittäjyys ja johtajuus – Renewing work, entrepreneurship and leadership. Tip2025 Theory in Practice Conference Research Articles – Tutkimukselliset artikkelit. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu 2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-617-5> [viitattu 5.11.2025]
- Bodman, G. (2019). Leva ett med naturen - "Dammråttor kan man ju ge namn åt om man vill". Åbo Akademi University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-765-937-6> [viitattu 5.11.2025]
- Bogason, A., Brynteson, M., Rohre, L. & Tomren, L. (2025). The right kind of tourist? Rethinking tourism's impact on Nordic communities. Nordregio report 2025:5. <http://doi.org/10.6027/R2025:5.1403-2503> [viitattu 5.11.2025]
- Bogason, A., Rohre, L. & Brynteson, M. (2024). The value of social sustainability in Nordic Tourism Policy. Nordregio report 2024:18. <http://doi.org/10.6027/R2024:18.1403-2503> [viitattu 5.11.2025]
- Bryce, B. (2024). Rural Proofing: Lessons from OECD countries and potential application to health. OECD Regional Development Papers, No. 73, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/4011899a-en> [viitattu 4.11.2025]
- CAP-suunnitelma 2023-2027 (maa- ja metsätalousministeriö). <https://mmm.fi/cap27/cap-suunnitelma> [viitattu 7.11.2025]
- Digitaalitalouden ja -yhteiskunnan indeksi (DESI 2014-2022). Euroopan komissio. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/fi/policies/desi> [viitattu 7.11.2025]

- Dijkstra, L. & Jacobs-Crisioni, C. (2023). Developing a definition of Funcional Rural Areas in the EU. European Commission. JRC Working Papers on Territorial Modelling and Analysis No 11/2023 . European Commission, 2023, JRC135599. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC135599> [viitattu 31.10.2025]
- Eduskunnan kirjelmä 7/2010 v - VNS 5/2009 vpp. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=ek+7/2010> [viitattu 7.11.2025]
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2022). Maaseutupulssi: Työnantajayritysten tilannekuva ja näkymät maaseudulla ja kaupungeissa. <https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/maaseutupulssi-raaka-aineiden-ja-energian-hinnan-nousu-ajaa-maaseutuyrityksia-sopeutuksiin-vuonna-2023/#spf-Maaseutupulssi> [viitattu 7.11.2025]. Infografiikka: https://ek.fi/wp-content/uploads/2022/12/Maaseutu-Pulssi_infografiikka_2022.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2024a). Maaseutupulssin tulokset: Yritystoiminta vakaata ydinmaaseudulla; kaupunkien liepeillä haastavampaa. <https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/maaseutupulssin-tulokset-yritystoiminta-vakaata-ydinmaaseudulla-kaupunkien-liepeilla-haastavampaa/#spf-Maaseutupulssi> [viitattu 5.11.2025] Infografiikka: https://ek.fi/wp-content/uploads/2024/01/Maaseutu-Pulssi_infografiikka_01_2024.pdf [viitattu 5.11.2025]
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2024b). Omistajanvaihdosbarometri 2024. https://ek.fi/wp-content/uploads/2024/11/Omistajanvaihdosbarometrin-infografiikka_11_2024.pdf [viitattu 5.11.2025]
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2025). Yrityskysely: Joka 10. maaseudun yritys varautuu lähikuukausina toiminnan loppumiseen. <https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/yrityskysely-joka-10-maaseudun-yritys-varautuu-lahikuukausina-toiminnan-loppumiseen/#spf-Maaseutupulssi> [viitattu 7.11.2025]. Infografiikka: https://ek.fi/wp-content/uploads/2024/12/MaaseutuPulssi_infografiikka_01_2025.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Elinympäristön tietopalvelu Liiteri (Suomen ympäristökeskus). <https://www.syke.fi/fi/ymparistotieto/kartta-ja-tietopalvelut/elinympariston-tietopalvelu-liiteri> [viitattu 28.10.2025]
- Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Tietolähde Suomen ympäristökeskus. <https://liiteri.ymparisto.fi/?action=restoreWorkspace&type=hidden&workspaceId=1631> [viitattu 7.11.2025]
- Enbuska, M. (2017). Ammatillisen koulutuksen tila ja tulevaisuus maaseutualueilla. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, raportteja 176. <http://hdl.handle.net/10138/233546> [viitattu 5.11.2025]

- Enbuska, M. (2025a). Tarvittuja muttei tasavertaisia? Maahanmuuttajien kuulumisen kokemusten rakentuminen maaseudun paikallisyhteisöissä: Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 8.2.2025. *Maaseutututkimus*, 33(1), 73–80. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.162717> [viitattu 5.11.2025]
- Enbuska, M. (2025b). Boundaries of Belonging. Immigrants at home in Rural Finland. <http://hdl.handle.net/10138/590560> [viitattu 5.11.2025].
- Eriksen, I. M., Vehkalahti, K., Ristaniemi, H., Rönnlund, M., Tollefsen, A., Østergaard, J., & Armila, P. (2026). Trajectories of Belonging Among Nordic Rural Youth : Strengthening, Weakening, or Conflicting Belonging over Time. In K. Vehkalahti, I. M. Eriksen, & J. Østergaard (Eds.), *Growing Up Rural : Qualitative Longitudinal Explorations of Young People Living in the Nordic Countries* (pp. 145-170). Palgrave Macmillan Singapore. *Studies in Childhood and Youth*. https://doi.org/10.1007/978-981-96-7127-4_7 [viitattu 11.11.2025]
- Eskelinen, K., Lepistö, J., Kekki, T., Kallio, J., Kattilakoski, M., Kokki, E., Korhonen, A., Korhonen, T., Lasssheikki, M., Lukkari, T., Rajamäki, M., Turunen, J., Vällilä, L., Ristenrauna, M., Pihlaja, R., Patronen, P., Kalpa, M., Latvakoski, L. & Husberg, A. (2025). Harvaan asuttujen alueiden turvallisuus 2025: Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla alueilla. Sisäministeriön julkaisuja 2025:3 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-966-0> [viitattu 5.11.2025]
- Etelä-Karjalan hyvinvointialue. Mallu-auto-tietosivu. <https://www.ekhva.fi/toimipaikat/liikkuvat-palvelut/mallu-auto/> [viitattu 6.11.2025]
- EU:n maaseuturahoituksen laajakaista-hankkeiden tietosivu (Ruokavirasto). <https://www.ruokavirasto.fi/tuet/maaseudun-palvelut-ja-elinkeinojen-kehittaminen/investoinnit/laajakaistahankkeet/> [viitattu 7.11.2025]
- EU:n yhteinen maatalouspolitiikka -tietosivu (MMM). <https://mmm.fi/eun-yhteinen-maatalouspolitiikka-2023-2027> [viitattu 5.11.2025].
- EU:n yhteisötalouden maakohtainen tietosivu. Euroopan komissio. https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/my-country/finland_fi?prefLang=fi [viitattu 7.11.2025]
- EU:n yhteisötalouden palveluväylä. Euroopan komissio. https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/index_en?prefLang=fi&etrans=fi [viitattu 7.11.2025]
- Eurofound (2023). Bridging the rural–urban divide: Addressing inequalities and empowering communities, Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://eurofound.link/ef22027> [viitattu 4.11.2025]
- Euroopan alueiden komitea (2024). Alueiden ja kuntien tila 2024 : EU:n vuosikertomus : lähempänä oleva, vahvempi, yhteenkuuluva ja kunnianhimoinen Euroopan unioni. Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2024. <https://data.europa.eu/doi/10.2863/666330> [viitattu 4.11.2025]

- Euroopan komissio (13.6.2023). Lehdistötiedote: Yhteisötalous: Komissio ehdottaa keinoja hyödyntää yhteisötalouden potentiaalia työllisyyden, innovoinnin ja sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_23_3188 [viitattu 5.11.2025]
- Euroopan komissio (16.6.2025). Lehdistötiedote: Digitaalisen vuosikymmenen tilaa koskevassa vuoden 2025 raportissa kehoitetaan toteuttamaan uusia toimia digitalisaation, turvallisuuden ja teknologisen suvereniteetin alalla. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/fi/news/2025-state-digital-decade-report-urges-renewed-action-digital-transformation-security-and> [viitattu 5.11.2025]
- Euroopan komissio (2021a). Tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. EU:n pitkän aikavälin maaseutuvisio – Vahvat, verkottuneet, selviytymiskykyiset ja vauraat maaseutualueet. COM/2021/345 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52021DC0345> [viitattu 3.11.2025]
- Euroopan komissio (2021b). Tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle ; Ihmisten hyväksi toimivan talouden rakentaminen: yhteisötalouden toimintasuunnitelma. COM(2021) 778 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:52021DC0778> [noudettu 5.11.2025]
- Euroopan komissio (2022). Tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppa-neuvostolle, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. REPowerEU-suunnitelma COM(2022) 230 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:52022DC0230> [viitattu 5.11.2025].
- Euroopan komissio (2023). Tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle ; Kokonaisvaltainen lähestymistapa mielenterveyteen. COM(2023) 298 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:52023DC0298> [viitattu 5.11.2025].
- Euroopan komissio (2024). Digital Decade 2024: Broadband Coverage in Europe 2023-raportti ladattavissa osoitteesta <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-broadband-coverage-europe-2023> [viitattu 7.11.2025]
- Euroopan komissio (2025). Tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle ; Maataloutta ja elintarvikkeita koskeva visio - Maatalous- ja elintarvikealasta houkutteleva tuleville sukupolville. COM/2025/75 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:52025DC0075> [viitattu 4.11.2025]
- Euroopan komissio. Sääntelyn parantaminen -tietosivu. https://commission.europa.eu/law/law-making-process/better-regulation_fi [viitattu 4.11.2025]
- Euroopan komissio (16.7.2025). Lehdistötiedote: Vahvemman Euroopan kunnianhimoinen budjetti 2028–2034*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_25_1847 [viitattu 4.11.2025]

- Euroopan komissio (2022b). Digital Economy and Society Index (DESI) 2022; Thematic Chapters. Raportti saatavilla osoitteesta <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022> [viitattu 7.11.2025]
- Euroopan komissio (29.10.2025). Joint Research Center JRC:n lehdistötiedote: Euroopan maaseutualueet, jotka kurovat umpeen innovaatiokuilua. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/europes-rural-regions-bridge-innovation-gap-2025-10-29_en?prefLang=fi&etrans=fi [viitattu 5.11.2025].
- Euroopan komissio ja komissaari Raffaele Fitton kabinetti 2024-2029. https://commission.europa.eu/about/organisation/college-commissioners/raffaele-fitto_en [viitattu 4.11.2025]
- Euroopan komission maaseutusopimuksen yhteisö (2023). Case Study The Rural Vision Platform in Finland - An online platform collecting information on the Finnish countryside, the policy framework, project examples, and policy suggestions for the future. https://ruralpact.rural-vision.europa.eu/good-practice/rural-vision-platform-finland_en [viitattu 4.11.2025]
- Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston (jäljempänä EMKVR) tietosivut. <https://merijakalatalous.fi/kalaleader/kalaleader-ryhmat/> [viitattu 5.11.2025].
- Euroopan parlamentti (2022). Päätöslauselma EU:n pitkän aikavälin maaseutuvisiosta – Vahvat, verkottuneet, selviytymiskykyiset ja vauraat maaseutualueet vuoteen 2040 mennessä (2021/2254(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0436_FI.html [viitattu 3.11.2025]
- Euroopan parlamentti (2025). A10-0092/2025. Report on strengthening rural areas in the EU through cohesion policy (2024/2105(INI)). Committee on Regional Development. Rapporteur: Denis Nesci. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0092_EN.html [viitattu 4.11.2025]
- Euroopan unionin neuvosto (2023). Päätelmät EU:n pitkän aikavälin maaseutuvisiosta. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15631-2023-INIT/en/pdf> [viitattu 4.11.2025]
- Fadic, M. ym. (2019). Classifying small (TL3) regions based on metropolitan population, low density and remoteness. OECD Regional Development Working Papers, No. 2019/06, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/b902cc00-en> [viitattu 3.11.2025]
- Forsman-Hugg, S., Heimonen, R., Kujala, P., Lahtinen, M. & Yli-Liipola, M. (2025). Ankkuri-instituutioiden merkitys maaseudun elinvoimalle ja Suomen huoltovarmuudelle. Pellervon taloustutkimus. Puheenvuoroja 1/2025. <https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/2025/02/Puheenvuoro-ankkuri-insituutiot.pdf> [viitattu 5.11.2025].

- Government of Ireland, Department of Rural and Community Development and the Gaeltacht (2021). Our Rural Future: Rural Development Policy 2021-2025. <https://www.gov.ie/en/department-of-rural-and-community-development-and-the-gaeltacht/publications/our-rural-future-rural-development-policy-2021-2025/> [viitattu 4.11.2025]
- Granular-innovaatiohanke-tietosivu. <https://www.ruralgranular.eu/> [viitattu 4.11.2025]
- Haake, N. (2022). Valtakunnallinen ohje pelastuslaitoksille vapaaehtoisten voimavarojen hyödyntämiseksi pelastustoiminnassa. Sisäministeriön julkaisuja 2022:21. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-581-5> [viitattu 7.11.2025]
- Haapaniemi, J., Tikka, V., Haakana, J., Lassila, J. & Partanen, J. (2016). Aurinkosähkön mahdollisuudet maaseudulla. Maaseudun Uusi Aika -verkkolehti 2/2016. <http://www.mua-lehti.fi/aurinkosahkon-mahdollisuudet-maaseudulla/> [viitattu 5.11.2025].
- Haavisto, I. (2022). Suomi on maalainen. Maaseudulla kytee kriisi, jota kaupunkilaiset eivät tunnista. EVA-analyysi. No 114, 26.10.2022. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/10/eva-analyysi-no-114.pdf> [viitattu 5.11.2025].
- Hae avustuksia -verkkopalvelu <https://www.haeavustuksia.fi/fi/> [viitattu 4.11.2025]
- Haila, K., Rausmaa, S., Toivanen, M., Hirvonen, T., Kahila, P. & Tiittanen, N. (2021). Maa-seutupolitiikan neuvoston arviointi 2016–2020. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:3. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-401-2> [viitattu 4.11.2025]
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vesihuoltolain muuttamisesta (HE 40/2025 vp). Finlex. Hallituksen esitykset. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2025/40> [viitattu 7.11.2025]
- Hanell, T. & Mattila, M. (2024). Koetun elämänlaadun alueelliset erot ja Suomen sisäinen muuttoliike : Siirtolaisuusinstituutin alueellisen elämänlaatu- ja muuttokyselyn keskeiset havainnot. Siirtolaisuusinstituutti 08 / 2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7399-43-9> [viitattu 5.11.2025]
- Hanell, T., Mattila, M., Ahvenainen, T., & Raunio, M. (2023). Joko lähdet, vastahan tulit? Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden muuttoliike Suomessa vuosina 2010–2021. Migration-Muuttoliike, 49(2), 34–41. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/141138> [viitattu 5.11.2025]
- Happonen, K. & Kiilakoski, T. (toim.) (2025). Nuoruuden kolme vuosikymmentä. Nuorisobarometri 2024. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, opetus- ja kulttuuriministeriö. ISSN 1799-9227 (verkkojulkaisu). <http://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2025/03/nuorisobarometri-2024.pdf> [viitattu 7.11.2025]
- Heikinheimo, V., Pakarinen, H., Kautonen, K., Nurmio, K. & Strandell, A. (2024). Kuinka lähellä lähipalvelut sijaitsevat? Paikkatietoaineistoja ja menetelmiä palveluiden maantieteellisen saavutettavuuden seurantaan. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 42/2024. ISSN 796-1726 (verkkojulkaisu) <http://hdl.handle.net/10138/589253> [viitattu 6.11.2025]

- Helenius, J, Koppelmäki, K & Virkkunen, E. (2017). Agroekologinen symbioosi ravinne- ja energiaomavaraisessa ruoantuotannossa. Ympäristöministeriön raportteja 18/2017. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4716-6> [viitattu 6.11.2025]
- Helminen, V., Liljeqvist, S-S., Saastamoinen, U., Rehunen, A., Nurmio, K. & Vesanen, S. (2025). Kaupunki-maaseutuluokituksen päivityksen esiselvitys -loppuraportti. Julkaisematon raportti.
- Helminen, V., Nurmio, K. & Vesanen, S. (2020). Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020. ISSN 1796-1726. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/68a815fe-6c4d-4168-aefd-e1645a-caa977/content> [viitattu 31.5.2025]
- Helminen, V., Nurmio, K., Rehunen, A., Ristimäki, M., Oinonen, K., Tiitu, M., Kotavaara, O., Antikainen, H. & Rusanen, J. (2014). Kaupunki-maaseutu-alueuokitus. Paikkatietoihin perustuvan alueuokituksen muodostamistarpeet. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 24/2014. ISSN 1796-1726 (verkkokj.). <https://helda.helsinki.fi/bitstreams/9ba93e0f-bcb0-4cbd-b860-43396322573a/download> [viitattu 31.10.2025]
- Henttinen, A. (2008). Maaseutu politiikan tantereena; Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1988-2008. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 4/2009. Juvenes print, Tampereen yliopisto. ISBN 978-952-227-211-9.
- Hirvonen, T., Jolkkonen, A., Lemponen, V., Sillanpää, K & Ålander, T. (2025). Kausiasutus saaristoilla hyvinvointialueilla : Kausiasukkaiden pelastus- ja terveyspalvelujen käyttö ja niistä aiheutuneet kustannukset. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:2. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-563-7> [viitattu 11.11.2025]
- Hirvonen, T., Kahila, P., Kurvinen, A., Lehtonen, O. & Sinerma, J. (2020). Maa-seudun valokuituinvestoinnit. Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2020/2051-maaseudun-valokuituinvestoinnit> [viitattu 5.11.2025]
- Hirvonen, T., Raitiainen, S., Lemponen, V., Jokkonen, A., Kahila, P. & Rannanpää, S. (2024). Kuinka monta meitä on jäljellä viiden vuoden kuluttua? : Kyläkauppojen tukikauden 2022–2023 arviointi. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:4. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-864-5> [viitattu 6.11.2025]
- Honkaniemi, T & Luoto, I. (2016). Paikallisuus ja digitalisaatio ; Valokuituverkkojen merkitys maaseutualueiden kehittämisessä. Vaasan yliopiston julkaisuja, selvityksiä ja raportteja 210. 978-952-476-721-7. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-721-7.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Honkaniemi, T. (2023). Maaseutuja kaupungissa : Paikkaseksikkyyksi-ilmion relationaalinen tulkinta. Vaasan yliopisto. Artikkeliväitöskirja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-084-9> [viitattu 5.11.2025]

- Honkaniemi, T., Lundström, N. & Viinamäki, O-P. (2019). Neolokalismin kohti maaseudun paikkaseksikkyyttä – Millaista tarinaa yritykset kertovat maaseudusta? *Terra* 131: 1, 19–32. <https://terra.journal.fi/article/view/76585/42750> [viitattu 5.11.2025].
- Huoltovarmuuskeskus (12.1.2024). Maailman talousfoorumi: HVK maailman edelläkävijöiden joukossa rakentamalla kriisinkestävää myymäläverkostoa. <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/a/maailman-talousfoorumi-hvk-maailman-edellakavijoiden-joukossa-rakentamalla-kriisinkestavaa-myymalaverkostoa> [viitattu 17.11.2025]
- Huoltovarmuuskeskus, HVK:n strategia 2024–2027. <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/files/00f1e2e5e607874cfb7cf54a2847b5301a405548/strategia-hvk.pdf> [viitattu 5.11.2025]
- Husberg, A. & Tantarimäki, S. (2025). Maaseutupoliittisen selonteon valmistelua tukeva prosessi. Yhteenvetoraportti. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2025:26 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-579-8> [viitattu 9.12.2025]
- Husberg, A., Muilu, T., Vihinen, H. & Voutilainen, O. (2022). Säädösehdotusten maaseutuvaikutusten arviointi: Maaseutuvaikutusten arviointiohje lainvalmistelijoille. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2022:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-739-6> [viitattu 4.11.2025]
- Husberg, A., Tantarimäki, S., Kuhmonen, H-M., Biskop, N. ja Sihvola, A. (toim.) (2026). Maaseutupoliittisen selonteon laaja tilannekuva ja muutostekijöiden kuvaus; Poikkihallinnollisen valmistelun, tilastotiedon ja maaseutututkimuksen pohjalta. Maa- ja metsätalousministeriö 2026:X (tulossa)
- Huttunen, R., Kinnunen, M., Lemström, B., Hirvonen, P & Kuuva, P. (2024b). Finland's Integrated National Energy and Climate Plan Update. Publications of the Ministry of Economic Affairs and Employment 2024:30. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-527-0> [viitattu 7.11.2025]
- Huttunen, S., Tykkyläinen, R., Kaljonen, M., Kortetmäki, T., & Paloviita, A. (2024). Framing just transition : The case of sustainable food system transition in Finland. *Environmental Policy and Governance*, Early View. <https://doi.org/10.1002/eet.2096> [viitattu 7.11.2025]
- Hyppänen, T. (toim.), Ahola, J., Apajalahti, E-L., Havukainen, J., Honkapuro, S., Hörttnainen, M., Hyvärinen, J., Kaikko, J., Karjunen, H., Kauranen, P., Laaksonen, P., Lassila, J., Pyrhönen, O., Ranta, T., Ritvanen, J., Soukka, R., Turunen-Saaresti, T., Tynjälä, T. & Vakkilainen, E. (2022). Kohti hiilineutraalia Suomea. LUT-yliopiston energiaselonteko 5/2022. Raportit ja selvitykset – Reports, ISSN-L 2243-3384, ISSN 2243-3384 Järjestysnumero sarjassa: 117. LUT-yliopiston-Energiaselonteko-2022.pdf [viitattu 7.11.2025]
- HYVIS – Hyvän elämän jäljille -hanke (2020–2021). MDI. <https://www.mdi.fi/hyvis/> [viitattu 5.11.2025]

- Hyyryläinen, T. & Schmidt-Thomé, K. (2021). Maaseutu isossa kuvassa. Maaseutututkimus, 29 (Teema), 7–11. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112884> [viitattu 31.10.2025]
- Ilmastolaki (423/2022). <https://finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2022/423/ajantasa/2024-12-19/fin> [viitattu 5.11.2025].
- IMD World Competitiveness Yearbook (2024). IMD - International Institute for Management Development. ISSN 1026-2628. https://productivity.gov.ng/wp-content/uploads/2025/03/WCY_Bookletv1_2024-1.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Ingberg, L. (2002). Politikointia vai uusi toimintatapa? : YTR maaseutupolitiikan koordinoijana sektorihallinnossa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu, ISSN 1238-6464; 3/2002.
- Itä-Suomen yliopisto, Historian ja maantieteen laitos (2024). Lehtonen, O. Selonteon puntaroivien suuraluetaisuusaineistot.
- Jansik, C., Kaukovirta, A., Knuuttila, M., Kohl, J., Koivisto, A & Lehtonen, H. (2024). Ruoka-ala kasvuun viennin ja ruokainnovaatioiden vetämänä : Keskustelunavaus ruokasektorin arvonnäkökulman kasvattamiseen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 7/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-873-7> [viitattu 5.11.2025]
- Jauhola, L. & Toivanen, M. (2016). Ammatillinen koulutus ja innovaatio- ja tuotekehitystoiminta. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2016:7. <https://www.oph.fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/ammattillinen-koulutus-ja-innovaatio-ja-tuotekehitystoiminta-0> [viitattu 5.11.2025]
- Joensuu-Salo, S., Viljamaa, A., Tall, J., Varamäki, E. & Katajavirta, M. (2022). Maaseutuyhteydet omistajanvaihdosbarometrissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022081755522> [viitattu 5.11.2025]
- Kahila, P., Hirvonen, T., Jolkkonen, A., Kurvinen, A., Lemponen, V., Makkonen, T., Rautiainen, S., Teräs, J., Turunen, E., Copus, A., Lebbing, J., Vester, L. & Meijer, M. (2022). Mitä on älykäs sopeutuminen? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:42. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-173-5> [viitattu 4.11.2025]
- Kaivoslaki 621/2021. Lainsäädäntökokoelma. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/621> [viitattu 17.11.2025]
- Kaivosmineraaliverolaki 314/2023. Lainsäädäntökokoelma. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2023/314> [viitattu 17.11.2025]
- Kalalahti, M., Minkkinen, L., Saarinen, T., Tyni, K., Vaara, E., Ala-Vähälä, T., Häkkinen, P., Jänkälä, J-P., Pitkälä, H., Pöysä-Tarhonen, J. & Tarnanen, M. (2025). Perusopetuksen tilannekuva erilaistuvissa kunnissa : Manner-Suomen kuntien tarkastelu. Koulutuksen tutkimuslaitos, Raportteja jättyöpapereita 16. Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0940-7> [viitattu 6.11.2025]
- Kangaspunta T., Tasa, S., Kokko, M., Eskola, M. & Heininen, E. (2024). Kansallinen mineraalistrategia. Valtioneuvoston julkaisu 2024:65. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-746-1> [viitattu 7.11.2025]

- Kankaanranta, E. (2025). Parasta on luonnon rauha, turvallisuus ja vapaus elää omannäköistä elämää: Maaseutualueiden lasten ja nuorten kuulemisen tulokset. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-709-9> [viitattu 5.11.2025]
- Kankare, P., Ylönen, A., Kalpa, M. & Eloranta, E. (2023). Maaseudulla asuvien näkemyksiä hyvinvoinnistaan, palvelutarpeistaan ja tulevaisuudestaan. Tukihenkilöverkoston tutkimusraportti 2023. Maaseudun tukihenkilöverkosto. <https://tukihenkilo.fi/wp-content/uploads/Maaseudulla-asuvien-nakemyksia-hyvinvoinnistaan-palvelutarpeistaan-ja-tulevaisuudestaan-tutkimusraportti.pdf> [viitattu 5.11.2025].
- Kanner, A. & Hyryläinen, T. (2021). Maaseutu-sanan semanttinen käänne ja merkityksen muotoutuminen. Maaseutututkimus, 29(Teema), 33–65. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112887> [viitattu 31.10.2025]
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (2025). Vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja saavutettavuuden arviointi (2025–2026). <https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/vapaa-sivistystyo/vapaan-sivistystyon-yhteiskunnallisen-vaikutavuuden-ja-saavutettavuuden-arviointi-2025-2026> [Viitattu 29.10.2025]
- Kansallinen luonnon monimuotoisuuden strategia ja toimintaohjelma vuoteen 2035 -säädösvalmistelu ja kehittämishanke. YM039:00/2021. <https://ym.fi/hanke-sivu?tunnus=YM039:00/2021> [viitattu 5.11.2025].
- Kansallisen ennallistamissuunnitelman laatiminen -säädösvalmistelu ja kehittämishanke YM055:00/2024. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=YM055:00/2024> [viitattu 5.11.2025].
- Kantala, T. & Haapamäki, T. (2024). Ilmastonmuutoksen vaikutusten seuranta liikenteen hallinnonalalla. Traficomin tutkimuksia ja selvityksiä 22/2024. ISBN (verkkojulkaisu) 978-952-311-941-3 <https://www.traficom.fi/sites/default/files/media/publication/Ilmastonmuutoksen%20vaikutusten%20seuranta%20liikenteen%20hallinnonalalla.pdf> [viitattu 7.11.2025]
- Karvonen, S., Kestilä, L. & Saikkonen, P. (toim.) (2022). Suomalaisten hyvinvointi 2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL 2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-996-2> [viitattu 5.11.2025]
- Katajamäki, H. (2001). Vaikea maaseutupolitiikka : havaintoja maaseutupolitiikan käytännöistä. Julkaisuja / Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, ISSN 1457-8913; no 90.
- Kattilakoski, M & Sireni, M. (2025). Kyläturvallisuus osana kylätoimintaa ja kokonaisturvallisuuden ketjua. (2025). Maaseutututkimus, 33, 133-161. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.159831>
- Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H-M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli, P., Lukkari, T., Osmonen, E., Väre, T. & Åström, C. (2021). Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021 – 2027. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4> [viitattu 4.11.2025]

- Kattilakoski, M., Kervinen, K., Harilahti-Juola, V. & Lukkari, T. (2024). Polkuja tulevaisuuden kansalaistoimintaan: Näkökulmia osallisuuden ja kansalaistoiminnan vahvistamiseen maaseuduilla. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:25 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-741-9> [viitattu 5.11.2025]
- Kattilakoski, M., Kervinen, K., Harilahti-Juola, V., & Kurikka, P. (2022). Hyvä elämä maaseutukunnissa : Osallisuuden ja yhteiskehittämisen avaamia näköaloja kestävään hyvinvointiin ja kuntien älykkääseen uudistumiseen . Focus Localis, 50(4). <https://journal.fi/focuslocalis/article/view/120919> [viitattu 5.11.2025]
- Kauppinen, J. (2022). Kuka auttaa harvaan asutuilla alueilla ja maaseudulla?: Lisää ymmärrystä ja ratkaisuja pelastustoimelle. Sisäministeriön julkaisuja 2022:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-592-1> [viitattu 5.11.2025]
- Kaupunki-maaseutuluokitus-tietosivu (Suomen ympäristökeskus, SYKE). <https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/kaupunkiseudut-ja-kaupungistumien/kaupunki-maaseutuluokitus> [viitattu 31.10.2025]
- Kietäväinen, T., Oulasvirta, L. & Uusitalo, R. (2022). Selvitys poliisin määrärahojen käytöstä ja määrärahojen riittävyyteen liittyvistä tekijöistä. Sisäministeriön julkaisuja 2022:24. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-593-8> [viitattu 7.11.2025]
- Kivimaa, P., Heikkinen, M., Huttunen, S., Jaakkola, J. J. K., Juhola, S., Juntunen, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Leino, M., Loivaranta, T., Lundberg, P., Lähteenmäki-Uutela, A., Näkkäläjärvi, K., Sivonen, M. H., & Vainio, A. (2023). Evaluation of justice in climate policy. Suomen ilmastopaneelin raportti 3/2023. <https://doi.org/10.31885/9789527457214> [viitattu 7.11.2025]
- Koppelmäki, K. (2022). Nested Circularity – Localized Food in a Globalized World. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. <http://hdl.handle.net/10138/347241> [viitattu 7.11.2025]
- Koppelmäki, K. (2023). Kiertotalouden mukainen ruoantuotanto perustuu paikallisuuteen . Maaseutututkimus, 31, 121–129. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.129443> [viitattu 6.11.2025]
- Koppelmäki, K., Helenius, J. & Schulte, R. P.O. (2021). Nested circularity in food systems: A Nordic case study on connecting biomass, nutrient and energy flows from field scale to continent. Resources, Conservation and Recycling, Volume 164, 2021. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105218> [viitattu 6.11.2025]
- Koppelmäki, K., Parviainen, T., Virkkunen, E., Winqvist, E., Schulte, R. P.O. & Helenius, J. (2019). Ecological intensification by integrating biogas production into nutrient cycling: Modeling the case of Agroecological Symbiosis. Agricultural Systems, Volume 170, 2019, Pages 39-48. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2018.12.007> [viitattu 7.11.2025]
- Korhonen, J. M. (toim.) (2025). Oikeudenmukainen siirtymä Suomessa. Kalevi Sorsa -säätiö. <https://sorsafoundation.fi/oikeudenmukainen-siirtyma-suomessa-2025/> [viitattu 11.11.2025]

- Korhonen S., Huerta, E., Kattilakoski, M. Lukkari, T., Harilahti-Juola, V. & Kervinen, K. (2023). Ilmiönä digisyrjäytyminen. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/blog/ilmiona-digisyrjaytyminen>. [viitattu 7.11.2025]
- Kotavaara, O., Lehtonen, O., Alasalmi, J., Huovari, J., & Kotavaara, N. (2020). Alueiden välinen työssäkäynti ja työperäinen monipaikkainen asuminen Suomessa : Merkitykselliset vai marginaaliset virrat? *Alue ja Ympäristö*, 49(1), 69–86. <https://doi.org/10.30663/ay.8516> [viitattu 11.11.2025]
- Kuhmonen, I. (2023). Imprisoned by the regime?: Farmer agency and farm resilience in the making of a sustainable food system. *JYU Dissertations*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9854-7> [viitattu 6.11.2025].
- Kuhmonen, T. Kuhmonen, I. & Näyhä, A. (2022). Maaseudun paikka tulevaisuuden kestävässä yhteiskunnassa. Turun yliopisto. Turun kauppakorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-575-4> [viitattu 6.11.2025].
- Kuhmonen, T., Ahlmeyer, F., Dołzbłasz, S., Janc, K., Raczyk, A., Ruuska, P., Skrzypczyński, R., Volgmann, K. (2021). RURALIZATION Project. The opening of rural areas to renew rural generations, jobs and farms. D4.2 Trend analysis: summary report and trend database. https://ruralization.eu/wp-content/uploads/2021/03/RURALIZATION_D4.2_Trend-analysis_summary-report_v1.0-1.pdf [viitattu 5.11.2025]
- Kumpulainen, K., Husu, H-M. & Nousiainen, M. (2022). Political community resilience in declining rural areas in Finland. *Community Development Journal*, Volume 57, Issue 3, July 2022, ss. 449–468. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab012> [viitattu 5.11.2025]
- Kuntaliitto (2024). Väestönmurros ja perusopetus. Tiedote, 14.3.2024 Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2024/kunnat-haastavassa-tilanteessa-kun-perusopetuksessa-olevien-lasten-maara-vahenee> [viitattu 7.11.2025]
- Kurvinen, A., Jolkkonen, A & Lemponen, V. (2018). Verkosta vauhtia ; Valokuituverkot ja digitalisaatio työn, yritystoiminnan ja opiskelun mahdollistajina maaseudulla. SPATIA Raportteja 2/2018. <https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/0430229e-7d6b-4335-be6f-729a07bd2e50/content> [viitattu 7.11.2025]
- Kylämme.fi – kyläsuunnitelma verkossa. <https://www.kylamme.fi/> [viitattu 7.11.2025]
- Kylävara paikallisen varautumisen perustana Kylävara-hanke. (1.1.0.2024-31.10.2026). Suomen Kylät ry. <https://suomenkylat.fi/suomen-kylat/hankkeet/kylavara-paikallisen-varautumisen-perustana> [viitattu 7.11.2025]

- Kyösti, A., Kaarakainen, S.-S., Volmari, S., Wallenius, T., Merikukka, M., Salovaara, V., Kalland, M., Varjo, J. & Virtanen, P. (2023). Muuttuva väestö – väestönmuutoksen vaikutukset varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetukseen. Väliraportti. Itlan raportit ja selvitykset 2023:1. <https://itla.fi/hankkeet/muuttuva-vaesto-vaeston-kehityksen-vaikutukset-varhaiskasvatukseen-ja-esi-ja-perusopetukseen/> [viitattu 7.11.2025]
- Laamanen, O., Pöyhönen, M. & Garam, S. (2024). Suomen ruokamatkailustrategia 2024–2028. Haaga-Helia julkaisut 12/2024. ISSN 2342-2939. <https://www.haaga-helia.fi/fi/ajankohtaista/artikkelit/suomen-ruokamatkailustrategia-2024-2028> [viitattu 5.11.2025]
- Laki kaivoslain muuttamisesta 505/2023. Lainsäädäntökokoelma. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2023/505> [viitattu 17.11.2025]
- Laki Luonnonvarakeskuksesta 561/2014. Lainsäädäntökokoelma. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/561> [viitattu 4.11.2025]
- Laki maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta 1413/2011. Lainsäädäntökokoelma. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/1413#sec_4 [viitattu 6.11.2025].
- Land use justice for green transitions (JUSTGREEN) -hankkeen (2024-2028) tietosivut (NordForsk). <https://www.nordforsk.org/projects/land-use-justice-green-transitions-justgreen> [viitattu 6.11.2025].
- Lassander, M. & Aho, M. (2025). Maaseudulle ja saaristoon muuton kannustimet : Käyttäytymistieteellinen näkökulma. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2025:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-407-1> [viitattu 5.11.2025]
- Lassila, J., Tikka, V., Haapaniemi, J., Child, M., Breyer, C. & Partanen, J. (2016). Nationwide Photovoltaic Hosting Capacity in the Finnish Electricity Distribution System. 32nd European Photovoltaic Solar Energy Conference (EU PVSEC). Nationwide Photovoltaic Hosting Capacity in the Finnish Electricity Distribution System - LUT Research Portal Converis - LUT University https://research.lut.fi/converis/portal/detail/Publication/2781846;jsessionid=3308bf914caddbfceef-2f1ab18011?auxfun=share&lang=en_GB [viitattu 7.11.2025]
- Latvala, T. & Niemi, J. (2024). Maa- ja elintarviketalouden suhdannekatsaus 2024. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus33/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-905-5> [viitattu 5.11.2025]
- Lavapuro, J., Ojanen, T., Rautiainen, P. & Valtonen, V. (2016). Sivistykselliset ja sosiaaliset perusoikeudet syrjäkunnissa. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimussarjan julkaisu nro 97. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021042715754> [viitattu 6.11.2025].
- Leader Mansikka ry. Henkkarit kaikille -kampanja. <https://mansikkary.fi/lue-hankkeista/osallisuudella-uusia-palveluratkaisuja-ja-hyvinvointia-pohjois-savoon/henkkarit-kaikille/> [viitattu 6.11.2025]
- Leader-tietosivu (maaseutuverkosto). <https://maaseutu.fi/eun-yhteinen-maatalouspolitiikka/hallinto/leader-toiminta/> [viitattu 6.11.2025].

- Lehtonen, O. & Makkonen, T. (2025b). Maaseutualueiden väestökehitys ja väestöennusteet : Maaseutupoliittisen selonteon valmistelua tukeva tutkimus. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-598-9> [viitattu 4.11.2025]
- Lehtonen, O. & Strandén, M. (2025a). Maaseutukäsite valtioneuvoston julkaisuarkistossa: Tekstinlouhinnasta apua maaseutupoliittisen selonteon taustoitamiseen. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-594-1> [viitattu 31.10.2025]
- Lehtonen, O. & Tykkyläinen, M. (2014). Potential Job Creation and Resource Dependence in Rural Finland. European Countryside. 6. 10.2478/euco-2014-0011 [viitattu 4.11.2025]
- Lehtonen, O. & Vihinen, H. (2020). Kohti kestävää monipaikkaista yhteiskuntaa. Maaseutututkimus, 28(1), 103–111. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/94489> [viitattu 5.11.2025]
- Lehtonen, O. & Voutilainen, O. (2021). Kaupunkien ja maaseudun välinen digitaalinen kuilu on syventynyt korona-aikana. Maaseutupoliitiikan blogi. <https://www.maaseutupoliitikka.fi/blog/kaupunkien-ja-maaseudun-valinen-digitaalinen-kuilu-on-syventynyt-korona-aikana> [viitattu 5.11.2025]
- Lehtonen, O. (2015). Paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksi : Askelia kohti erilaistavaa aluekehittämistä. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):1. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201506039998> [viitattu 31.10.2025]
- Lehtonen, O. (2021). Primary school closures and population development – is school vitality an investment in the attractiveness of the (rural) communities or not? Journal of Rural Studies, Volume 82, 2021, sivut 138-147, ISSN 0743-0167. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.011> [viitattu 6.11.2025].
- Lehtonen, O., Huovari, J., Kujala, P., Saukkonen, P., Vaahtoniemi, S. & Vartiainen, N. (2023a). Monipaikkaisuuden vaikutukset kuntatalouteen: Monimenetelmällinen tutkimus Manner-Suomen kunnista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-377-7> [viitattu 5.11.2025]
- Lehtonen, O., Kotavaara, O., Muilu, T., Huovari, J. & Vihinen, H. (2020). Kausiväestö moninaistaa kuvaa aluerakenteen kehityksestä Suomessa. Terra Vol 132 Nro 2 (2020). <https://doi.org/10.30677/terra.85022> [viitattu 11.11.2025]
- Lehtonen, O., Vihinen, H. & Salminen, M. (2022). Kohti politiikka- ja paikkaperustaista kehittämisrahoituksen allokointia. Maaseutututkimus, 30(1), 61-87. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119853> [viitattu 5.11.2025]
- Lehtonen, O., Voutilainen, O. & Kallioniemi, M. K. (2024). Manner-Suomen kuntastrategiat ja vapaa-ajan monipaikkaisuus – analyysi tekstilouhinnan, mobiilidatan ja kyselytulosten pohjalta. Focus Localis, 52(4), 24–48. <https://journal.fi/focuslocalis/article/view/143735> [viitattu 5.11.2025]

- Lehtonen, O., Voutilainen, O. & Muilu, T. (2023b). Tietoliikenneyhteydet ja kuntien mahdollisuudet hyötyä digitalisaatiosta. *Terra*, 135(1), 3–26. 10.30677/terra.122269 [viitattu 5.11.2025]
- Leinamo, K. & Voutilainen, O. (2017). Maaseutu sanomalehdistössä ; Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien maaseutukuva vuosina 1994 ja 2015. Vaasan yliopisto Levón-instituutti. ISBN 978-952-476-755-2 (verkkoaineisto). <https://osuva.uwasa.fi/server/api/core/bitstreams/034dde8b-9658-4390-a4b7-f71b629e4718/content> [viitattu 31.10.2025]
- Leino, J., Kivinen, S., Mononen, T. & Sihvonen, J. (2023). Yhteistä ja yksityistä hyvää: kokemuksia kaivostoiminnan ympäristöoikeudenmukaisuudesta maaseuduilla. *Alue ja Ympäristö*, 52(2), 5–28. <https://doi.org/10.30663/ay.130927> [viitattu 6.11.2025].
- Leino, J., Mononen, T., Sihvonen, J., Kivinen, S. (2024). Kuullaan, muttei kuunnella. Kyselytutkimus luonnonvarojen kestävästä käytöstä ja oikeudenmukaisuudesta suomalaisilla maaseuduilla. Publications of the University of Eastern Finland Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies No 22. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5352-0> [viitattu 6.11.2025].
- Lepistö, J., Joentakanen, J., Laurikainen, H. & Kekki, T. (2020). Harvaan asuttujen alueiden turvallisuus 2020 : Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla seuduilla. Sisäministeriön julkaisu 2020:15. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-622-5> [viitattu 5.11.2025]
- Letta, E. (2024). Much More Than a Market. <https://european-research-area.ec.europa.eu/documents/letta-report-much-more-market-april-2024> [viitattu 4.11.2025]
- Lintunen, J., Kohl, J., Buchert, J., Asikainen, A., Jyske, T. & Maunuksela, J. (2023). Suomi elää metsästä myös 2035 – Keskustelunavaus metsäsektorin arvonnäkökuvan kaksinkertaistamiseen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 14/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-620-7> [viitattu 5.11.2025]
- Livskraftiga landsbygder -tietosivu (Tillväxtverket). <https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/omtillvaxtverket/varauppdrag/allauppdrag/livskraftigalandsbygder.2238.html> [viitattu 4.11.2025]
- Lund, S. (2023). Oikeudenmukainen energiasiirtymä aluetasolla. Suomen ilmastopaneelin julkaisu 2/2023. <https://ilmastopaneeli.fi/hae-julkaisuja/oikeudenmukainen-energiiasiirtyma-alueetasolla-2/> [viitattu 6.11.2025].
- Lundström, N., Honkaniemi, T., & Viinämäki, O-P. (2019). Maaseutu yritysimagossa : visuaalisuudesta uutta potkua maaseudulle. Maaseudun uusi aika /2019, 7-25. <http://www.mua-lehti.fi/maaseutu-yritysimagossa/> rinnakkaistallenne: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202002206050> [viitattu 5.11.2025]
- Luonnon monimuotoisuus ja luonnonsuojelu -tietosivu (Ympäristöministeriö) <https://ym.fi/luonnon-monimuotoisuus-ja-luonnonsuojelu> [viitattu 7.11.2025]
- Luonnonvarakeskus, Taloustohtori. <https://taloustohtori.luke.fi/> [viitattu 5.11.2025]

- Luonnonvarakeskus, Tilastot, Maa- ja puutarhayritysten rakenne <https://www.luke.fi/fi/tilastot/maatalous-ja-puutarhayritysten-rakenne/maatalous-ja-puutarhayritysten-rakenne-2024> [viitattu 7.11.2025]
- Luonnonvarakeskus: Agrikaattori: CAP vaikuttavuusindikaattorit 2023-2027. <https://www.luke.fi/fi/tilastot/indikaattorit/agrikaattori-capvaikuttavuusindikaattorit-20232027> [viitattu 7.11.2025]
- Luonnonvaratieto-palvelu (Luonnonvarakeskus). <https://luonnonvaratieto.luke.fi/> [viitattu 4.11.2025]
- Luoto, I. & Virkkala, S. (2017). Paikkaperustainen aluekehittäminen strategisena ohjenuorana. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-187-6> [viitattu 4.11.2025]
- Luoto, I., Kattilakoski, M. & Backa, P. (2016). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 25/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-118-0> [viitattu 31.10.2025]
- Lyly-Yrjänäinen, M. (2024). Työolobarometri 2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-917-9> [viitattu 5.11.2025]
- Lyytimäki, J., Huttunen, S., Lonkila, A., Lähteenmäki-Uutela, A., Sorvali, J., & Weckroth, M. (2023). Miten ympäristöoikeudenmukaisuuden moninaisuutta voisi kuvata ymmärrettävästi?. Alue ja Ympäristö, 52(2), 133–138. <https://doi.org/10.30663/ay.140869> [viitattu 6.11.2025].
- Maa- ja metsätalousministeriö (10.2.2025). Tiedote: EU-rahoituksella kasvua alue- ja kalatalouteen sekä ihmisten hyvinvointiin. <https://mmm.fi/-/eu-rahoituksella-kasvua-alue-ja-kalatalouteen-seka-ihmisten-hyvinvointiin> [viitattu 5.11.2025]
- Maa- ja metsätalousministeriö (15.11.2024). Uutinen: Puolet nuorista näkee maatalous- ja ruoka-alan tulevaisuuden positiivisena. <https://mmm.fi/-/puolet-nakee-ruoka-alan-positiivisena> [viitattu 7.11.2025]. Aineisto. <https://mmm.fi/documents/1410837/199270093/Esitys+opiskelijakyselyst%C3%A4.pdf/ec131f0c-a975-539f-99e1-994c1ff044bf/Esitys+opiskelijakyselyst%C3%A4.pdf?t=1730886785687> [viitattu 7.11.2025]
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus maa- ja metsätalousministeriön työjärjestyksestä 920/2025. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2025/920?language=fin#chp_1__sec_1 [viitattu 7.1.2026]
- Maaseudun talous, taloudellinen huoltovarmuus ja alueellinen elinvoima (TOTAL) -hanke. (2024-2026). Karjalan tutkimuslaitos, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. <https://uefconnect.uef.fi/total-maaseudun-talous-taloudellinen-huoltovarmuus-ja-alueellinen-elinvoima/> [viitattu 5.11.2025]
- Maaseutubarometri-tietosivu. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatoksenteon-tueksi/tietoa/maaseutubaro> [viitattu 31.10.2025]
- MaaseutuDigi - Digisyrjäytymisen arki maaseuduilla -hanke (2023-2025). Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. <https://www.chydenius.fi/fi/hankkeet/maaseutudigi> [viitattu 5.11.2025]

- Maaseutuindikaattorit Taulukko 142m. https://maaseutuindikaattorit.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maaseutuindikaattorit/Maaseutuindikaattorit__01._Taulukot_kuntapohjaisen_kaupunki-maaseutuluokituksen_mukaan__A._Vaesto_ja_muutoliike__03._Vaestorakenne/maaind_maka_vae_pxt_142m_fi.px/ [viitattu 7.11.2025]
- Maaseutuindikaattorit. <https://maaseutuverkosto.fi/maaseutuindikaattorit/> [viitattu 5.11.2025]
- Maaseutuohjelman indikaattorit 2014–2020/Maaseudulla tehty talkootyö (Luonnonvarakeskus). https://statdb.luke.fi/PxWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__08%20Maaseudun%20yrittystoiminta%20ja%20el%c3%a4m%c3%a4nlaatu__22%20Talkooty%c3%b6t/Talkootunnit.px/table/tableViewLayout2/?loadedQueryId=8b064222-6e0c-4915-9e30-0dcdbde4f4657&-timeType=from&timeValue=2018 [viitattu 7.11.2025]
- Maaseutuparlamentti (2021). Mahdollistetaan maaseudun tarinan jatkuminen - maaseutupoliittinen julkilausuma 2021. <https://www.maaseutupoliitikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/julkilausuma-2021> [viitattu 6.11.2025].
- Maaseutuparlamentti (2024). Aktiivisempi, vastaanottavampi ja turvallisempi maaseutu tehdään yhdessä - maaseutupoliittinen julkilausuma 2024. <https://www.maaseutuparlamentti.fi/info/julkilausuma> [viitattu 6.11.2025].
- Maaseutupoliitiikan neuvosto (2023). Hyvä elämä maaseudulla -kiertue 2022-2023. Raportti. <https://www.maaseutupoliitikka.fi/hyva-elama-maaseudulla-kiertue> [viitattu 5.11.2025]
- Maaseutupoliitiikan neuvosto, saaristoasiain neuvottelukunta & harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (2023). Tietopaketti: Elävät maaseutu- ja saaristoalueet ja kokonaisturvallisuus. <https://www.maaseutupoliitikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/elavat-maaseutu-ja-saaristoalueet-tietopaketti> [viitattu 6.11.2025].
- Maaseutupoliitiikan neuvottelukunta (Rural Policy Committee) (1992). Rural Policy in Finland. Ministry of the Interior and Ministry of Agriculture and Forestry. ISBN 951-47-6574-5. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992.
- Maaseutuvaikutusten arviointi -tietosivu (maaseutupoliitikka). <https://www.maaseutupoliitikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/mva> [viitattu 4.11.2025]
- Maaseutuverkosto. Hankerekisteri. <https://maaseutuverkosto.fi/hankkeet/> [viitattu 6.11.2025].
- MacGregor-Fors, I. & Vázquez, L-F. (2020). Revisiting 'rural'. Science of The Total Environment. VOL. 741. 2020. 132789. ISSN 0048-9697. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.06.135> [viitattu 31.10.2025]

- Makkonen, T., Hirvonen T., Lehtonen, O., Lemponen, V., Rautiainen, S. & Vihi-
nen, H. (2025). Julkisten rahavirtojen kohdentuminen maaseutu- ja kau-
punkialueille. Itä-Suomen yliopisto. Spatia raportteja 1/2025. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5482-4> [viitattu 4.11.2025]
- Makkonen, T., Jolkkonen, A., Kurvinen, A. & Lemponen, V. (2022). Sopeutuvat inno-
vatiiviset maaseudut. Itä-Suomen yliopisto Spatia raportteja (PDF), 2/2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4566-2> [viitattu 6.11.2025].
- Marshallian, M., P. Chan and M. Bournisien de Valmont (2023). Networks and rural-ur-
ban linkages for rural innovation. OECD Regional Development Papers, No. 53,
OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/4928f26b-en> [viitattu 5.11.2025]
- Marttinen, S., Luostarinen, S., Winquist, E., & Timonen, K. (2015). Rural biogas: Fea-
sibility and role in Finnish energy system, BEST suitable Bioenergy Solutions for
Tomorrow (Research report no 1.1.3-4). Cleen Oy. ISBN 978-952-7205-04-4. <https://finalreports.fi/wp-content/uploads/2023/11/Rural20biogas20-20feasibility-20and20role20in20the20Finnish20energy20system.pdf> [viitattu 6.11.2025].
- McCann, P. (2023). Place-Based Policies for the Future: How Have Place-Based Poli-
cies Evolved to Date and What Are They For Now?. OECD Regional Development
Papers, No. 78, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9b0b0107-en> [vii-
tattu 4.11.2025]
- Meijer, M., Cedergren, E. & Guðmundsdóttir, H. (2023). Rooting for the Rural: Chan-
ging narratives and creating opportunities for Nordic rural youth. Nordregio
policy brief 2023:5. [https://nordregio.org/publications/rooting-for-the-ru-
ral-changing-narratives-and-creating-opportunities-for-nordic-rural-youth/](https://nordregio.org/publications/rooting-for-the-rural-changing-narratives-and-creating-opportunities-for-nordic-rural-youth/) [vii-
tattu 5.11.2025]
- Metsäkeskus. <https://www.metsakeskus.fi/fi> [viitattu 5.11.2025]
- Miten ratkaistaan digiköyhyyden juurisyys? webinaari (4.2.2025). Osa MaaseutuDigi
- Digisyrjäytymisen arki maaseudulla -hanketta (2023-2025). Aineisto. <https://mansikkary.fi/lue-hankkeista/henkkarit-kaikille-kampanja/digikoyhyys/> [viitattu 7.11.2025]
- Moisala, M. (2020). Paikkariippumattomuus nuorten tulevaisuuden palve-
luissa maaseudulla. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-242-9> [viitattu 6.11.2025]
- MTK (2024). Maaseudun & kaupunkien symbioosi. <https://www.mtk.fi/-/symbioosi> [viitattu 6.11.2025].
- Mubarak, F. & Suomi, R. (2022). Elderly Forgotten? Digital Exclusion in the Infor-
mation Age and the Rising Grey Digital Divide. INQUIRY: The Journal of
Health Care Organization, Provision, and Financing. 2022;59. <https://doi.org/10.1177/00469580221096272> [viitattu 7.11.2025]
- Muhonen, T. (toim.) (2024). Aurinkovoimaloiden rakentamisen vaikutuk-
sia ilmastoon, metsiin ja metsätalouteen ; Aurinkometsä -hankkeen loppu-
raportti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 108/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-419-003-9> [viitattu 6.11.2025]

- Myllymäki, T., Turja, T. & Mohammed, N. (2025). Mökkibarometri 2025. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:19. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-858-4> [viitattu 5.11.2025]
- Mäenpää, P., Faehnle, M., Grönlund, H., Pitkänen, K., Alanko, L., Sarkia, K. & Kuosmanen, S. (2025). Reaktionopeutta, paikallistietoa ja huolenpitoa: Paikallinen kansalaistoiminta vahvistaa yhteiskunnan pitkäjänteistä resilienssiä ja kriisivalmiutta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2025:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-340-1> [viitattu 5.11.2025]
- Nationella forskningsprogrammet för hållbart samhällsbyggande (FORMAS) -tietosivu. <https://formas.se/samarbete-och-samverkan/nationella-forskningsprogram/hallbart-samhallsbyggande.html> [viitattu 4.11.2025]
- Niemi, J. (8.5.2024) Esitys: Minne menet, maatalouden rakennekehitys? Luonnonvarakeskus.
- Niemi, R. M. & Visti, M. (2004). Suomen maaseutupolitiikan arviointia ja vertailua. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2004, ISSN 1238-6464
- Nordberg, K. (2024). Platsanknytning och hembygdskänsla i skärgårds- och landsbygdsområden: Erfarenheter från SALT-nätverkets pilotprojekt för hembygdsfostran. Åbo Akademi. <https://www.abo.fi/wp-content/uploads/2024/05/slutrapport-salt.pdf> [viitattu 5.11.2025]
- Nordberg, K., Sandell, K., & Enlund, M. (2023). Rurala stannare: En studie av stannandets dynamik i Österbotten, Finland. Migrationsinstitutet. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7399-30-9> [viitattu 5.11.2025]
- Nordregio (2023). From Fields to Futures: 40 action points for rural revitalization. Nordic Rural Youth Panel 2023. Nordregio Report 2023:13. <https://nordregio.org/publications/from-fields-to-futures-40-action-points-for-rural-revitalisation/> [viitattu 5.11.2025]
- Norkio, A., Busk, H. & Alasalmi, J. (2025). Maaseudun pankkikonttoriverkko ja yritysten toimintaedellytykset: Yritysten lainansaanti ja liiketoiminnan kehitys pankkikonttorien määrän vähentyessä. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:10. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-717-4> [viitattu 5.11.2025]
- Norkio, A., Sivonen, M. & Lahtinen, M. (2024). Miten asuntomarkkina kytkeytyy yritysrahoitukseen ja alueen elinvoimaan? Pellervon taloustutkimus – Puheenvuoroja nro 2/2024. <https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/2024/02/PTT-puheenvuoro.pdf> [viitattu 5.11.2025]
- Nuoriso-Leader -tietosivut (maaseutuverkosto). <https://maaseutu.fi/eun-yhteisten-maatalouspolitiikka/hallinto/leader-toiminta/nuoriso-leader/> [viitattu 6.11.2025]
- Nurmio, K., Rehunen, A., Antikainen, J., Laasonen, V., Helminen, V., Vartiainen, P. & Soininvaara, I. (2017). Toiminnalliset alueet ja kasvuvyöhykkeet Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 50/2017 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-420-7> [viitattu 31.10.2025]

- Nyyssölä K. & Kumpulainen, T. (2020). Perusopetuksen ja kouluverkon tulevaisuudennäkymiä. Raportit ja selvitykset 2020:25. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/perusopetuksen-ja-kouluverkon-tulevaisuudennäkymia> [viitattu 6.11.2025]
- OECD (2008). OECD Rural Policy Reviews: Finland 2008. OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264041950-en> [viitattu 31.10.2025]
- OECD (2012). Linking Renewable Energy to Rural Development, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264180444-en> [viitattu 6.11.2025]
- OECD (2018). Rural 3.0: A Framework for Rural Development. OECD Regional Development Papers, No. 93, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/618f702b-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2019a). Declaration on Policies for Building Better Futures for Regions, Cities and Rural Areas. OECD/LEGAL/0448. Compendium of Legal Instruments of the OECD. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0448> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2019b). OECD Principles on Rural Policy. <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/rural-service-delivery/oecd-principles-on-rural-policy.html> [viitattu 31.10.2025]
- OECD (2019c). OECD Mining Regions and Cities Case Study: Outokumpu and North Karelia, Finland, OECD Rural Policy Reviews. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/cd72611b-en> [viitattu 5.11.2025]
- OECD (2021a). Delivering Quality Education and Health Care to All: Preparing Regions for Demographic Change, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/83025c02-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2021b). Enhancing the effectiveness of sub-national biodiversity policy: Practices in France and Scotland, United Kingdom. OECD Regional Development Papers, No. 22, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/1a8c77b7-en> [viitattu 7.11.2025]
- OECD (2022). Unlocking Rural Innovation, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9044a961-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2023a). OECD Regional Outlook 2023: The Longstanding Geography of Inequalities, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/92cd40a0-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2023b). The Future of Rural Manufacturing, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/e065530c-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2024a). Getting to Services in Towns and Villages: Preparing Regions for Demographic Change, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/df1e9b88-en> [viitattu 4.11.2025]

- OECD (2024b). Rural discontent: Social unease and quality of life in the rural countryside. OECD Regional Development Papers, No. 99, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a7164b54-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2025a). Reinforcing Rural Resilience, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/7cd485e3-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2025b). Shrinking Smartly and Sustainably: Strategies for Action, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/f91693e3-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2025c). OECD guidelines on the multi-level governance of demographic change. OECD Regional Development Papers, No. 164, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/f66426ea-en> [viitattu 5.11.2025]
- OECD (2025d). Shrinking smartly and sustainably in Finland: Multi-level governance, subnational finance and service delivery. OECD Regional Development Papers, No. 166, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/4fb53cc8-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2025e). A place-based approach to climate action and resilience, OECD Net Zero+ Policy Papers, No. 8, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/fafbf518-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD (2025f). Enhancing Regional Mining Ecosystems in the European Union: Securing the Green Transition and Supply of Mineral Raw Materials. OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/97ba1224-en> [viitattu 5.11.2025]
- OECD (2025g). Closing Broadband Connectivity Divides for All: From Evidence to Practice. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/d5ea99b2-en> [viitattu 5.11.2025]
- OECD (2025h). Place-Based Policies for the Future. OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en> [viitattu 4.11.2025]
- OECD Rural Studies -sarja. ISSN: 2707-3424. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-rural-studies_499ed299-en.html [viitattu 4.11.2025]
- Oikeusministeriö (2024). Kansalaisjärjestöstrategia 2023–2027 : Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:20. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-827-3> [viitattu 5.11.2025]
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (11.12.2024). Tiedote: Move! 2024: Lasten fyysisen toimintakyvyn myönteinen kehitys jatkunut. <https://okm.fi/-/move-2024-lasten-fyysisen-toimintakyvyn-myonteinen-kehitys-jatkunut> [viitattu 5.11.2025]
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2024a). Koululaiskysely. <https://okm.fi/koululaiskyselyt-harrastamisesta> [viitattu 5.11.2025]
- Opetus- ja kulttuuriministeriön tietosivut liittyen toisen asteen koulutusta (okm.fi). <https://okm.fi/linjaukset-ja-kehittaminen> [viitattu 7.11.2025]

- Opetushallitus (13.12.2023). Tiedote: Lasten ja nuorten fyysisen toimintakyvyn lasku on tasaantunut. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2023/lasten-ja-nuorten-fyysisen-toimintakyvyn-lasku-tasaantunut> [viitattu 5.11.2025]
- Opetushallitus. Osaamisen ennakointifoorumi (OEF). Laaja-alaiset osaamistarpeet 2040 -verkkoraportti saatavilla <https://www.oph.fi/fi/tilastot/laaja-alaiset-osaamistarpeet-2040> [viitattu 7.11.2025]
- Owal Group (2024). Huoltovarmuuteen liittyvät saamiset 2035. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Huoltovarmuuteen%20liittyv%C3%A4t%20osamiset%202035_1.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Pääkkönen, A., Aro, K., Aalto, P., Konttinen, J. & Kojo, M. (2019). The Potential of Biomethane in Replacing Fossil Fuels in Heavy Transport—A Case Study on Finland. *Sustainability*, 11(17). <https://doi.org/10.3390/su11174750> [viitattu 7.11.2025]
- Parhiala, K., Pitkänen, K., Strandell, A., Rehunen, A. & Suomela, T. (2020). Miten huomioida monipaikkainen elämä terveystieteen palvelujen järjestämisessä? THL Päätösten tueksi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-450-9> [viitattu 5.11.2025]
- Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) (2018). Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuoritutkimusseura. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja. <https://tie-toanuorista.fi/julkaisut/nuorisobarometri-2017/> [viitattu 6.11.2025].
- Pellikka, J., Ojala, A., Neuvonen, M. & Tyrväinen, L. (2020). Metsästys terveys- ja hyvinvointivaikutusten tuottajana. *Suomen Riista* 66: 61–80 (2020). <https://www.riistasaaio.fi/wp-content/uploads/sr66-pellikka2web.pdf> [viitattu 5.11.2025]
- Penje, O. & Vasilevskaya, A. (2023). New urban rural typology of Nordic countries. *Nordregio* 2023. <https://nordregio.org/maps/new-urban-rural-typology-of-nordic-countries/> [viitattu 31.10.2025]
- Pimiä, N. (2019). Maaseudun infraistruktuuri. Suomen Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2019/2018-maaseudun-infraistruktuuri> [viitattu 5.11.2025]
- Pitkänen, K. & Strandell, A. (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseutututkimus*, 26, 6–23. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144262> [viitattu 11.11.2025]
- Pk-yritysbarometri syksy 2023. Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj, työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.yrittajat.fi/app/uploads/public/2023/09/sy_pk_barometri_syksy2023_web.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Pk-yritysbarometri syksy 2024. Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj, työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.yrittajat.fi/app/uploads/public/2024/09/sy_pk_barometri_syksy2024.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Pk-yritysbarometri syksy 2025. Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj, työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.yrittajat.fi/app/uploads/public/2025/09/SY_pk_barometri_syksy2025.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Pk-yritysbarometri kevät 2023. Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj, työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.yrittajat.fi/app/uploads/public/2023/02/sy_pk_barometri_kevat2023_web.pdf [viitattu 7.11.2025]

- Pk-yritysbarometri kevät 2024. Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj, työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.yrittajat.fi/app/uploads/public/2024/02/sy_pk_barometri_kevat2024.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Pk-yritysbarometri kevät 2025. Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj, työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.yrittajat.fi/app/uploads/public/2025/02/SY_pk_barometri_kevat2025-1.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Pohja-Mykrä, M., Matilainen, A, Kujala, S., Hakala, O., Harvio, V & Törmä, H. (2018). Erätalouteen liittyvän yritystoiminnan nykytila ja kehittämisedellytykset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 40/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-546-4> [viitattu 5.11.2025]
- Pohjavedet -tietosivu (maa- ja metsätalousministeriö). <https://mmm.fi/vesi/pohjavedet> [viitattu 6.11.2025].
- Pokka, H., Pellikka, J., Husa, M., Vatanen, E. & Knuuttila, M. (2024). Vapaa-ajankalastuksen rahankäyttö ja aluetalousvaikutukset : tutkimus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 53/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-933-8> [viitattu 5.11.2025]
- Poliisihallitus (2025). Poliisihallituksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2024. <https://poliisi.fi/documents/25235045/27075255/Poliisihallituksen-tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s-ja-toimintakertomus-2024.pdf/2087a12f-c715-c92d-e232-2f1684d9eb36/Poliisihallituksen-tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s-ja-toimintakertomus-2024.pdf?t=1741606202740> [viitattu 17.11.2025]
- Päivittäistavarakauppa ry. (2021). Loppuraportti. Päivittäistavaruollon varautumisen kehittämisprojekti 14.8.2017-28.12.2020. <https://www.pti.fi/wp-content/uploads/2021/10/Paivittaistavaruollon-varautumisen-kehittamisprojekti-2017-2020-loppuraportti.pdf> [viitattu 17.11.2025]
- Pöllänen, P. (2020). "Veran" ja "Husseinin" arki ja asettuminen raja-alueen maaseudulle: Etnografinen tutkimus kahdesta maahanmuuttajataustaisesta väestöryhmästä Pohjois-Karjalassa. Maaseutututkimus, 28(2), 32–60. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/99282> [viitattu 5.11.2025]
- Pöysä V (2022). Syrjäseudun pojat: tutkimus paikasta, materiasta ja maskuliinisuudesta aikuistuvien poikien elämässä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4608-9> [viitattu 7.11.2025]
- Puhtaan energiajärjestelmän siirtymä (REPower-CEST) -hanke 2024–2026. <https://hiilineutraalisuomi.syke.fi/projektit/repower-cest/> [viitattu 6.11.2025].
- Pukkinen, T., Heinonen, J., Hytti, U. & Stenholm, P. (2021). Yrittäjyys maaseudun nuorten uravaihtoehtona. Turun yliopiston kauppakorkeakoulu ja tekijät. ISBN 978-951-29-8358-2- https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/151117/Yritt%C3%A4jyys%20maaseudun%20nuorten%20uravaihtoehtona_2021.pdf [viitattu 6.11.2025].

- Purhonen, K. (toim.) (2023). Maaseudun yritykset tietotaloudessa - mahdollisuuksia ja kehittämiskohteita. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu 2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-513-0> [viitattu 5.11.2025]
- Rääkköläinen M., Laimi, T., Åkerlund, C., Iivonen, E., Kiilakoski, T., Rannanpää, S. & Salminen, J. (2022). Maaseutu- ja saaristoalueilla asuvien lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutuminen kouluverkon muutoksissa ja muutosten vaikutukset alueiden elinvoimaan. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 29:2022. ISSN 2342-4184. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_2922.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Raappana, A. & Kuru, P. (2022). Ysimittari: Raportti kyselyn toteuttamisesta. LUT Scientific and Expertise Publications Raportit ja selvitykset – Reports, 114. ISBN 978-952-335-816-4 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-335-816-4> [viitattu 6.11.2025]
- Raappana, A., & Pihkala, T. (2024). Three explanations for the development of adolescents' entrepreneurial potential. International Journal of Educational Research, 123, 102272. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijer.2023>. [viitattu 6.11.2025]
- Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Nurmio, K., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T & Weckroth, M (2022). Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-150-6> [viitattu 5.11.2025]
- Rannanpää, S., Manu, S., Ruokonen, H., Aro, R., Sinerma, J., Teräs, J. & Turunen, E. (2023). Monipaikkaisuus, paikkariippumattomuus ja maaseudun tietotalous (MATTI) Loppuraportti. MDI. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2023/01/Loppuraportti-MATTI-Monipaikkainen-ja-paikkariippumaton-tietotyö-maaseudulla-MDI-2023.pdf> [viitattu 5.11.2025]
- Rantanen, M. (2021). Monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden representaatiot yhteiskunnallisen muutoksen välineenä. Maaseutututkimus, 29(Teema), 131–163. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112890> [viitattu 5.11.2025]
- Regeringens proposition 2017/18:179. En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder - för ett Sverige som håller ihop. <https://www.regeringen.se/contentassets/0ae0beff7ac24e1385d4de30424b7d02/171817900webb2.pdf> [viitattu 4.11.2025]
- Regeringens proposition 2020/21:60. Forskning, frihet, framtid - kunskap och innovationer för Sverige. <https://www.regeringen.se/contentassets/da8732a-f87a14b689658dadcfb2d3777/forskning-frihet-framtid--kunskap-och-innovation-for-sverige.pdf> [viitattu 4.11.2025]

- Regeringskansliet (2024). Pressmeddelande från Landsbygds- och infrastrukturdepartementet: Regeringen fortsätter satsa på forskning om hållbart samhällsbyggande samt landsbygder och regional utveckling <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/12/regeringen-fortsatter-satsa-pa-forskning-om-hallbart-samhallsbyggande-samt-landsbygder-och-regional-utveckling/> [viitattu 4.11.2025]
- Regeringskansliet, Landsbygds och infrastrukturdepartementet (2024). Kommittédirektiv 2024:69. Den framtida regionala utvecklingspolitiken och landsbygdspolitiken. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2024/07/dir.-202469> [viitattu 4.11.2025]
- Regleringsbrev för budgetåret 2025 avseende Sveriges lantbruksuniversitet . Landsbygds- och infrastrukturdepartementet. 2025.06.19. LI2025/01194 (delvis). <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=25545> [viitattu 4.11.2025]
- Rekola S., Tuori, S., & Vahti, J. (2025). Tulevaisuusbarometri 2025. Sitra. ISSN 1796-7112. <https://www.sitra.fi/julkaisut/tulevaisuusbarometri-2025/#-heading-mhoiuf3c7wf> [viitattu 7.11.2025]
- Rinne-Koski K. & Lähdesmäki, M. (2023). Yhteisölähtöinen yhteiskunnallinen yritys maaseudun palvelutarjonnan ja asukkaiden hyvinvoinnin edistäjänä. julkaisussa H Kostilainen & A Nieminen (toim), Yhteiskunnallinen yritys. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak, Sivut 173-190. <http://hdl.handle.net/10138/564356> [viitattu 7.11.2025]
- Rinne-Koski, K., Hakala, O., Matilainen, A. & Lähdesmäki M. (2020). Kunnille keinoja yhteiskunnallisen yrittäjyyden tukemiseksi alueellaan - Vertaistukea ja vinkkejä teemasta kiinnostuneille kunnille. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti <http://hdl.handle.net/10138/323524> [viitattu 7.11.2025]
- Rinne-Koski, K., Lähdesmäki, M. & Matilainen, A. (2017). Kyläyhdistykset ja yhteiskunnallisen yrittäjyys? Maaseutututkimus, 25(2), 38–47. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144243> [viitattu 5.11.2025]
- Ristimäki, M., Mäntylä, H., Turunen, T., Lyra, A., Friipyöli, M., Maijala, J-P., Rehunen, A., Laurila, J., Ahola, H., Kero, J. & Hanell, T. (2025). Valtakunnallinen alueiden eriytyminen : Artikkelikokoelma nykytilasta ja tulevaisuudesta. Ympäristöministeriön julkaisuja 2025:24. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-702-5> [viitattu 5.11.2025]
- Rodríguez-Pose, A., Dijkstra, L. & Poelman, H. (2024). The Geography of EU Discontent and the Regional Development Trap. Economic Geography, 100(3), 213–245. <https://doi.org/10.1080/00130095.2024.2337657> [viitattu 7.11.2025]
- Rönnlund, M., Tollefsen, A., Eriksen, I., Ristaniemi, H., Vehkalahti, K., Østergaard, J. & Armila, P. (2025). Rural Nordic Youth's Transition to Upper Secondary School: Challenges and Dilemmas. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202510147879> [viitattu 6.11.2025]

- Ruokavirasto (2025). Kyläkauppatuki-tietosivu. <https://www.ruokavirasto.fi/tuet/maaseudun-yrittajyys/kylakauppatuki/> [Viitattu 29.10.2025]
- Rural Pact -konferenssi 2025 (europa.eu). Puheenvuorot ja esitykset. https://rural-pact.rural-vision.europa.eu/events/rural-pact-conference-vision-action-empowering-rural-areas-future_en [viitattu 4.11.2025]
- Saaristolaki - Laki saariston kehityksen edistämisestä 494/1981. Säädöskokoelma. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1981/494> [viitattu 4.11.2025]
- Saaristoluokitus (Suomen ympäristökeskus, SYKE). https://www.syke.fi/sites/default/files/documents/Saaristoluokitus_menetelm%C3%A4kuvaus.pdf [viitattu 31.10.2025]
- Saaristopolitiikka.fi
- Saastamoinen, U. & Rehunen, A. (2024). Valtakunnallinen rakentamispaineaineisto. Suomen ympäristökeskus. Valtakunnallinen rakentamispaineaineisto. <https://storymaps.arcgis.com/stories/fd3d8c061c944bc0beae57bb2a8e79b4> [viitattu 4.11.2025]
- Salonen, H. & Tomrén, L. (2023). Can local value creation induce a sense of justice during green transitions? A study of six rural areas in Denmark, Finland and Norway. Nordregio report 2023:9. <http://doi.org/10.6027/R:2023:91403-2503> [viitattu 4.11.2025]
- Salonen, H. (2024). Pohjoismaiden maaseutukehityksen etenemissuunnitelma. Ratkaisuja hallinnonalojen rajat ylittävän yhteistyön vahvistamiseksi ja siirtymiseksi kohti kokonaisvaltaisempaa maaseutupolitiikkaa. Nordregio, Vihreän ja osallistavan maaseutukehityksen pohjoismainen teemaryhmä (2021–2024). Storymap. <https://storymaps.arcgis.com/stories/faf8b14b5bd8408998ec39e01aae39e0> [viitattu 3.11.2025]
- Sarttila K, Kauppinen T, Kilpeläinen K, Ikonen J, Koskela T, Parikka S (2024). Aikuisväestön koettu hyvinvointi 10 kunnassa – Terve Suomi 2023 -tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 20/2024. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-306-5> [viitattu 11.11.2025]
- Sasso, S. & Perpiña, C. (2025). Entrepreneurship in the EU: key insights into business dynamics in rural regions. Euroopan komissio. JRC143536. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC143536> [viitattu 4.11.2025]
- Saukkonen, P. & Majoinen, K. (2022). Monipaikkaisuus kuntien voimavarana. Uutta kunnista -julkaisu nro 6/2022. Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2213-monipaikkaisuus-kuntien-voimavarana> [viitattu 5.11.2025]
- Savolainen, H., Niemistö, J., Heikkinen, M., Seppälä, J., Springare, S & Salminen, J. (2024). Suomen kansantalouden materiaalivirrat ja niiden vaikutukset : Toteutunut kehitys ja kiertotalouden skenaariot vuodelle 2035. Valtioneuvoston julkaisu 2024:8. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-759-1> [viitattu 5.11.2025]

- Sentimentti -tietotyöväline. Lokakuu 2023. <https://intermin.fi/documents/1410869/4024872/Sentimentti-tiivistelmä-tutkimustuloksista-lokakuu2023.pdf/> [viitattu 6.11.2025].
- Shaban, A. (2024) Digitalization and Exclusion—Digital Divides and Development. In: Shaban, A. (eds) Digital Geographies—Theory, Space, and Communities. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-4734-4_4 [viitattu 7.11.2025]
- Sillanpää, K., Ålander, T., Pylkkänen, P., Kytölä, L. & Keränen, R. (2012). Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän arviointi. Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2012. ISBN 952-227-602-5 (verkkojulkaisu). <https://www.maaseutupoliitikka.fi/uploads/MANE-raportit/YTR-2-2012-WEB-YTR-arviointi.pdf> [viitattu 4.11.2025]
- Sisäministeriö (26.10.2023). Tiedote: Suomalaisten turvallisuuden tunne on heikentynyt viime vuodesta. <https://intermin.fi/-/suomalaisten-turvallisuuden-tunne-on-heikentynyt-viime-vuodesta> [viitattu 30.10.2025]
- Sjöström M., Lahtinen, J., Kortenieniemi, K. (2024). Esi- ja perusopetuksen koulukuljetukset 2022-2023. Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2024/2261-esi-ja-perusopetuksen-koulukuljetukset-2022-2023> [viitattu 7.11.2025]
- Sjöström M., Lahtinen, J., Svartsjö, M. (2021). Esi- ja perusopetuksen koulukuljetukset 2020. Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2146-esi-ja-perusopetuksen-koulukuljetukset-2020> [viitattu 7.11.2025]
- Sorsa T., Lehtonen N. & Rotkirch A. (2023). Kuka haluaa lapsia 2020-luvulla? Perhebarometri 2022. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E57/2023. <https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/kuka-haluaa-lapsia-2020-luvulla/> [viitattu 4.11.2025]
- Sorvali, J., Lyytimäki, J., Lähteenmäki-Uutela, A., Huttunen, S., Inkilä, E., Weckroth, M., & Tuulentie, S. (2023). Reiluus puntarissa: Kuusamon tuulivoima- ja kaivossuunnitelmat alueellisina kestävyyskiistoina oikeudessa, mediassa ja mielipiteissä. *Alue ja Ympäristö*, 52(2), 67–88. <https://doi.org/10.30663/ay.137810> [viitattu 7.11.2025]
- Sotkasiira, T. & Haverinen, V. (2016). Battling for Citizenship: A case study of Somali settlement in Lieksa, Finland. *Nordic Journal of Migration Research*. DOI: 10.1515/njmr-2016-0014 [viitattu 5.11.2025]
- Stjernberg, M., Norlén, G., Vasilevskaya, A., Tapia, C., & Berchoux, T. (2023). Scoping report on European rural typologies (31.05.2023). GRANULAR. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13767183> [viitattu 31.10.2025]
- Strategisen vuoropuhelun tietosivut (Euroopan komissio). https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/main-initiatives-strategic-dialogue-future-eu-agriculture_fi [viitattu 4.11.2025]
- Suomen Biokierto ja Biokaasu ry. Tilastot. Biokaasutilastot. <https://biokierto.fi/tilastot/biokaasutilastot/> [viitattu 7.11.2025]

- Suomen CAP-suunnitelman (2023-2027) toimenpiteet maaseudun asukkaalle -tietosivu (maaseutu.fi). <https://maaseutu.fi/maaseudun-asukkaalle/> [viitattu 4.11.2025]
- Suomen punainen risti (2025). Yksinäisyysbarometri 2025. https://www.punainen-risti.fi/globalassets/13.-uutiset/2025/suomen-punaisen-ristin-yksinaisyysbarometri-nuorten-ja-nuorten-aikuisten-yksinaisyys-on-lisaantynyt-entisestaan/suomen-punainen-risti_yksinaisyysbarometri_2025_raportti.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Suomen riistakeskus. Suurriistavirka-apu. <https://riista.fi/riistatalous/riistavahingot-ja-konfliktit/suurriistavirka-apu/> [viitattu 7.11.2025]
- Suutari T. Rinne-Koski, K. & Riukulehto, S. (2021b). Juuret Juniorille - Maaseudun lasten ja nuorten kotiseututietoisuuden rakentuminen. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Raportteja 2014. <http://hdl.handle.net/10138/341716> [viitattu 7.11.2025]
- Suutari, T. & Rinne-Koski, K. (toim.) 2021a. Maaseudun lasten ja nuorten kokemuksia ja käsityksiä kotiseudusta. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Raportteja 2010. <http://hdl.handle.net/10138/331801> [viitattu 7.11.2025]
- Suutari, T. (2019). Ammatillisen koulutuksen työssäoppimisympäristöt ovat osa maaseudun innovaatioympäristöjä. Ruralia-instituutin blogi. <https://blogs.helsinki.fi/hy-ruralia/2019/02/05/ammattillisen-koulutuksen-tyossaoppimisymparistot-ovat-osa-maaseudun-innovaatioymparistoja/> [viitattu 5.11.2025]
- Suutari, T. (2025). TKI-toiminnan tulevaisuudet maaseudun pk-yrityksissä. Maaseutupolitiikan blogi. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/blog/tki-toiminnan-tulevaisuudet-maaseudun-pk-yrityksissa> [viitattu 5.11.2025]
- Suutari, T., Reunanen, J. J. L. & Kurki, S. (2025). Maaseudun pk-yritykset kiinteämmin osaksi TKI-toimintaa. Maaseutupolitiikan blogi. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/blog/maaseudun-pk-yritykset-kiinteammin-osaksi-tki-toimintaa> [viitattu 5.11.2025]
- Sveriges lantbruksuniversitet – Uppdrag landsbygd -tietosivu. <https://www.slu.se/om-slu/organisation/institutioner/stad-land/samverkan/uppdrag-landsbygd/> [viitattu 4.11.2025]
- Taiteen edistämiskeskus TAIKE (2023). Erityisavustukset harvaan asutun maaseudun kulttuuritoimintaan. <https://www.taike.fi/fi/projektit/erityisavustukset-harvaan-asutun-maaseudun-kulttuuritoimintaan> [viitattu 29.10.2025]
- Tantarimäki S. & Törhönen, A. (2017). Kouluverkko muuttuu, entä kouluverkkosuunnittelu? Kunnallisanalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 105. ISSN 1235-6956. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2017/08/tutkimusjulkaisu_105.pdf [viitattu 7.11.2025]
- Tapio (2024). Metsäbiotalouden arvoketjujen merkitys Suomessa ja maakunnissa -hankkeen tietosivu. <https://tapio.fi/projektit/metsabiotalouden-arvoketjut/> [viitattu 7.11.2025]

- THL Terve Suomi -tutkimus. <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/terve-suomi-tutkimus/tulokset> [viitattu 5.11.2025]
- TIESIT-hanke puu- ja energiahuollon varmistamiseksi (2022-2024). Suomen Metsäkeskus & Suomen Tieyhdistys, Väylävirasto, Huoltovarmuuskeskus ja ELY-keskukset. <https://www.metsakeskus.fi/fi/hankkeet/tiesit-puu-ja-energia-huollon-turvaaminen> [viitattu 6.11.2025].
- Tilastokeskus (2025). Tilastollinen kuntaryhmitys 2025. https://stat.fi/fi/luokitukset/kuntaryhmitys/kuntaryhmitys_1_20250101 [viitattu 31.10.2025]
- Tilastokeskus. Syntyneet 2024. <https://stat.fi/tilasto/synt> [viitattu 7.11.2025]
- Tilastokeskus. Väestöennuste. <https://stat.fi/tilasto/vaenn> [viitattu 7.11.2025]
- Tillväxtanalys (2016). Landsbygdspolitik och landsbygdssäkring – i Finland, Norge, Storbritannien och Kanada. PM 2016:11. <https://www.tillvaxtanalys.se/publikationer/pm/pm/landsbygdspolitikochlandsbygdssakringifinlandnorgestorbritannienochkanada.2692.html> [viitattu 4.11.2025]
- Tillväxtverket (2024). Uppföljning av den sammanhållna svenska landsbygdspolitikken – fördjupad rapport 2024 Uppdrag inom ramen för regeringens proposition om en sammanhållen landsbygdspolitik för Sveriges landsbygder N2018/04123. <https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/statistikochanalys/trenderochanalyser/trenderochanalyser/nyrapportgeroverblickavlandsbygdspolitikken.7934.html> [viitattu 4.11.2025]
- Töyli, P., Rinne-Koski, K., Lähdesmäki, M., Trogen, A., Rutanen, J- & Husberg, A. (2024). Yhteisölähtöisten yhteiskunnallisten yritysten toimintaedellytysten parantaminen maaseudulla. Maaseutupolitiikan TUUMA-verkoston julkaisuja ; aloite nro 2. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/aloite-yhteisölähtöisten-yhteiskunnallisten-yritysten-toimintaedellytysten-parantamiseksi> [viitattu 5.11.2025]
- Traficom (2025a). Bittimittari.fi: Mobiiliverkon nopeuksissa alueellisia eroja kaupunkien ja maaseudun välillä. Julkaistu 26.5.2025. <https://www.traficom.fi/fi/ajankohtaista/bittimittarifi-mobiiliverkon-nopeuksissa-alueellisia-eroja-kaupunkien-ja-maaseudun> [viitattu 7.11.2025]
- Traficom (2025b). Kiinteiden viestintäverkkojen kehitys Suomessa. Julkaistu 4.2.2025. <https://tieto.traficom.fi/fi/tilastot/kiinteiden-viestintaverkkojen-kehitys-suomessa> [viitattu 7.11.2025]
- Traficom (3.10.2024). Nopeat mobiiliyhteydet kattavasti saatavilla kaupungeissa ja maaseudun taajamissa. <https://www.traficom.fi/fi/ajankohtaista/nopeat-mobiiliyhteydet-kattavasti-saatavilla-kaupungeissa-ja-maaseudun-taajamissa> [viitattu 6.11.2025].
- Tuuva-Hongisto S., Pöysä, V., Armila, V. (2016). Syrjäkylien nuoret - unohdetut kuntalaiset? Tutkimus. Kunnallisan Kestämissäätö. <https://kaks.fi/julkaisut/syrjakylien-nuoret-unohdetut-kuntalaiset/> [viitattu 7.11.2025]

- Työ- ja elinkeinoministeriö (2023). Energiayhteisöt ja erilliset linjat : Energiayhteisötyöryhmän loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:22. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-653-6> [viitattu 6.11.2025]
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2024). Uudistuvat ja hyvinvoivat alueet ; Valtioneuvoston aluekehittämispäätös 2024-2027. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:12. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-953-7> [viitattu 4.11.2025]
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2025). Yhdessä enemmän – kestävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun : Suomen matkailustrategia ja toimenpiteet 2025–2028. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2025:29. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-805-9> [viitattu 5.11.2025]
- Tyrväinen, L., Halonen, J.I., Pasanen, T., Ojala, A., Täubel, M., Kivelä, S., Leskelä, A.-R., Pennanen, P., Manninen, J., Sinkkonen, A., Haahtela, T., Haveri, H., Grotenfelt-Energren, M., Lankia, T. & Neuvonen, M. 2024. Luontoympäristön terveysvaikutukset ja niiden taloudellinen merkitys. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 76/2024. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-963-5> [viitattu 7.11.2025]
- UKK-instituutti (16.4.2025). Maaseudulla liikkumattomuus aiheuttaa asukasta kohti lähes neljänneksen suuremmat kustannukset kuin kaupungeissa. UKK-instituutti. Tutkittua tietoa. <https://ukkinstituutti.fi/ajankohtaista/liikkumattomuuden-kustannukset-ovat-maaseudulla-asukasta-kohden-korkeammat-kuin-kaupungeissa/> [viitattu 7.11.2025]
- UKK-instituutti (17.3.2023). Tiedote: Työntekijöiden heikkenevä fyysinen kunto haastaa työurat ja talouden. <https://ukkinstituutti.fi/ajankohtaista/tyontekijoiden-heikkeneva-fyysinen-kunto-haastaa-tyourat-ja-talouden/> [viitattu 5.11.2025]
- UKK-instituutti (2022a). Tietosivu: Liikkumattomuuden kustannukset Suomessa. <https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumattomuuden-kustannukset/liikkumattomuuden-kustannukset-suomessa/> [viitattu 5.11.2025]
- UKK-instituutti (2022b). Tietosivu: Paikallaanolon kustannukset Suomessa. <https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumattomuuden-kustannukset/paikallaanolon-kustannukset-suomessa/> [viitattu 5.11.2025]
- Uusitalo, E. (1998). Elinvoimaa maaseudulle – miksi, kenelle ja miten? Maaseutupolitiikan perusteet. ISBN 951-1-15776-0. Otava.
- Uusitalo, E. (2009). Maaseutu – väliinpuotoajasta vastuunkantajaksi. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Vaattovaara, M. & Airaksinen, J. (2024). Seutukaupungit: uusiutumisen ja elinvoiman edelläkävijät? Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-941-4> [viitattu 4.11.2025]
- Vaelluskalakantojen elvyttämishjelma NOUSU-tietosivut (mmm.fi). <https://mmm.fi/vaelluskalat/vaelluskalaohjelma> [viitattu 6.11.2025].
- Valtion talousarvioesitykset-tietosivu. <https://budjetti.vm.fi/index.jsp> [viitattu 4.11.2025]

- Valtioneuvosto (2021a). Maaseutupolitiikan neuvoston asettaminen toimikaudeksi 1.3.2021-31.12.2025. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8070ce5f> [viitattu 4.11.2025]
- Valtioneuvosto (2021b). Valtioneuvoston periaatepäätös kiertotalouden strategisesta ohjelmasta. <https://valtioneuvosto.fi/documents/1410903/42733297/Valtioneuvoston+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+8.4.2021+kiertotalouden+strategisesta+ohjelmasta.pdf/aee1e0d0-802f-b272-e424-50c9cd1c5f5e/Valtioneuvoston+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+8.4.2021+kiertotalouden+strategisesta+ohjelmasta.pdf?t=1617783970488> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2022a). Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:66. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-922-9> [viitattu 4.11.2025]
- Valtioneuvosto (2022b). Suomen biotalousstrategia. Kestävästi kohti korkeampaa arvonlisää. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:3. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-547-> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2022c). Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-685-3> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2022d). Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:59. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-803-1> [viitattu 7.11.2025]
- Valtioneuvosto (2022d). Valtioneuvoston periaatepäätös monipaikkaisen työn, opiskelun ja asumisen edistämiseksi. Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2022/40. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8079e6cb> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2023). Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:7. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-895-6> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2024a). Kulttuuripoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:55. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-569-6> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2024b). Valtioneuvoston periaatepäätös mielenterveyden edistämistä. STM/2024/161 <https://stm.fi/ajankohtaista/paatos?decisionId=2789> [viitattu 6.11.2025].
- Valtioneuvosto (2024c). Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista. Suomen säädöskokoelma, 568/2024. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskoelma/2024/568> [viitattu 6.11.2025].
- Valtioneuvosto (2024d). Valtioneuvoston puolustusselonteko. Puolustusministeriön julkaisuja 2024:5. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-423-7> [viitattu 7.11.2025]
- Valtioneuvosto (2025a). Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi: Väestöpoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän muistio. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:35. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-877-2> [viitattu 4.11.2025]

- Valtioneuvosto (2025b). Yhteiskunnan turvallisuusstrategia : Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:1. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-762-1> [viitattu 7.11.2025]
- Valtioneuvosto (2025c). Luovan talouden kasvustrategia 2025–2030. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:61. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-592-4> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvosto (2025d). Tulevaisuusselonteon 1. osa : Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:82. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-695-2> [viitattu 4.11.2025]
- Valtioneuvosto (2025e). Valtioneuvoston selonteko teollisuuspolitiikasta. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:39. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-932-8> [viitattu 5.11.2025]
- Valtioneuvoston asetus maa- ja metsätalousministeriöstä 242/2025. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2025/242?language=fin> [viitattu 7.1.2026]
- Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 1993 (1993 vp VNS 2). Suomi Eurooppalainen maaseutumaa. ISBN 951-47-8341-7- Painatuskeskus Oy, Helsinki
- Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 2009 (VNS 5/2009 vp). Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi : valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/selonteko/Documents/vns_5+2009.pdf [viitattu 4.11.2025]
- Valtioneuvoston selvitys (2021). Komission tiedonanto EU:n pitkän aikavälin maaseutuvisiosta - Vahvat, verkottuneet, selviytymiskykyiset ja vauraat maaseutalueet. Valtioneuvoston E-selvitys E 95/2021 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/E_95+2021.aspx [viitattu 4.11.2025]
- Valtiovarainministeriö (2023). Julkisten hankintojen käsikirja 2023. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:60. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-661-9> [viitattu 7.11.2025]
- Vasankari, T., Tokola, K., Raitanen, J., Kolu, P., Vähä-Ypyä, H., Husu, P., Vaara, J., Kyröläinen, H., Santtila, M., Pihlainen, K. & Sievänen, H. (2023). Suomalaisten kestävyyskunto on laskenut vuosikymmeniä – onko Suomessa tulevaisuudessa enää hyväkuntoisia yli 50-vuotiaita työntekijöitä? *Futura*, 42(1), 4-12.
- Vehkalahti, K., & Ristaniemi, H. (2022). Places of Belonging, Places of Detachment : Belonging and Historical Consciousness in Narratives of Rural Finnish Girls. In D. Farrugia, & S. Ravn (Eds.), *Youth Beyond the City : Thinking from the Margins* (pp. 195-214). Bristol University Press. <https://doi.org/10.51952/9781529212037.ch010> [viitattu 5.11.2025]
- Vehkalahti, K., Armila, P. & Sivenius, A. (2021). Emerging Adulthood in the Time of Pandemic: The COVID-19 Crisis in the Lives of Rural Young Adults in Finland. *YOUNG*, 29(4), 399-416. <https://doi.org/10.1177/11033088211026502> [viitattu 5.11.2025]

- Vehko T, Saukkonen P, Hammar T, Kainiemi E, Parikka S & Kyytsönen M. (2025). Digiosaaminen ja digipalveluiden käyttö 65 vuotta täyttäneillä. Tutkimuksesta tiiviisti 44/2025. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-612-7> [viitattu 7.11.2025]
- Veneri, P. and V. Ruiz (2013). Urban-to-Rural Population Growth Linkages: Evidence from OECD TL3 Regions. OECD Regional Development Working Papers, No. 2013/03, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/5k49lcrq88g7-en> [viitattu 4.11.2025]
- Vestinen, J., Siirilä, H. & Correia, S. (2025). Maaseudun energia- ja liikenneköyhyys ilmiöinä. VTT Technical Research Centre of Finland. VTT Research Report No. VTT-R-00103-25 <https://publications.vtt.fi/julkaisut/muut/2025/VTT-R-00103-25.pdf> [viitattu 5.11.2025]
- Vihinen, H. (2018). Maaseutupolitiikan kansalliset ja kansainväliset näkymät. Teoksessa Maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlakirja. Maaseudun uusi aika 2-3/2018, s. 133-143. <http://www.mua-lehti.fi/mua-2-3-2018-maaseutuja-tulevaisuudessa/> [viitattu 4.11.2025]
- Vihinen, H., Kallioniemi, M., Korhonen, K. & Voutilainen, O. (2025a). Poliitikkausositus 3/2025: Maaseututiedon päivittäminen politiikan, kehittämisen ja tutkimuksen tarpeisiin. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/politiikkasuositus-3-2025-maaseututiedon-paivittaminen-politiikan-kehittamisen-ja-tutkimuksen-tarpeisiin> [viitattu 3.11.2025]
- Vihinen, H., Kallioniemi, M., Korhonen, K., Niskanen, L. & Voutilainen O. (2024b). Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuus ja tulevaisuuden tarpeet vuoteen 2040. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 59/2024 Luonnonvarakeskus, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-939-0> [viitattu 5.11.2025]
- Vihinen, H., Korhonen, K., Saukkonen, T., Voutilainen, O. & Kaseva, J. (2024a). Mitä mieltä maaseudusta?: Maaseutubarometri 2023. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 79/2024. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-968-0> [viitattu 31.10.2025]
- Vihinen, H., Kull, M., Voutilainen, O. & Weckroth, M. (2023). Maaseutu ei ole tietotalouden erämaa. Poliitikkasuositus 01.11.2023. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/maaseutu-ei-ole-tietotalouden-eramaa> [viitattu 6.11.2025].
- Vihinen, H., Voutilainen, O., Muilu, T., Lehtonen, O., Niskanen, O. & Strandén, M. (2019). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmien aluetalous- ja työllisyysvaikutukset : Vaikuttavuusanalyysi kaudelta 2007–2013. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:16. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-005-2> [viitattu 5.11.2025]

- Vihinen, H., Voutilainen, O., Väre, M., Lehtonen, O. & Strandén, M. (2025b). Analyysi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014–2020 toimenpiteiden aluetalous- ja työllisyysvaikutuksista. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka Suomessa – Arviointeja ja selvityksiä 2025:4. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-737-2> [viitattu 5.11.2025]
- Virtanen, K. ja ELY-keskusten ilmastoasiantuntijaverkosto. (2023). Ilmastonmuutokseen liittyvät alueelliset ominaispiirteet ja haavoittuvuudet Suomessa; Tarkastelu Kansallisen ilmastonmuutoksen sopeutumis suunnitelman 2030 taustaksi. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2023:11. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-588-0> [viitattu 6.11.2025].
- Visit Finland, matkailun julkaisut -tietosivut (Visit Finland). <https://www.visitfinland.fi/matkailun-julkaisut> [viitattu 5.11.2025]
- Vorma, H., Rotko, T., Larivaara, M. & Kosloff, A. (2020). Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4139-7> [viitattu 6.11.2025]
- Voutilainen, O., Korhonen, K., Ovaska, U. & Vihinen, H. (2021). Mökkibaroometri 2021. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 47/2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-237-7> [viitattu 5.11.2025]
- Wendt-Lucas, N., Jessen, S. & Brynteson, M. (2024). National Digital Inclusion Initiatives in the Nordic and Baltic Countries. Nordregio Report 2024:3. <http://doi.org/10.6027/R2024:31403-2503> [viitattu 7.11.2025]
- Wilson, B. (2021). Rural Proofing for Health Toolkit: Country experience – England. Rural England CIC. Rural Proofing for Health Toolkit. <https://ruralengland.org/rural-proofing-for-health-toolkit/> [viitattu 11.11.2025]
- Winquist, E., Galen, M., Van, Zielonka, S., Rikkinen, P., Oudendag, D., Zhou, L. & Greijdanus, A. (2021). Expert views on the future development of biogas business branch in Germany, the Netherlands, and Finland until 2030. Sustainability (Basel, Switzerland), 13(3), 1–20. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202101283079> [viitattu 7.11.2025]
- Winquist, E., Rikkinen, P., Pyysiäinen, J. & Varho, V. (2019). Is biogas an energy or a sustainability product? - Business opportunities in the Finnish biogas branch. Journal of Cleaner Production, 233, 1344–1354. doi:10.1016/j.jclepro.2019.06.181 [viitattu 6.12.2025]
- Yhdyskuntasuunnittelu-lehti (2021). Vol 59 Nro 4 (2021): Monipaikkaisuus. <https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/issue/view/8145> [viitattu 5.11.2025]
- Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa -tietosivu. Yhteiskunnallisten yritysten osamiskeskus. <https://yyo.fi/yhteiskunnallinen-yritystoiminta/yhteiskunnalliset-yritykset-suomessa/> [viitattu 7.11.2025]

- Yhteisötalouden ja yhteiskunnallisten yritysten strategia 2025-2029 -hanke (TEM090:00/2024). <https://tem.fi/hanke?tunnus=TEM090:00/2024> [viitattu 7.11.2025]
- Yli-Viikari, A. & Lilja, T. (2016). Se metsä on täynnä kyyneleitäni. Luonnon hyvinvointimerkityksiä jäljittämässä. *Alue ja Ympäristö*, 45(1), 68–79. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/60683> [viitattu 5.11.2025]
- Ympäristöministeriö (2022). Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma. Kohti hiilineutraalia Suomea 2035. Ympäristöministeriön julkaisuja 2022:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-262-4> [viitattu 7.11.2025]
- Ympäristöministeriö (2024a). Alueidenkäytön kehityskuva: Suuntaa kestäväälle alue- ja yhdyskuntarakenteelle. Ympäristöministeriön julkaisuja 2024:1 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-055-2> [viitattu 5.11.2025]
- Ympäristöministeriö (2024b). Maisemavaikutusten arviointi tuulivoimarakentamisessa : Päivitys 2024. Ympäristöministeriön julkaisuja 2024:29. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-176-4> [viitattu 7.11.2025]
- Ympäristöministeriö (2025). Vesien ja meren tilan parantamisen Ahti-ohjelman vuosiraportti 2024. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/f9ecaca4-26b8-4310-bdeb-aa02786af0be/15516d17-9d95-4666-8163-07040ec22f9a/RAPORTTI_20250616074127.PDF [viitattu 6.11.2025].